

PLANINSKI VESTNIK

GLASILO PLANINSKE ZVEZE SLOVENIJE

10

LETNIK LXXIX

1979

P L A N I N S K I V E S T N I K
GLASILO PLANINSKE ZVEZE SLOVENIJE
 IZHAJA OD LETA 1895

Dr. Lev		
Svetek-Zorin	Baneški Doberdob	657
Ciril Zupanc	Ob 80-letnici dr. Iva Juvančiča	663
Franček Knez	Naša smer na Kitajskem	665
Iztok Tomazin	Diamond	668
Dr. Slavko Tuta	Skala in morje v simbiozi, pa šola dr. Karla Štreklja	677
Andrej Kranjc	Kraško podzemlje slovenskih Alp	679
Evgen Lovšin	Planinski film »Triglavsko strmine« pred sodiščem	685
Janez Marinčič	Najtežja v lanskem letu	698
Milan Vošank	Pomlad	701
Erna Meško	Senik	707
Samo Žnidaršič	Kako smo se segrovali v »Ijigavi« steni kraljestva Klečkih čarovnic	711
Dipl. ing. Dušan Krapeš	Logarska dolina	712
Božo Jordan	Spominski pohod »Travnik«	714
	Društvene novice	717
	Alpinistične novice	724
	Varstvo narave	725
	Iz planinske literature	726
	Razgled po svetu	728

Naslovna stran:

Smučarji in smučarke iz daljne Afrike na ledeniku pod Skuto
 — Foto Franci Ekar

Poštnina plačana v gotovini

Lastnik: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana. — Glavni urednik:
 Prof. Tine Orel, naslov: 61111 Ljubljana — pošta 11, p. p. 38, odgo-
 vorni urednik: Stanko Hribar. — Uredniški odbor: Ing. Tomaž Banovec,
 prof. Marjan Krišelj, prof. Evgen Lovšin, dr. Miha Potočnik, Janez
 Pretnar, prof. Janko Ravnik, Franci Savenc, Franc Vogelink, dr. Tone
 Wraber, ing. Albert Sušnik, ing. Janez Bizjak — Naslov: Planinska zveza
 Slovenije, 61001 Ljubljana, Dvořakova 9, p. p. 214. — Tekoči račun pri
 SDK 50101-678-47046, telefon 312-553. — Planinski Vestnik izhaja prvi-
 loma vsak mesec. Letna naročnina 200 din, plačljivo tudi v dveh
 obrokih, za inozemstvo 300 din (20 US \$). Oglase vodi Rado Lavrič. —
 Reklamacije upoštevamo dva meseca po izidu številke. Spremembe
 naslova javljajte upravi glasila, navedite vedno tudi stari naslov s tiska-
 nimi črkami. Odpovedi med letom ne sprejemamo. Upoštevamo pismene
 odpovedi do 1. decembra za prihodnje leto — Rokopisov in slik ne
 vračamo. — Tiska in klišeje izdeluje Tiskarna »Jože Moškrič« v Ljubljani

LETO LXXIX | ŠT. 10 | LJUBLJANA | OKTOBER 1979

Glasiilo
 Planinske zveze Slovenije
 »Planinski Vestnik«
 je bilo z ukazom
 predsednika republike
 Josipa Broza-Tita
 ob 80-letnici izhajanja
 za poseben prispevek
 k razvoju planinstva
 v Sloveniji
 odlikovano
 z redom zaslug za narod
 s srebrnimi žarki

 TRGOVSKO PODJETJE
nama
 LJUBLJANA

TOZD

Ravne na Koroškem,

nudi

svojim kupcem

vse vrste blaga

za široko potrošnjo.

Se priporočamo!

MATAJUR — BENEŠKI DOBERDOB

(Iz partizanskih spominov)

DR. LEV SVETEK-ZORIN

Opis obiska Matajurja, tega stražarja beneške Slovenije, v času in okoliščinah narodnoosvobodilnega boja, je peti opis te vrste, ki sem jih namenil slovenskim planincem ob velikih obletnicah odločilnih dogodkov iz našega narodnoosvobodilnega boja.¹ S tem se — tako vsaj upam — po eni strani oddolžujem našemu narodnoosvobodilnemu boju, po drugi strani pa nemara tudi vedoželjnosti slovenskih planincev, posebno tistih mlajših, ki naše NOV niso sodoživljali, pa tudi tistih starejših, ki iz teh ali onih razlogov v njej niso mogli sodelovati.

Moji opisi partizanskih vzponov na naše vršace naj bi bili hkrati pričevanje o tem, kako smo takrat doživljali stike z naravo in planinami partizani, ki smo se morali po zakonih partizanskega bojevanja več ali manj stalno gibati v gozdnih in goratih predelih naše ožje in širše domovine: gozdovi in planine so nam bili sicer nujno potrebno zatočišče in zavetišče, tu pa se je velikokrat porajalo tudi intimnejše doživetje tega stika v takratnih surovih razmerah, ki niso bile kaj prida naklonjene globljim človeškim čustvom spricho nenehnih bojev ali vsaj nenehne bojne pripravljenosti.² Takšna Intimna doživetja sem skušal orisati že v prejšnjih spominih na razne partizanske vzpone in gorske poti v času NOV (glej pripombo ad 1!) in eden takšnih spominov je tudi spomin na obisk beneškega Matajurja konec septembra 1944, ki je zame pomenil takrat tudi slovo od Beneške Slovenije, te naše najzahodnejše, a še vedno neosvobodjene slovenske pokrajine.

Ko je na dan 1. julija 1944 naša partizanska skupina, ki ji je bil štab IX. korpusa NOV in POJ zaupal občutljivo nalogo, pripraviti v Reziji in Beneški Sloveniji teren za volitve in narodnoosvobodilne odbore, zrla z vrha očaka Krna daleč čez Sočo na ostre grebene beneških gora,³ nam je bila ta deželica popolna neznanka. Ko pa smo jo v naslednjih mesecih prehodili podolgem in počez, od Čubcev ob Idriji do Viskorše blizu Timentu, pa od Platišča do Skrilj prav nad Čedadom in obredli skoraj od prve do zadnje vse beneške vasi in vasice, sta nam ležala duša in srce teh krajev in njih prebivalcev tako rekoč na dlani. Prehodili smo bili v tem času — od junija do septembra 1944 — okoli 1000 km dolgo pot po temačnih beneških grapah in sončnih bregovih goriških Brd, po zasajani rezijanski dolini in divje lepi Trenti. Na nešteti srečanjih in mitingih smo spoznali kleno, pošteno naravo teh revnih ljudi. Spoznali smo njihovo hrepenenje po boljšem življenju, ko jim ne bo več treba tvoriti na hrbtih prav vsega, kar je važno za življenje, spoznali smo, da pod raskavo zunanostjo blje zavedno slovensko srce. Iz dna duše so sovražili fašizem in se na več velikih zborovanjih — največje je bilo v Klodiču, sredi Beneške Slovenije, 19. julija 1944 — množično opredelili za novo, svobodno, napredno Jugoslavijo.

Končno je prišel čas, ko se bomo morali posloviti od teh krajev, ki so nam bili tako prirastli k srcu, in se vrniti na sedež IX. korpusa NOV in POJ, novim nalogam nasproti. Bilo je že ob koncu septembra 1944. Po Beneški Sloveniji je legala jesen, tiho se je

¹ Glej opis obiska Krnskega jezera v Planinskem Vestniku št. 11/76, opis vzpona na Kanin z rezijanske strani v Planinskem Vestniku št. 10/77, opis vzpona na Krn v Planinskem Vestniku št. 9/78 in opis vzpona na Triglav v Triglavskem zborniku, izdanem ob 200-letnici prvega vzpona na Triglav v letu 1978 (ciklostilna izdaja).

² Da ni bilo vselej tako, priča bogato kulturno življenje v partizanih, številne glasbene in dramske stvaritve ter partizanske pesniške zbirke (med drugimi tudi avtorja tega prispevka).

³ Glej opis v Planinskem Vestniku št. 9/78!

KIS-ov kvartet »Žabe« (Črniče, okt. 1944). Od leve proti desni: Lev Svetek, Janko Volčič, Andrej Komel, Joco Turk
Foto Lev Svetek

spuščala na pobočja Matajurja in barvala gozdove z zamolklo-zlatimi barvami. Naša skupina se je pomikala iz ozke sovodenjske grape v vzhodni Benečiji vedno više po pobočju Matajurja. Ni se nam preveč mudilo, saj niti ni bilo še pozno in vse bolj se nam je odpiral razgled po svojevrstni deželici, ki je ležala pod nami. Kako divje lep pogled! Ostri grebeni, med katere so se vrezale globoke grape, se vrste drug za drugim na obzorju in izginjajo v širni furlanski ravnini. Na dnu grape, pod gostim grmičevjem, žubore potočki: največji od njih, že prava rečica, je Idrinja, ki je bila od leta 1866 do prve svetovne vojne meja med beneškimi in primorskimi Slovenci. Vrh slemen kraljujejo bele cerkvice, srebrni glasovi zvonov hite čez grebene, kakor lahkotna ptičja perut, in dopolnjujejo večerno ubranost te pastoralne simfonije. Nebo žari v čudovitih barvah in večerna zarja že razprostira čez vso Benečijo svoj zlato-rdači škrlat.

Ob strme bregove se sramežljivo stiskajo beneške vasice, kakor bi hotele prikriti svojo revščino. Na oknih ni nageljnov ne rožmarina, sicer neogibnih spremljevalcev slovenskih domov. Neka mračna otožnost, svojstvena tej deželi, preveva pokrajino in ljudi. Oko se ne more odpočiti na vriskajočih barvah, ki se v tem jesenskem času prelivajo po drugih slovenskih pokrajinah: v beneški Sloveniji zmaguje otožen, temnorjav ton, ki ji daje na videz neprijazen izraz. Sklonjeni, od dela in skrbi utrujeni se vračajo vaščani domov, njihovi koraki odmevajo trudno po kamnitih, razritih vaških poteh. Ko se oziramo z Matajurja na deželico, ki jo bomo jutri zapustili, je vrtala v nas vztrajna misel: o Beneška Slovenija, tožna, stoletja zatirana dežela, ali sine skoraj tudi tebi svetli dan vstajenja, se li razplamtí tudi po tvojih bornih kočah ognjeni žar svobode, boljšega, lepšega življenja? Zdaj je tvoje življenje en sam truda poln delavnik, en sam moreč, težak sen. O, mora priti, že prihaja svoboda na ognjenem konju, noseč v rokah svetlo plamenico pravičnosti, prižge jo tudi v tvoji najbolj odmaknjeni vasi, najbolj skriti revni koči, prižge jo povsod, kjer biva tvoj zatirani, a še slovenski rod!

Vse daljše so večerne sence, kmalu preprežejo vse globeli in zavijejo tudi najvišje beneške grebene v svoj temačni plašč. Ozračje se je ohladilo, zato se podvizamo: kmalu smo v vasi Strmicí in čez kake pol ure prispemo v najvišjo beneško vasico Matajur, raztreseno v višini kakih 950 metrov po južni strani istoimenskega beneškega očaka. O, Matajur, beneški Doberdob! Koliko mladih življenj je ugasnilo na tvojih širokih pobočjih, koliko pogumnih partizanov je dalo svoje življenje na teh širnih planinskih košenicah za svobodo te zaostale, zatirane dežele! Vračali ste se iz italijanskega suženjstva v Gonarsu, Viscu, Reniciju in od drugod, pa ste pohiteli v partizanske brigade in mnoge od vas je strla nemška ofenziva že jeseni 1943 prav pod vrhom kralja beneških

gora. Vaša srčna kri je oškropila te zelene planinske trate, iz nje pa je vzklik čudoviti svet svobode, beneška roža mogota, ki raztrosi svoje čudodelno seme po vsej zasušeni deželici. Vztrajno klije ta cvet in uporno; ne morejo ga zamoriti niti mrzla slana niti planinski viharji z zasneženih alpskih vrhov ...

Dan po našem prihodu v vasico Matajur je bil petek 29. septembra 1944.⁴ Vrh Matajurja je bil čez noč prekril prvi sneg in v seniku sredi vasi, kjer smo prenočevali, je bilo pošteno mrzlo. Namenil sem se bil, da tisti dan obiščem vrh Matajurja, zato sem vstal zgodaj in se tiho splazil mimo tovarišev, ki so mirno sopli, globoko zariti v seno. Nehote sem se spotaknil ob Drejščka, ki je za hip široko odprl oči, pa se takoj nato spet pogreznil v svoje prijetno sanjarjenje. Ni slutil, da mu je odmorjen samo še kratek mesec življenja, saj ga je kmalu po naši vrnitvi iz Beneške Slovenije nad njegovo rodno Vipavsko dolino pokosila nemška brzostrelka. A takrat je še mirno sanjal o svojih dragih, o svojih sončnih Biljah in o svoji izvoljenki Dragici ...⁵

Stopil sem na plano. Streslo me je, kajti ledeno mrzel veter je vel z zasneženih krnskih gora. Ubral sem najprej pot za vasjo, pa jo kmalu zapustil in se vzpenjal kar naravnost proti vrhu. Zmagati sem moral kakih 700 metrov višine. Matajur je visok le 1643 metrov, a kljub temu dominira nad vso Beneško Slovenijo. Številne, komaj vldne stezice, ki so preprezale travnata pobočja Matajurja, so mi križale pot. Malo je na teh sočnih planinskih pašnikih grmičja in dreves. Tik pod vrhom mi je zažarelo izpod rahlega sneženega nadiha nekaj belih očesc: glej, planike! Utrgal sem jih nekaj za spomin, in še danes, po petintridesetih letih, jih imam, ko to pišem, pred seboj na pisalni mizi, sicer ovenele in posušene, pa vendar so žive priče dogodkov, ki jih opisujem in ki so že tako daleč! Na vrhu sem! Ledena burja me zajame in prisili, da se umaknem v staro, napol razpadlo kapelo, ki stoji na vršičku menda že dolga desetletja. Prav čez vrh Matajurja je potekala stara italijansko-avstrijska meja po plebiscitu leta 1866, ki je dodelil Beneško Slovenijo Italiji. Pred kratkim, v mesecu juniju 1944, sem v odmaknjeni beneški vasi govoril s starim očancem, ki je še pomnil tiste plebiscitne dni in je vedel povedati, s kakšnim navdušenjem so takrat ljudje glasovali za mlado, demokratično Italijo, od katere so pričakovali rešitev izpod avstrijskega jarma. Toda Italija je surovo razočarala beneške Slovence; kmalu se je pričelo nacionalno in socialno zatiranje, ki je bilo toliko nevarnejše, ker so bili beneški Slovenci sedaj popolnoma odrezani od svoje narodne

⁴ Kakor vse druge, črpan tudi ta podatek iz svojega ohranjenega partizanskega dnevnika.

⁵ Andrej Komel iz Bilj pri Gorci, član kulturne skupine IX. korpusa NOV in POJ, je padel komaj 19-leten dne 1. novembra 1944, na Vitovljah nad Vipavsko dolino.

Na vipavskem jeseni 1944. Srednji je Lev Svotek-Zorin

Lev Svetek kot partizan
(Črniče okt. 1944)

matice. Zatiranje je doseglo višek v dobi fašizma, ki je vzel beneškim Slovincem še zadnje ostanke nacionalnih pravic in prepovedal uporabo slovenščine končno tudi v cerkvi. V tem trenutku mi je prišla na misel usoda kaplana Čedermaca, ki jo je tako nazorno in, kakor sem se sam prepričal, tudi zgodovinsko verno opisal pisatelj France Bevk.

Veter je malo ponehal, stopil sem na plano, da se malo razgledam. Razgled je bil res čudovit. Na severu padajo Matajurjeva pobočja v zeleni kobariški kot; skozenj drži lepa, asfaltna cesta in se druži z bistro Nadižo, ki prihiti izpod kobariškega Stola, se pri Kredu obrne s cesto vred v ostrem loku proti jugu in izgine v sotesko med Miho (1236 m) in Matajurjem. Tu, prav ob tej Nadiži, je doživljal njega dni pesnik Simon Gregorčič svoje kratke ljubezenske sanje, ko se je sprehajal ob njenih bregovih s svojo Dragomilo, učiteljico in nežnočutečo pesnico. Pred kratkim sem naletel v nekem starem Jadranskem koledarju na opis tega sicer malo znanega obdobja Gregorčičevega življenja in globoko se me je dojmila nežna izpoved ljubezni, ki jo je Dragomila izrazila v svoji pesmi »Reki«: ta reka je Nadiža, ki skrbno hrani pesnikovo in Dragomilino skrivnost. Le teci mirno dalje, Nadiža, in nikomur ne pravi, kaj so videli tvoji valovi takrat; učarala si nemirnemu pesnikovemu srcu tolikšno hrepenenje po njegovem planinskem rajju, da je shiral v sončni vipavski dolini od hrepenenja po njem, krležem toliko njegovih skritih želja, misli in bolečih odgovodi. Teci še dalje in pozdravi mi stari Čedad, pozdravi mi svojo sestro Sočo, ko se srečaš z njo sredi cvetočih furlanskih žitnih polj!

Na vzhodno stran se mi odpre pogled čez zeleni Kolovrat na krnsko skupino in še dalje proti Triglavu. Komaj dobra dva meseca sta minila od tega, kar sem stal — bilo je 2. avgusta 1944 — ob Aljaževem stolpu, na tēmenu sivega kralja vseh slovenskih planin, svoboden sredi svobodnih gora!^{5a} Takrat je bilo še visoko poletje, sedaj pa je jesen in tudi ti, očak Triglav, simbol naše svobode, si si bil že nadel beli hermelin na svoja kraljevska plečal. Pozdrav tebi in vsemu tvojemu kraljevskemu spremstvu, pozdrav zasanjani Trenti, pozdrav dobremu ljudstvu ob Soči: povej mu, da se še vrnemo, da si še sežemo v roke in pogledamo v dušo in srce!

Na zahodno stran mi zapra pogled kopasta Mija, zato ne vidim v zahodno Beneško Slovenijo, ne vidim Tajpane, Viskorše, Platišča in drugih krajev, ki smo jih bili obiskali to poletje in kjer smo še našli živo slovensko besedo, še vedno živo slovensko zavest! Kako smo daleč, daleč, skoraj že ob Timentu, naleteli na slovenske vasi, govorili z ljudmi slovensko in skupaj z njimi občutili, da smo otroci istega trdoživega in odpornega naroda, ki je ohranil svojo narodno samobitnost skozi vse viharje zgodovine, skozi vse navale velikih, mogočnih tujih narodov.

Še južno stran objamem z dolgim pogledom. To je vzhodna Benečija s svojimi ostrimi grebeni, s svojimi temačnimi, globokimi grapami. Glej, na vrhu onega grebena belo

^{5a} Glej zapisek v Triglavskem zborniku, izdanem ob 200-letnici prvega vzpona na Triglav!

vasico: Trčmun je to, domovallšče monsignorja Trinka, ki smo ga bili obiskali pred meseci⁶ in strmeli nad bistrostjo in živahnostjo njega duha in njegovih misli. Prav pod nami, skoraj na dnu grape, glej vasico Čepletišče, s spomenikom našim fantom, padlim v prvi svetovni vojni. Komu na ljubo, komu v korist? Pač nenasitnemu imperia- lizmu, ki je že tedaj iztezal svoje grabežljive roke in si tudi prigrabil velik del prelepe slovenske zemlje. Bili smo nedavno tega tudi v Čepletišču, brali smo na tem spomeniku imena padlih vojakov v prvi svetovni vojni in še zapisal sem si jih bil v svojo beležnico. Sama lepa slovenska imena so to: Kodrič, Krajnič, Golež itn., vendar popa- čena po tujem pravopisu. Čigava je torej ta zemlja? Kdo jo je namočil s svojo vročo krvjo?

Spet je dihnil skozi ozračje mrzli jesenski veter. Zavihnil sem ovratnik tenkega vojaškega plašča čez ušesa in se odpravil navzdol, še vedo zatopljen v svoje misli. Kar se mi noga nenadoma ustavi: kaj neki je to? Glej, skrita v zavetju holmca preprosta gomila, brez okrasja, v njej zasajen lesen križ! Brez imena — samo dvoje golih, surovo iztesanih, poprek pribitih deščic! Poleg groba obledela, izprana titovka z veliko, okorno sešito rdečo zvezdo.

Tu si torej našel svoj poslednji dom, neznani partizan! Tu se je končala tvoja kratka življenjska pot, pot stoterih naporov in premagovanj, pot silnega vzgona jasne misli, pot tisočerih odpovedi in bolečin, a vendarle junaška, zmagoslavna pot. Pokosila te je vihra, ki je pridirjala čez matajurska pobočja, poslednjič si, na pragu smrti vsrkaval v svoj ugašajoči pogled vso tožno lepoto dežele, razgrnjene pod teboj. Samoten, zapu- ščen je tvoj grob: vendar so pri tebi moje misli in misli stoterih in tisočerih, ki jim je tvoja žrtev prinesla svobodo!

Težko mi je bilo, ko sem zapuščal samotni grob na Matajurju in se poslovil od nezna- nega padlega tovariša. Kdo ve, koliko časa boš še sameval sredi žametne planinske trate, kdo ve, koliko hrabrih tovarišev se ti bo še pridružilo, koliko jih bo še prelllo na teh bregovih svojo mlado kri za isto veliko stvar, za katero si jo prelił ti? V mislih sem svoja občutja prelival v verze in si jih sproti zapisoval v svojo beležnico, kjer je bilo napisanih že poprej nekoliko pesnitev o Beneški Sloveniji. Tej zadnji, deseti, sem

⁶ S Trlnkom smo se pogovarjali v Trčmumu v nedeljo, dne 23. julija 1944; obrazložil nam je beneško vprašanje in očrtal tedanje meje slovenskega življa.

Od leve proti desni:
Dušan Ganjo,
Lev Svetek,
Janko Volčič,
Andrej Komei,
Jože Šebenik

dal naslov »Grob na Matajurju«.7 Topla misel na mrtvega tovariša me je še naprej grela vso pot navzdol, spremljala me je tudi pozneje skozi vse viharne partizanske dni in mi je tudi danes prav tako ljuba in draga, kakor mi je bila tisti mrzli jesenski dan na Matajurju: Misel na slovenskega neznane junaka, enega od premnogh, katerih grobovi so posejani vsepovsod po prelepi, takrat neizmerno izmučeni slovenski zemlji.

— — —

S težkim srcem sem se poslovil od tebe, daljna Beneška Slovenija! Prehodil sem te bil skoraj vso, prehodil in soncu in dežju, v vetru in burji, prehodil vse tvoje ostre grebene in tvoje globoke, temačne grape v najtežjih dneh tvoje zgodovine. Spoznal sem te v različnih tvojih podobah: mrko, vase zaprto, pa zopet vriskajočo v prazničnem, prešernem razpoloženju. Spoznal sem te revno, zapuščeno, a videl sem tudi zlato valovanje tvojih žitnih pol ji kipeče zorenje tvojih vinogradov. Spoznal sem tvoje ljudstvo kot skromno, delavno, pa tudi kot ponosen, zaveden slovenski rod! Pozdravljena, Beneška Slovenija, dežela ostrih, posebnih nasprotij! Dežela svetlobe in senc, revščine in bogastva, suženjstva in svobode. Priljubila si se mi takšna, kakršna si; tvojo podobo ozarjajo nepozabna doživetja, ki jih je bila tako polna tista velika doba. Takrat smo upali, da boš skoraj ućakala svobodo, da bo skoraj napočil čas, ko se bo po tvojih grebenih in tvojih grapah glasila naša pesem, čas, ko boš sama uživala sadove svojega truda in znoja. Vendar se je spet odmaknil ta čas in z njim vse tisto, za kar se je boril in padel na Matajurju neznan junak — slovenski partizan ...

7 Pesem je izšla še tisto jesen v takratnem beneškem glasilu »Matajur« in nato v zbirki »Beneški ciklus«, del brošure »Po Raziji in Slovenski Benčiji«, ki je izšla takoj po koncu naše poti, jeseni 1944, v izdaji propagandnega oddelka IX. korpusa NOV in POJ (tiskala partizanska tiskarna »Andrej«). Pesem dodajam na koncu tega sestavka.

GROB NA MATAJURJU

(Matajur 30. 9. 1944)

*O Matajur, beneški Doberdob!
Ko hodil sem po tihih senočetih,
razgrnjenih prek pobočij tvojih,
sem tam uzrl skrit, samotni grob.*

*Preprost lesen je križ vanj zasajen,
surovo iztesan in brez napisa,
na grobu lučka ne gori nobena,
le trnjevenec nanj je položen.*

*Ko drugi narodi zgradili so
vojakom padlim krasne spomenike,
postavili orjaške mavzoleje
in s slavospevi jih slavili so —*

*— počivaš ti, neznan partizan,
samoten na planinski košenici,
le veter te jesenski obiskuje,
ko dih njegov zaveje prek poljan.*

*O Matajur, beneški kralj gora!
Sovražim te in ljubim te obenem,
ti večna priča žrtev in trpljenja
in silnega hotenja in želja.*

*ki krije jih ta nemi, tihi grob
brez rož, brez spomenika, brez zelenja,
vendar glasnik nam novega življenja
in porok novih, lepših, boljših dob!*

Lev Svetek-Zorin

OB 80-LETNICI DR. IVA JUVANČIČA

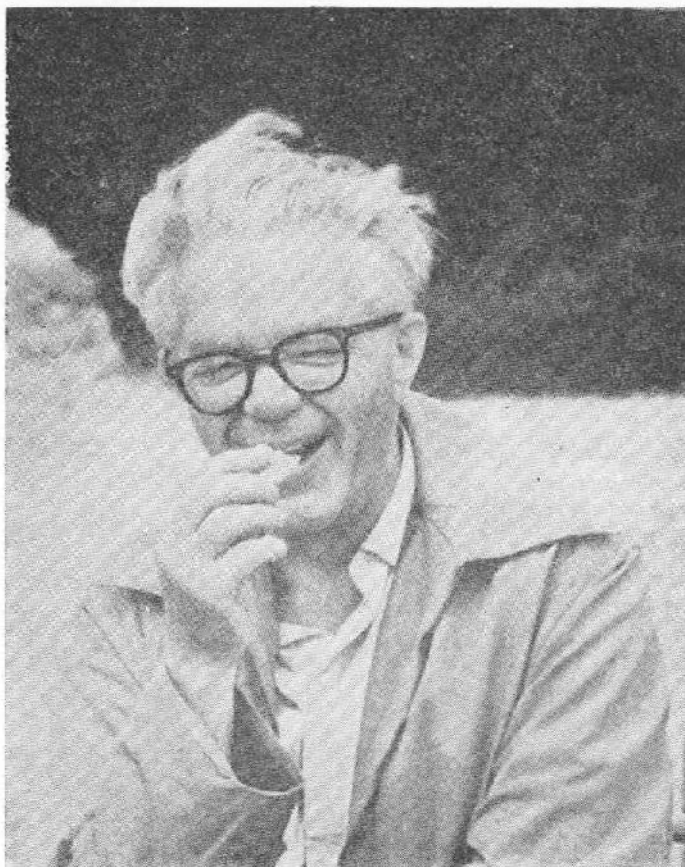
CIRIL ZUPANC

Lepega jesenskega dne leta 1977 sva se srečala pri sto let starem vodnjaku na Mestnem trgu v Škofji Loki. Proti večeru je bilo, ko je z ženo hitel na avtobusno postajo, da ujame avtobus za Ljubljano, sam pa sem bil namenjen v Železnike. Del Loške planinske poti sta z ženo prehodila tisti dan. Za lep zaključek sta se sprehodila še skozi Mestni trg z zanimivimi in obnovljenimi gotskimi in baročnimi fasadami starih hiš in tu smo se srečali, se prijateljsko pozdravili, za kak daljši klepet pa ni bilo časa. Planinsko opremljen, podjetno razpoložen, s planinsko popotno palčko ni kazal prav nič starčevskega. Kdo bi sodil, da bo letos 5. decembra ta mož dočakal že 80 let!

Generacije iz let proti koncu prejšnjega in prve polovice tega stoletja merimo in razmejujemo svoj čas in dogodke v njem po I. in II. svetovni vojni. Kar naprej se ta dva grozljiva krvava mejnika vrivata v naše spomine, v naše pogovore, pisanje, v zavest in podzavest. Bovčan Ivo Juvančič je to težko in dolgo obdobje doživljal v polni zavesti, da gre za velike in usodne dogodke in tudi v nenehni aktivnosti, ko je v danih možnostih in težavnih okoliščinah delal na osveščanju primorske inteligence, da jo je ohranil svojemu narodu. Doma v najlepšem predelu Julijskih Alp, v idiličnem Bovcu, seveda temeljito pozna in zna ceniti lepote in vrednost tega planinskega sveta. Njemu je bil ta svet tudi opora in pribežališče. Sem je zahajal pogosto in se umikal v te planinske samote, da je s svojimi dijaki in študenti mogel sproščeno govoriti po naše in v našem duhu.

Med prvo svetovno vojno je bil dijak na šentviški gimnaziji pri Ljubljani. Tam ga je dr. Anton Breznik učil slovenščine in ga vzgojil za slovenstvo. Eno leto je potem

Dr. Ivo Juvančič

obiskoval bogoslovje v Gorici, potem pa v Innsbrucku na Tirolskem. V cerkvenem visokoškolskem študiju se je potem izpopolnjeval še v Rimu in Louvainu v Belgiji. Od 1927 do 1934 je bil kaplan v cerkvi sv. Ignacija na Travniku sredi Gorice. To je pomenilo, da je kaplanoval slovenskim faranom v Gorici. Obenem ga je škof Frančišek Sedej imenoval še za prefekta in kasneje za vicerektorja škofijske gimnazije v Gorici. Tu se je šolalo dve tretjini dijakov Slovencev, drugi pa so bili Furlani oz. Italijani. Prav pri šolanju te slovenske inteligence, kar je ostalo vsa leta fašistične okupacije, se je še čutil koristen vpliv Juvančičeve vzgoje in pouka. Večina teh dijakov je bila za vedno ohranjena svojemu narodu. V letih NOB so se odzvali klicu Osvobodilne fronte. Med njimi je bil tudi Jože Kuk-Branko, tudi doma v Bovcu, ki je bil leta 1944 politkomisar XVI. SNOUB Janka Premrla-Vojka, maja in junija 1945 pa politkomisar Komande mesta Gorca.

Že leta 1931 so nadškofa Sedeja nasilno upokojili. Dr. Juvančič je bil kot vicerektor škofijske gimnazije na poti Margottijevim načrtom. Zato ga je že leta 1935 imenoval za vicerektorja centralnega semenišča, obenem pa ga je razrešil dela v gimnaziji in tudi kaplanovanja v cerkvi sv. Ignacija. S tem ga je hotel ločiti od goriških slovenskih vernikov. Obenem je Margotti poskrbel za to, da je Juvančič dobil častni naslov monsignorja. To je Juvančiču zelo prav prišlo, saj so na ta način dobili policijski agenti nekoliko več spoštovanja do njega in ga niso kar javno na ulici tako šikanirali kot dotlej. Dr. Juvančič je tedaj postal tudi profesor za fundamentalno teologijo in za cerkveno literaturo, kar je ostal do konca leta 1945. Fašistični pritisk, da se poitaljančijo Slovenci in Hrvati se je pod Margottijevim vodstvom vedno bolj čutil tudi v cerkvi. Zavedna slovenska duhovščina se je temu seveda upirala, bolj ali manj uspešno. Mnogi so bili tudi po več let konfinirani v notranjost Italije. Profesor Juvančič je stik z dijaki še vedno imel. Iz svoje knjižnice je posojal naše knjige in se tudi sicer zanimal za dijake. Kot Bovčan, ki je sam ljubil gore in jih dokaj dobro tudi poznal, je ob počitnicah vodil svoje študente po gorah: na Krn, Kanin, Rombon, dol v Nevejo, na Viš in Višarje, v dolino Koritnice in Bavšičice, v Trento in Lepeno. Ti izleti v gore niso bili ozko planinski, saj so se mladi ljudje ob takem vzgojitelju in mentorju, kot je Juvančič, znali sprostiti in se še bolj zblizati. Srečevali so se z ljudmi na Tolminskem, Bovškem, v Kanalski dolini, videli njihov način življenja in dela, planšarstvo in z vsem tem globoko in trdno zakoreninjenost v rodno grudo. Velika večina teh mladih fantov je v letih NOB brez velikih razmišljanj našla pravo pot, saj so mnogi postali partizani in borci brigad v IX. korpusu.

Med stanovskimi tovariši, s katerimi se je profesor Juvančič najbolj iskreno odkrival, jih je bilo nekaj v Gorici, najbližji pa morda skladatelj Vinko Vodopivec v Kromberku. Tu sta Juvančič in Vodopivec doživela sodni dan na vasi, ko so podivjani nemški vojaki 25. junija 1944 divjali po Kromberku in kakih 80 ljudi odgnali v goriške zapore, od tam pa v nemška taborišča.

Od junija 1945 dalje se je škof Santin v Trstu javno in z veliko ihto zavzemal za to, da Italija dobi bivšo mejo na Snežniku. Napadal je »Titoovo rdečo oblast« v coni B Slovenskega Primorja. Zoper tako sovražno nastopanje in delovanje se je uprl tudi dr. Ivo Juvančič. Zato je bil med podpisniki javnega poziva jugoslovanskim državljanom: podpisali in objavili so ga številni javni delavci v coni A, ko so se v pozni jeseni 1945 v Jugoslaviji pripravljali na prve državnozbornske volitve. Poziv je vzpodbujal jugoslovanske državljane, predvsem prebivalce cone B v Slovenskem Primorju in Istri, naj volijo enotno in množično, da bi se Jugoslavija pri mirovnih pogajanjih uspešno uveljavila in tako dosegla priključitev čim večjega dela slovenskega ozemlja k matični domovini. Za cerkveno hierarhijo je bilo Santinijevo rovarjenje zaslužno dejanje, Juvančičev podpis na tem pozivu pa najhujši prekršek. Ob koncu leta 1945 je bil suspendiran in postavljen na cesto.

Dr. Marjan Breclj je bil tedaj podpredsednik vlade Ljudske republike Slovenije. Zvedel je za suspendiranega Juvančiča in ga takoj povabil k delu v komisiji za zbiranje gradiva o naši zahodni meji. Dr. Juvančič se je takoj vključil v to delo. Temeljito je poznal vse vasi, doline in gore Kanalske doline, Rezije, Beneške Slovenije, Goriških Brd in Furlanije ob naši zahodni etnični meji. Sodeloval je pri velikem znanstvenem delu, ki je v končni obliki dobilo naslov: »Spomenica pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora za Slovensko Primorje in Trst. Julijska krajina v borbi za samoodločbo in priključitev k Federativni ljudski republiki Jugoslaviji«. Ta Spomenica je bila natisnjena v štirih jezikih in je bila osnovni dokument naše državne delegacije na pogajanjih v Parizu leta 1946. Član te delegacije v Parizu je bil kot znanstveni sodelavec tudi dr. Ivo Juvančič.

V letih 1947—1957 je potem delal v Ljubljani, sprva pri Znanstvenem inštitutu vlade LR Slovenije, ki se je kasneje preimenoval v Inštitut za zgodovino delavskega gibanja. Tu je sortirjal in urejal ogromno zgodovinsko gradivo iz obdobja NOB, obenem pa pisal in objavljaval razne strokovne članke in razprave o tej tematiki. Leta 1957 je postal strokovni delavec Inštituta za narodnostna vprašanja in tu delal 15 let, tj. do upokojitve. Ta čas se je tudi oženil in poskrbel za to, da sta se sin in hči ustvarjalno vključila v živ-

ljenje. Sprva je iz Ljubljane le malokdaj mogel v hribe in gore. Čas, »ta rabelj kruti«, ga je kar naprej omejeval, delo na Inštitutu in družinske obveznosti so zahtevale večkrat več kot celega moža. To pa je trdoživ profesor vedno bil. No, končno, ko so mu svetle lase začele krasiti srebrne nitke, je prišlo spet na vrsto tudi planinstvo. Šmarna gora, Katarina, Grmada, Škofjeloško hribovje, Karavanke, torej bližnji venec Sorškega polja, so mu še najbolj pri roki. Pozabil pa ni na tolminske in bovške gore, saj jih obišče, kolikor le more in utegne.

Pred desetimi leti mu je Ludvik Zorzut zaželel: »Zveselimo se tvojega zdravja!« Naj to voščilo še kar trdno drži.

NAŠA SMER NA KITAJSKEM

FRANČEK KNEZ

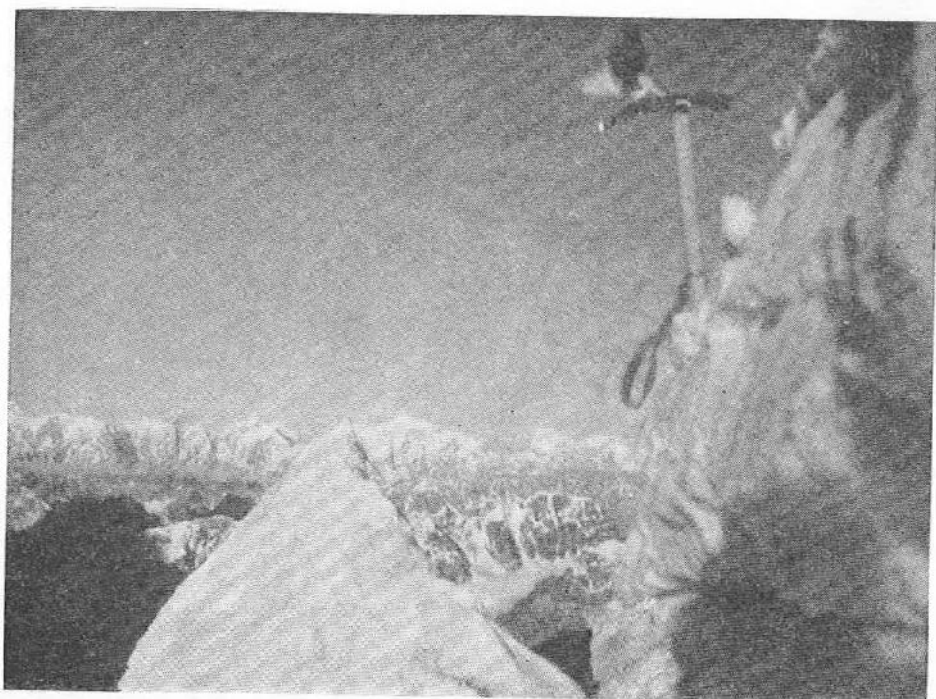
Vrh je pod nami, naš skupni cilj smo dosegli. Ležim na enki v naši udobni snežni luknji. Kar naprej se obračam v spalni vreči, ne morem zaspati. Mineva ura za uro, misli beže na vse strani, spanca ni od nikoder. Ne zdržim več, ura je ena, ravno pravi čas, da vstanem. Prilžgem luči in se počasi oblečem in pripravim. Seveda si navežem tudi dereze, vzamem še drugo pripravljeno opremo. In že grem. Mesečina se razliva vsepovsod, na temni nebesni modrini migljajo zvezde. Hitim po ledeniku, rahel veter enakomerno veje in mi hladi vroče lice. Že sem na začetku ledne strmine, nad glavo mi visi ogromen serak. Dereze se zažirajo v luskinasto površino snega. Hitro se umaknem izpod ledenega orjaka. Komaj imam tega za sabo, se nad njim pokaže drugi: ta še bolj grozi, prevlisen in razpokan je. Še sreča, da je noč, da je hladno, pomrznjeno. Vse je tiho in mirno. Prečim pod serakom čez ledeni pas, ki se lesketa v mesečini.

V njem so globoke brazde, tu čez dan bobni v globino led. Hitro splezam čez — na drugo stran, k skalnemu razu, kjer sem na varnem. Lovim sapo in se naslanjam na granitni blok. Ko se nadiham, se zopet zaženem više nekaj deset metrov, nato spet lovim sapo. To dalj časa ponavljam, ledna strmina je res dolga. Ni je konca in vse bolj in bolj je strma. Vse pogosteje počivam, duškam. Tam daleč na desni se je začel svetlikati Tibet, njegova belina se je počasi pretopila v rumenino, čez čas pa je

Na najvišjem delu ledne piramide Khumbutseja

Foto Franček Knez

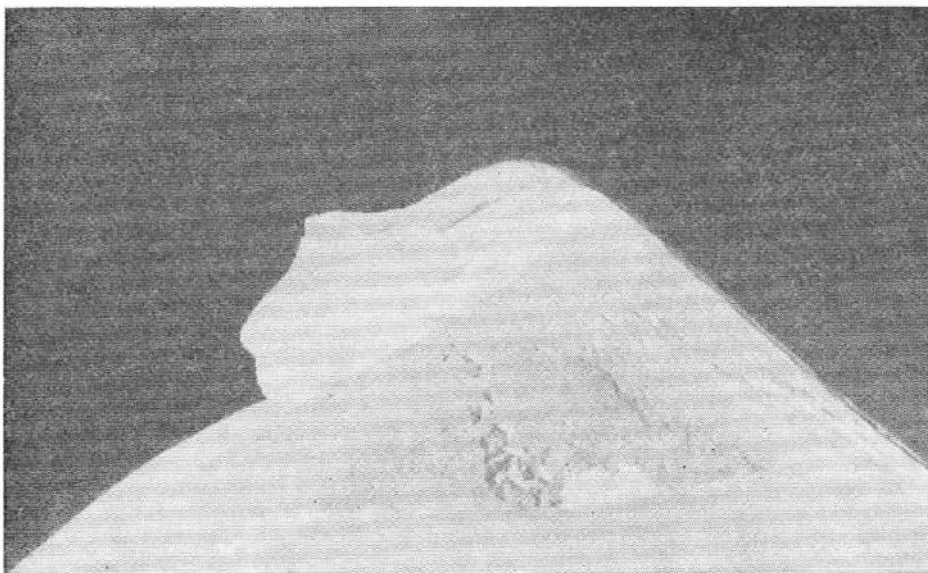

Se dva posnetka z vrha Khumbutseja

Foto Franček Knez

Snežnim opastem se umikam levo in desno

Foto Franček Knez

oranžna. Ta svetloba je tam v daljavi odkrila neštete rjave glave gora, pozlatili so se beli vrhovi okoli Everesta. Spet se zagrizem v strmino. Naletim na napihan, puhel sneg. Dereze, cepin in bavitca obdelujejo puhlo snežno površino snega, ki se ob dotiku sesipa v globino. Dereze se zatem zasajajo v led le nekaj milimetrov. Počasi gre, mišice in živci so napeti do skrajnosti. Meter za metrom nabiram, ni ga konca, vse se vleče v nedogled. Končno zlezem na snežni raz. Prešine me občutek olajšanja. Sprostim se, ko stojim na mehkem snegu in se oddihujem. Še nekaj korakov in sem na grebenu. Od vrha me loči samo še sto metrov grebena. Ženem se navzgor po zasneženem razu. Ne gre. Pot mi zapre leden previs. Splezam podenj, stegnem se čezenj in s krepkim zamahom zasadam v led cepin in bavitco in se potegnem navzgor. Dereze se zasade v rob previsa, hip za tem sem čez. Sledi izpostavljena prečnica okoli lednega stolpa in že sem na razu. Umikam se levo in desno velikim opastem. Kmalu že stojim na vrhu, na najvišjem delu ledne piramide Khumbutseja. Ura je šest. Kamorkoli se ozrem, povsod so rdeli vrhovi, kakor da so se odeli s škrlatom, da bi bili v modrini neba še lepši. Obrnem se, pred menoj kipi v višave severna stena Everesta, vsa mračna. Morda se mi zdi zato njena podoba še večja.

Strmim v to temno gmoto in drsim s pogledom po zasneženih ozebnikih. Razmišljam, se vprašujem in si na vprašanja odgovarjam. Počasi zasadam cepin v sneg, privožem nanj zastavico »Emo«, ki me spomni na tovariše iz tovarne. Zatem vse skupaj fotografiram za spomin. Zastavica na cepinu oživi v sunkih vetra. Tako so mi pomahali nekateri, ko sem odhajal na pot.

Strmim okoli sebe v ta lepi svet, neznansko velik, ves razbit. Nato veter prinese megle in počasi vse pokrije s sivimi pajčolanl. Sanje so minile, sive megle so me opomnile, da moram sestopiti.

Khumbutse (Sijoča zvezda) — 6640 m — prvenstveni vzpon. 13. 5. 1979. Plezal: Franček Knez. Ocena: 40°. Čas: 3 ure. Višina: 600 m.

DARUJEM

»Namesto cvetja na grob prijatelja-sošolca Stanka Pluta za Planinski Vestnik 1000 Din.«

dr. Miha Potočnik

DIAMOND

IZTOK TOMAZIN

Longs Peak (4336 m) vlada nad gorami v narodnem parku Rocky Mountain v Coloradu. Njegova vzhodna stena predstavlja 600 metrov previsov in navpičnih plošč, ki zahtevajo vrhunsko tehniko plezanja vseh težavnostnih stopenj v pravih alpskih razmerah in v tako slikovitem okolju, kot si ga le redki lahko predstavljajo. Sredi te stene je Diamond, eden najimpresivnejših delov skalne arhitekture v Coloradu. In obenem ena redkih sten v tej državi, ki res zaslužijo vzdevek »velika stena« (big wall). Borbe, ki so se vršile v tej steni, sodijo med najbolj dramatične dogodke v zgodovini alpinizma v Coloradu. (Prevod iz knjige »Climb!«.)

Čeprav je mogočni Longs Peak s svojimi stenami in strmimi pobočji igral eno najvažnejših vlog v alpinizmu Colorada, pa je njegova najtežja stena — Diamond s svojo neizprosno gladko, navpično in previsno pojavo že v kali zatrla vsako misel na vzpon. Nekaj težkih nesreč je vzhodno steno ovilo v meglo skrivnostne nedostopnosti in le redki so se ji približali, še redkojši pa so bili uspešni. Osrednji del stene — Diamond je veljal za nepreplezljivo in tam ni nihče niti poskušal.

Šele okrog leta 1950, ko so bile druge stene v gori že prepedene s številnimi plezalnimi smermi, so začeli zoreti prvi načrti o vzponu prek Diamonda. Plezalci so si steno ogledovali z vseh mogočih strani, vzpenjali so se po okoliških pečinah, toda mnogi so potem dokončno odnehali, ker so menili, da njihove sposobnosti, alpinistično znanje in oprema ne bodo steni kos. 1954 sta dva plezalca prišla pod steno s trdnim namenom, da vsaj poskusita, toda rangerji so jima vzpon preprečili še pred začetkom, v bojazni, da bo prišlo do nove nesreče. 1959 sta z edinim ciljem — preplezati Diamond prišla iz oddaljenih Yosemitev odlična plezalca Chouinard in Weeks. Neopazno, brez vednosti rangerjev in lokalnih plezalcev sta se približala steni, toda huda nevihta ju je pognala v dolino.

Leta 1960 je bil Diamond končno preplezan. Uspešna plezalca sta prišla iz Yosemitev — David Rearick in Bob Kamps. Spet so bile enkrat presežene meje »nemogočega«. V naslednjih letih so se s steno spoprli legendarni plezalci, nosilci zlate dobe ameriškega alpinizma — Layton Kor, Royal Robbins in mnogi drugi. Nastajale so nove smeri, ocenjene z najvišjimi težavnostnimi stopnjami. Stena je dočakala tudi prvi zimski vzpon (Kor, Goss, 1967), prvi solovzpon (Forrest, 1970), prvo prosto ponovitev (Goss, Logan, 1975), prvo žensko, prvi zimski solovzpon itd.

Utrujeni posedamo sredi kanjona. Za nami je nekajurno garanje v previsih in težkih počeh, ki do skrajnosti obremenijo mišice in voljo. Vroče sonce Colorada je neusmiljeno pripekalo, od vročine smo kar malo omotični. Živorjave granitne stene z rdečkastimi odtentki, kratkohlačni plezalci, deroča reka in peklena vročina — to je Eldorado Springs Canyon, kraljestvo prostega plezanja, kjer so mnoge izmed najtežjih ameriških plezalnih smeri. Za danes smo s plezanjem končali, prijetna izčrpanost in zavest uspeha kljubujeta pritožbam telesa, ki se nikakor ne more sprijazniti z vročino nad 40 stopinj. Sproščeno se pogovarjava s skupino dolgolasih plezalcev. Največ seveda o alpinizmu, pa o Jugoslaviji in še o marsičem. Teme za pogovor so neizčrpne, tudi jezikovna pregrada jih ne zmanjša. Česar ne znava prav povedati, ugamejo, česar ne doumeva, poskušajo povedati na najbolj preprost način. Tako se pogovarjamo o vsem, o resnih in smešnih stvareh. Smeh pa je, še posebej, če je iskren, v vseh jezikih enak. Nič več naju ne preseneča njihova sproščenost, odprtost. Teh nekaj tednov živiva njihovo življenje in brez problemov sva se kmalu otresla predsodkov in zadržanosti.

Med šumenjem deroče reke nama pripoved prijateljev pričara kraje, ki sva jih že videla. In nove, ki jih šele bova. Nove lepote, doživetja, nepozabni vtisi. Novi napori, nova veselja in sreča, ki se ne poležejo noben dan, le stopnjujejo se bolj in bolj. Neznana ali komaj poznana imena vzbujajo dražljiv občutek pričakovanja. Needles (igle), Devils Tower (hudličev stolp) ..., Wind Rivers, Diamond. In o Diamondu se prijatelj razgovori. Henry nama je to steno določil kot najin zadnji in najpomembnejši vzpon v ameriških gorah. Že samo ime ima poseben zven, obeta nekaj posebnega, velikega in moram si priznati, da me navdaja tudi z neugodnimi občutki. Bojazen pred neuspehom v tej steni vsake toliko časa poključva v dobro razpoloženje, a vsakodnevni uspehi jo sproti izničujejo. O steni veliko govorijo, s spoštovanjem. Menda so tam vsak dan hude nevihte in velika nadmorska višina jemlje sapo. Pa so vseeno tudi tam pred nekaj leti začeli uveljavljati popolnoma prosto plezanje celih smeri. Nekaj neverjetnih prostih ponovitev

Vzhodna stena Longs Peak, 4336 m, (Diamond) v Rocky Mountain. Smer Grand Traverse

so v zadnjih letih zmogli odlični ameriški plezalci. Plezali so težavnostni stopnji 5.10 in 5.11 na nadmorski višini čez 4000 metrov! Še vedno pa vzponi opravljeni na klasičen način — s prostim in tehničnim plezanjem niso prav nič izgubili na veljavi.

— — —

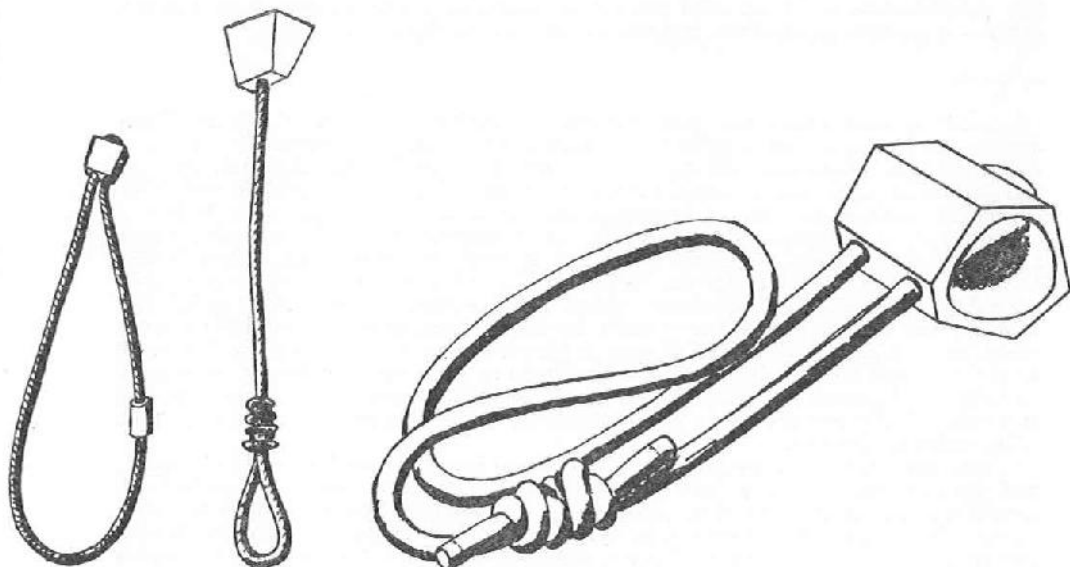
Dan pred vzponom. Zbrani smo pred čevljarsko delavnico in trgovino, ki sta last Steva Komita. Bil je soplezalec legendarnega Laytona Kora, sedaj pa prodaja in popravlja čevlje mnogim plezalcem, rad pove katero izmed svojih bogatih doživetij, pa tudi marsikateri pametni nasvet namenil mlajšim tovarišem. Pogovoru se pridruži tudi Mike Covington, eden najbolj znanih ameriških alpinistov. Sprašujeva ga, kako je bilo z Messnerjem na Dhaulagiriju, ko pa zveza, da je verjetno najboljši poznavalec stene Diamonda, se vsa najina vprašanja obrnejo v to smer. Predvsem naju zanima, koliko časa zahteva vzpon prek Diamonda. Nasmejan kot vedno mirno odvrne, da sva lahko prepričana, da bova morala bivakirati nekje v steni, verjetno na edini dobri poltci, kjer prestane noč večina navez. Ne vem komu, Borutu ali meni, je kljub temu padla v glavo misel, da bova smer Yellow Wall, ki smo jo izbrali, vseeno poskusila preplezati v enem dnevu. Ko poleg avtomobilov pripravljamo opremo za najin vzpon, skleneva, da s seboj ne bova vzela opreme za bivakiranje, le dve tanki, izdelani bivak vreči, da bova plezala brez čelad. Tudi hrano si karseda skopo odmeriva, vse z namenom, da bosta nahrbtnika lažja, ml dva pa hitrejša.

Tehnično opremo nama izbirajo prijatelji — le nekaj klinov, pa cel kup zatičev in vponk, prižeme in stremena, katera bova v Diamondu rabila prvič in zadnjič med najinim bivanjem v ZDA. Tik pred odhodom nama Henry na skrivaj potisne v nahrbtnik še nekaj klinov. »Za vsak primer,« pripomni. Nato se pospremljena s številnimi dobrimi željami posloviva. Z nama sta le še Earl Wiggins, najin soplezalec iz Black Canyon, in njegova žena, tudi odlična plezalka. Odpeljala naju bosta do rangerske postaje, kjer bomo prijavili vzpon.

Med vožnjo se za nekaj trenutkov prikaže stena. Napol skrita v globoki krnici priklepa občudujoče poglede. Težki, črni oblaki se gredadijo nad goro in zamolko grmenje nama načenja samozavest. »Popoldne je, čas vsakodnevnih neviht,« naju potolaži Earl.

Na postaji pa razočarana zveva, da je v smeri Yellow Wall, kamor sva namenjena, že noka druga naveza, nikakor pa ne smeta biti v isti smeri hkrati dve navezi. Predlagajo kako drugo goro, vendar sva trdno odločena, da se lotiva Diamonda. Po daljšem pogovoru pa se vse srečno konča. Izberemo smer Grand Traverse, ki je »ta prava«. Pravijo, da jo celo še težja in mnogo manj plezana od smeri Yellow Wall. Ne vem, ali naj se veselim te spremembe, saj je sedaj še verjetneje, da vzpona ne bova opravila v enem dnevu. Na tihem še upava. Menda se je to posrečilo do sedaj le eni navezi. Toda ni časa za taka razmišljanja, zelo se nama mudi. Še danes imava namen priti na veliko gredino, imenovano Broadway, ki je v steni Diamonda kakih 150 metrov visoko. Na njej navadno prespijo noč plezalci pred vzponom, saj se šele nad njo začne prava stena — navpičen in previsen gladek zid, ki sega vse do vrha Longs Peaka. Prijazno dekle nama hitro prepíše opis smeri, rangerji dajo nekaj dobronamernih nasvetov in že hitiva skozi borove gozdiče proti gorl. Ko jo ugledava, se zdi strašno daleč. Komaj opaziva, da so temni oblaki prekrili že dobro polovico neba in da grmenje postaja vse močnejše in pogostejše. Šele, ko prisopihava prek majhnega sedla do živozelenega ledeniškega jezera, se nama odkrije stena v vsej svoji mogočnosti. Sploh ni zelo visoka, morda okrog 500 metrov, toda njena fantastična zgradba deluje prav neverjetno. Razbrazdani, izžlebljeni stebri se iz belih snežišč vzpenjajo na polico Broadway. Ta se skoraj vodoravno zajeda prek stene. In nad njo se v nebo poganjajo gladke, na prvi pogled nerazčlenjene navpične plošče, okrašene z izrazitimi strehami in črnimi mokrimi lisami. Posebna rumeno siva barva skale daje steni prav poseben videz, lastnost, ki je ne sprejemaš samo z očmi, zaznavaš jo nekje globoko v sebi, prevema te z mogočnimi občutki in nisi si na jasnem, s čim te navdaja: s strahom, poniznim spoštovanjem, zanosnim občudovanjem lepote...

Med ogromnimi bolvani, ki so kdovekdaj prihrumeli iz grozljivih prepadov in obmirovali v pobočju nad jezerom, iščeva vodo. Tekava sem in tja, draži naju vabljivo šumenje, ki prihaja izpod kamnov, potočka pa ne najdeva takoj. Ko sva že precej nestrpna, se Borutu le posreči. Komaj še napolniva čutari, ko naravne sile preklpe. Temnim oblakom in grmenju se pridruži obilna pošiljka sodre, ki se kot motna bela zavesa s pridruženim žvenketom spusti čez steno, pobeli krnico in rahlo vzvalovi jezero. Zbeživa v luknjo pod ogromno skalo in tam drgetava še vedno v kratkih hlačah, čas pa izkoristiva za skromno malico. Ko se mokri blagoslov poleže, odhitiva proti steni. V snegu ležijo kosti stare vrvi, nekaj raztrganih cunj in opreme. Kdove kakšne drame so se tu odigravale. Toda najine misli in koraki hitijo dalje. Skrbt naju krušljiv kamin, ki drži do Broadwaya, ocenjen je z dobro štirico, vendar ga nenavezana brez problemov hitro zdelava in kmalu gaziva sneg na veliki gredini. Prav posrečena sva najbrž videti, ko v kratkih hlačah prikolo-

Razne vrste zatičev

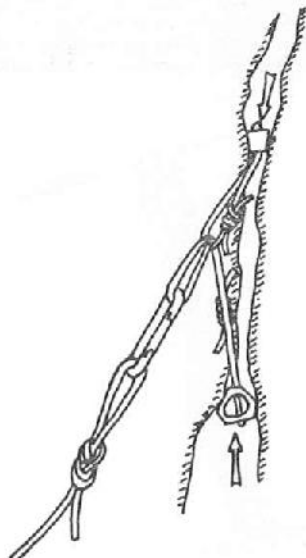
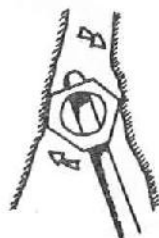

vratava iz strmega kamina na zasneženi Broadway, ki leži že okrog 4000 m visoko. Seveda se kar najhitreje preoblečeva.

Do noči je še dobra ura, zato skleneva napeti vrvi v prvem raztežaju. Preden pričnem s plezanjem, prideta na polico dva mlada plezalca, namenjena v smer Yellow Wall, torej naveza, ki naju je prehitela pri izbiri prvotno načrtovanega vzpona. Pa jima nič ne zameriva, saj imava boljši nadomestek v smeri Grand Traverse. Pomagata nama najti vstop smeri, saj je opis precej čuden. Piše o velikih strehah in težavnosti A_4 takoj nad tlemi. S pomočjo dveh zatičev in ne pretežkim prostim plezanjem se priglufam mimo streh. Veselo se pridušam, da ni ne duha ne sluha o kakšni A_4 , čeprav sem tega vesel. Stena pa, kot bi se mi hotela maščevati; že v naslednjih metrih se znajdem na meji padca v čudni gladki plošči. S kotličkom očesa še opazim globoko pod seboj Američana, ki mirno večerjata, pa Boruta, ki me varuje, in bleščeče beli sneg na polici, kamor bom vsak čas zgrmel. Ko mi roke že drevenijo in popuščajo od napora, dosežem nekaj majhnih oprimkov. S poslednjimi močmi krčevito grabim za drobnimi razčlembami in komaj premagam nerodno mesto. Temni se že, ko so izteče vrv. V polmraku klečim na drobni polički in napenjam oči za primernimi razpokami, kamor bi zabil kline za stojlišče. Toda vse počti so plitve, slepe in ker ni druge možnosti, jih natočim z najmanjšimi klini-specialčki, pa še ti le neradi zlezejo nekaj centimetrov globoko. Mrzlično iščem še kako drugo rošitev, pa je ni. Po daljšem premislu vpnem v kline še Borutovo vrv. S prižemami se že v temi počasi vzpenja proti meni, jaz pa ves čas mislim na drobne, nezanesljive koščke kovine, na katerih visiva s prijateljem. Po njegovo teže se krivijo, otipavam jih, da bi zaznal, kdaj se bo kateri izpulil, čeprav tudi potem ne bi imel kaj storiti. Šele, ko je pri meni, si nekoliko oddahnem. Vso plezalno opremo pustiva na polički, potem pa se sila previdno spustiva nazaj na gredino. Dokler se z nogami ne dotaknem snega na njej, ne popustl zoprni strah in s precejšnjim naporom volje preganjam prvide, kako z razprtimi rokami letim skozi noč, se odbijem od police in izginjam v temnem prepadu.

Privoščiva si skromno večerjico, nekaj besed z Američanom, potem pa si pripraviva »postelji«. Ploščad, kjer normalno bivakirajo pred vzponom, je vsa zasnežena in poledenela, zato si poiščeva na stranski polički vsak svojo vdolbino, kakih 10 m narazen. Borut verjetno že spi, ko se jaz še vedno premetavam in si na ozkem prostorčku skušam pričarati čimveč udobja. Zvit v dve gubi, s kolena čez rob police, se zavijem v strgano bivak vrečo in obmirujem.

Luči milijonskega mesta Denverja razposajeno migljajo iz teme, daleč in nizko na obzorju. Kot njihov slaboten odsev se iskri množica zvezd, skoraj neopazen, a tako značilen del gorskih noči. Potreba po počitku preganja negotovost, sence strahu se razblinjajo in le poželjivo pričakovanje doživetij naslednjega dne bo ugasnilo skupaj z zavestjo. Na ozki, navzdol nagnjeni polički mi tako minevajo ure. S hrbtom se dotikam hladne stene in mislim na to, kako se z neizprosno navpičnostjo in mnogimi previsi

vzpenjam naravnost v črno nebo. Noč je nepopisno mirna, v globoko tišino se nežno vmešava le pridrušeno žuborenje potočka, v katerega se topi sneg na gredini. Prepričujem se, da moram zaspati in kar dobro mi uspeva. Vseeno pa se pogosto prebujam, pričakujoče pogledam na uro, za kratek čas z vsemi čuti vsrkavam vedno enako, a tako polno podoba črnega prostora, potem pa spet utonem v tankem, šelestečem zavetju folije, ki me komaj varuje pred hudim mrazom.

Jutro. Neprijetno prodira vame spoznanje, da je konec kratkega počitka. Čeprav je še trdna tema, se za naju že pričinja dolg in naporen dan, poln negotovosti, in za njim verjetno še eden ali dva. Sprašujeva se, kdaj naju bo stena izpustila iz prepadnega objema. Oba tiho upava, da še danes, ko pa trezno razmisliiva, se zdi ta možnost še najmanj mogoča.

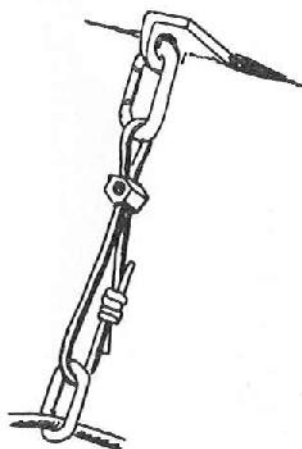
S prižemami se hitro povzpneva na prvo stojišče, raztežaj nad Broadwayem. Borut je na vrsti za drugi raztežaj in v poltemi previdno leze. Zoprna negotovost in vedno navzoči optimizem se prerokata, ko opazujem gladko steno, ki nad nama kipi v neskončno modrino. Še vedno ne veva zagotovo, če sva v pravi smeri. Nikjer ni niti sledu o klinih, zagozdah, ki so tako vsakdanji pojav v domačih težkih smereh. Le nelzazita poč se zarezuje skozi granitno navpičnost in dokazuje, da je čeznjo edini možen prehod. Borut že telovadi nekaj metrov nad menoj po odpočeni luski, stena pa se osvobaja zadnjih nočnih senc. Oči mi ves čas begajo od soplezalca na vzhod, kjer na lahno zameglenom obzorju vsak čas pričakujem sonce.

Drobna lučka, rastoča iz daljnih meglic, mi prikuje pogled. Počasi se veča in oblikuje oranžno kroglo. Kot uročen strmim vanjo. Iz zamaknenosti me zdrami Borutov klic, našel je prvi klin. Obrnem se nazaj k steni, da bi odgovoril, pa ne spravim besede iz ust. Še pred nekaj trenutki mračni, hladni granitni velikan sedaj žari v nepopisnih barvah. Prvi je brezobličnost jutranjega mraka premagal medli škrlatni odtенок. Od trenutka postaja močnejši in sprevrže se v vijoličasto, nato v živordečo svetlobo, ki kot plamen ožarja steno. Tej fantastični harmoniji skale in svetlobe se pridruži še jasno nebo, za katerega se zdi, da postaja vedno temnejše. Stena žari vedno svetleje, modrina nad njo pa temni, spominja me na barvo morja, kot sva ga opazovala med poletom prek oceana. Za nadaljni opis prizora bi zaman iskal primernih besed...

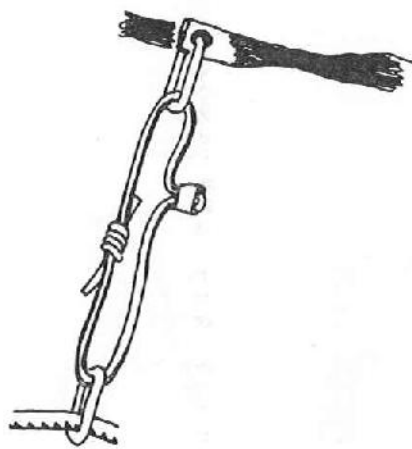
Od vznemirjenja mi drhte roke, ko izza obleke vlečem fotoaparāt in se trudim delček vsega ujeti na filmski trak. Žalostno pravilo pa spet pride do veljave. Čim popolnejša je lepota, tem bolj je minljiva. Krogla na vzhodu ni več oranžna, sedaj vsenaokoli sipa slopeče žarke in stena je spet rumenorjava — Diamond, ki veličastno kraljuje nad krnico in bistrim jezerom.

Borut se spet trudi v vertikali visoko nad menoj in jaz mu podajam vrv. Zatopljen v sladkobno premišljevanje si brundam preprosto pesmico in premlevam pravkar doživete vtise. Podobnih prizorov so mi že naklonile domače gore. Morda niso bili tako divje lepi, zato pa bolj nežni in domači. Takrat mi je pogled počival na znanih vrhovih slovenskih gora, tu pa mi oko zaman išče znane obrise, vsenaokoli je le tuji granit Skalnega gorovja (Rocky Mountains in velika ravnina Colorada čez pol obzorja).

Na koncu raztežaja zmanjka vrvī, zato brž populim klinčke, ki so mi včeraj zvečer načenjali živce in s težkim nahrbtnikom pričnem plezati. Prav nič prijetno ni plezati brez varovanja, drug za drugim, a sedaj ne gre drugače. Tako telovadiva po navpični razpoki 40 metrov narazen in teh nekaj minut je vrv le utvara, mnogo bolj je važno zaupanje

Varno

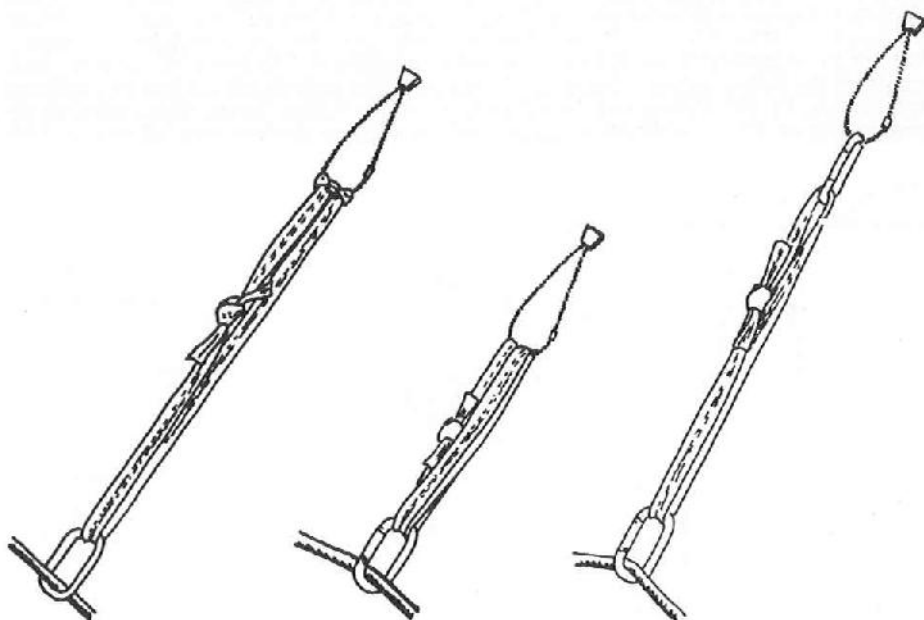
Nevarno

vase in v soplezalca. Pošteno si oddahnem, ko si Borut uredi stojišče in lahko začnem uporabljati prižeme. Hitro sem pri njem, vendar na stojišču potrta ugotoviva, da sva za ta — drugi raztežaj porabila cele 3 ure in da pri taki hitrosti plezanja potrebujeva najmanj 2 dni za ves vzpon. Z veliko vnebo se lotim naslednjega raztežaja. Na srečo je plezanje večinoma prosto, v mejah šeste stopnje, in mi gre hitro od rok. Ves čas me preveva misel, da sva začela prepočasi in zato tako hitim, da niti ne opazim, kdaj se izteče vrv. Spet plezava drug za drugim, le da je tokrat Borut 40 m pod mano. Iz dveh tako narediva le en sam zelo dolg raztežaj.

Sedaj čutiva, da se nama je odprlo. Pozna se nama več kot mesec dni trajajoče plezanje v skrajno težkih ameriških smereh in bolvanih. Prvi v navezi zmaguje večinoma v težkem prostem plezanju navpične počli in zajede, drugi pa se za njim z največjo hitrostjo povzpne s prižemami po napeti vrv. Na stojišču drugi le odloži nahrbtnik in prižeme, ovesi se s šopom zatičev in vponk in vlogi se zamenjata. Tako je prva polovica stene kar hitro pod nama. V njej sva našla le 3 klne, 2 sva zabila, drugače pa sva uporabljala samo zatiče. Še pred poldnevom priplezam do ozke poličke visoko v steni, kjer navadno bivakirajo. Za trenutek ugledam Američana v sosednji smeri (Yellow Wall). Pošteno je presenečen, ko se prek velike luske zavihtim na poličko. Zavpije mi, da sva zelo hitra, jaz pa se le zadovoljno nasmehnem in ga pozdravim.

Toda zadovoljstvo je kratko, kmalu ga nadomesti skrb z primesjo strahu. Gora bo nastopila z enim svojih najhujših orožij — slabim vremenom. Temni oblaki so že prekrili nebo in v grozljivem plesu se zgrinjajo okoli Diamonda. Oddaljeno grmenje se približuje in prispeva k morečemu vzdušju. Še preden Borut pripleza do mene, zašklebečejo debela zrna sodre po steni, ki se ovije z mokro zaveso. Bojim se, da ne bo začelo mest, saj sva že precej nad 4000 metri. Dolgo časa nemočno čepiva na ozki polički. Nevihta doseže vrhunec in slepeči bliski med oglušujočim grmenjem švigajo proti robu stene, zdi se, kot bi vsa gora podrhtevala pod močnimi udarci. Spomnim se vseh pripovedovanj o Diamondu in njegovih nevihtah, pa Mika, ki nama je smeje zagotavljal, da bova bivakirala. Saj bova nemara res, v takem divjanju elementov se tudi ganiti ne moreva s police.

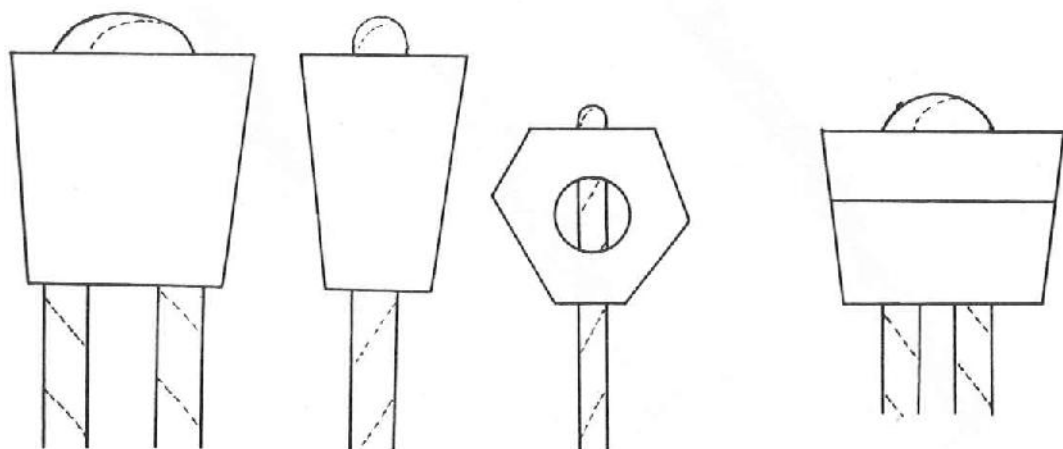
Skoraj eno uro neusmiljeno besni nevihta, potem pa se nenadoma zjasni. Ker ne poznava gore in njenih »navad«, naju navda novo upanje. Borut se loti ozkega kamina, ocenjenega s šesto stopnjo, ki pa je popolnoma moker in zahteva velike napore. Zasanjano opazujem nebo, ki je spet popolnoma jasno, ko me predrami zlovešče brnenje. Temne sence — veliki oskalki pribrne tik ob meni in izginejo v prepad. Borut mi zavpije, da je kamin zelo krušljiv, medtem pa leti naravnost nadme že nova pošiljka kamenja. V naglici sprostim vrv, s katero sem privezan na klne, potem pa se začnem umikati projektilom. Brez čelad sva in že majhen kamen bi bil lahko usoden. Tako se trudiva vsak po svoje.

Soplezalec z naporom gvozdi v mokrem kaminu, jaz pa v divjem plesu poskakujem po polički sem in tja in se do skrajnosti napet umikam brnečim kosom granita. Ko priplezava do vodoravne počli, najbolj izrazite razčlemba v zgornjem delu stene, se vreme spet poslabša. Na nižjem, levem robu stene skozi raztrgano megleno zaveso opazim nekaj pisanih postav v čeladah, ki naju z zanimanjem opazujejo. Za trenutek jim zavidam, saj niso ujetniki navpičnosti, vsak čas lahko zapustijo goro. A ta občutek je le hipna slabost, majhna v primerjavi z močno voljo in veliko željo, ki poznata samo eno pot — navpično navzgor po mokrem granitnem zidu, kljub nevihtam, ki jih gora kuha nad svojimi mogočnimi nedri.

Pred menoj je prečnica, po kateri je smer dobila ime. Na njenem koncu se vabljivo kaže prav majhna polička. V mokrem, mastnem granitu z nogami ne morem ničesar opraviti, zato jo preplezam viseč samo na rokah. Na polički počiva velika luska, previdno jo objamem in se hočem potegniti navzgor. Toda zlomek se drži stene le na dveh mestih, skalna gmota se odpre kot vrata na tečajih. Le zavpijem še, potem pa z neverjetno hitrostjo pretelovadim prečnico v obratni smeri do Borutovega stojišča. Po daljšem premisleku se spet lotim prečnice. Skrajno previdno se splazim na poličko, lusko prijemljem nežno, kot bi bila iz najfinejšega stekla. Vem, da jo lahko z enim samim neprevidnim gibom spravim iz ležišča in potem skupaj z nekaj stotov težko skalno gmoto poletim navzdol. Napet do zadnjega vlakna slednjič stojim s konicami plezalnikov na ostrem vrhu luske in se stegujem k zanki drobnega zatiča nad seboj. Sreča se mi tudi tokrat ne izneveri in nič se ne zgodi. Le nova nevihta se najavlja z oddaljenim hrumenjem. Tokrat je zvočna predigra kratka. Komaj se rešim neprijetne luske, privršijo goste, debele kaplje. Spet se pričinja ples vetra in dežja ob bučni spremljavi grmenja. Neprosto voljni udeleženec — moja malenkost pa se z obupnimi napori počasi preblja navzgor. Raztežaj je v suhi skali v mejah zgornje šeste stopnje z malo tehnike, sedaj pa v plitve razpokice zatikam vse mogoče zatiče, dopovedujem si, da so tako zanič, da nanje še slike ne bi obesil, pa vendar visim na njih z vso težo, ker mokra skala odločno zavrača vsak poskus prostega plezanja. Požiram množico vode, ki se zliva iz megle in vsake toliko časa zavpijem Borutu, da bom padel. Da se od strahu in naporov ne segrejem, slabi učinkovito vodno hlajenje — pri rokavicah in ovratniku noter, pri čevljih ven. Prepojen z ledenomrzlim dežjem se, začuda brez padca, privlečem do velike strahne, kjer je stojišče.

Šele, ko Borut ploza zadnji res težak raztežaj, se naravne sile unesejo, tokrat dokončno. Svetloba počasi ugaša in rahle meglice puhtijo iz mokre stene. Rob stene je že vabljivo blizu. V zadnjih dveh raztežajih se odloča o tem, ali bova bivakirala v steni ali pa nama bo uspelo tisto, kar se je zdelo skoraj nemogoče. Počasno, toda zanesljivo umiranje dneva naju navdaja z rastočo nestrpnostjo, toda zahtevna mokra mesta ne dopuščajo nobene naglice. Dobro se zavedava, da bova morala v trenutku, ko se znoči obstati in bivakirati, ker imava le eno šibko svetilko. Kot obseden se s prižemami poganjam navzgor v predzadnjem raztežaju in še ves zadihan se lotim zadnjega. Tekma s časom se bliža vrhuncu. V rastočem polmraku gvozdim po krušljivem, sluzastem kaminu in vznemirjenje se sprevača v občutek gotovosti, do nama bo uspelo. Toda usoda se še enkrat poigra z nama. Le 10 metrov pete stopnje me še loči od rešilnega roba stene, ko se zatakne ena izmed vrvi, ki mi jih podaja Borut. Kljub hudemu napezanju je ne more osvoboditi in glasno preklinja, jaz pa stiskam zobe od jeze in ždim

Zatiči

zagozden med steni kamina. Do teme je le še nekaj minut. Sprva hočeva vrvi, ki se jo zataknila, presekat in izplezati s preostalo, potem pa se odločiva, da jo vseeno, tudi za ceno bivaka pod robom stene, skušava rešiti. Borut me preneha varovati, odveže se s stojišča in se spusti v globino. Trdno se držim za mastne oprimke in čakam neskončno počasi tekoče minute. Le kdor je že doživel kaj podobnega, lahko razume, s kakšnimi občutki opazujem izginjanje zadnje večerne svetlobe. Dokler mrak ne prekrije vseh obrisov, si skušam vtisniti v spomin podrobnosti zadnjih metrov stene, da jih bom poskusil preplezati v temi. Borutu je uspelo rešiti vrvi, zadihan, toda dobre volje se vrne na stojišče globoko pod mano. Sedaj me čakajo le še zadnji, najbolj odločilni metri stene. Najprej gladka plošča z zadnjimi oprimki, ki jih še vidim, in nato strma poč, ki se kot odsekana konča na robu stene. Tema je že popolna, le tip in neugnana sreča mi še pomagata. Zadnji metri mojega plezanja v Diamondu so podobni obupnim poskusom človeka, ki se utaplja. Po kolenih, s komolci, s krčevito napetimi prsti tipam v temi za oprimki, ki jih noče biti, drsim navzdol, v zadnjem trenutku pa vedno najdem zasilno razčlemba ali dovolj trenja, da ne padem. Ko se privlečem čez rob, se uležem v kotanjo polno ostrih skal kot v najudobnejšo posteljo. Le en sam, slabo zataknenjen zatič sem imel za varovanje v tem zadnjem raztežaju. Res je šlo za las.

Uspelo nama je. Smer sva zmogla v enem hudo dolgem dnevu. Šešlo se nama je dobesedno do minute natančno. Če bi naju tema ujela prej, bi morala noč preživeti v steni.

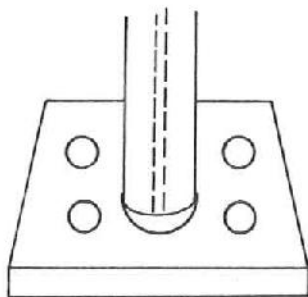
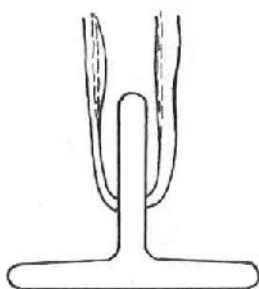
Na vrhu požrešno obračunava z zadnjimi ostanki hrane. Vsenaokrog je nepredirna tema, le daleč spodaj na južnem obzorju se še vedno iskri sanjski prizor, migotajoče lučke Denverja. Oster veter naju prežene z vrha. Sestopa po ploščati severni steni ne poznavata. Kljub dobri volji in optimizmu nama ni dano najti klina za spust po vrvi. Z ugašajočo svetilko sredi noči blodiva po polcah mogočne gore in zaman iščeva. Nenadoma je pod nama le še črna praznina, iz katere zamolklo donijo zvoki padajočega kamenja. Levo in desno ni prehodov, od zgoraj sva prišla in brleča svetilka odpoveduje. Nerada se odločiva za bivač.

Tako premočena drgetava vso noč sredi položne severne stene, nekako na višini 4200 m. Niti za minuto mi ne uspe zaspati, zvit v dve gubi ždim na polici in si drgnem prste, ki mi zmrzujejo v mokrih čevljih. Razcefrana vreča iz folije mi daje le borno zavetje pred vetrom. Borutu ni prav nič bolje. Strupeni mraz že v krali zatre vsako romantično čustvo, ki ga vzbujata neizmerna spokojnost gorske noči. Morda je zavest uspeha edina, ki nama vsaj malo lajša neskončno počasi tekoče ure. Pred jutrom mraz še bolj pritljsne. Borut me vedno pogosteje sprašuje, koliko je ura, sam pa še večkrat pogledujem na drobna kazalca, ki se premikata obupno počasi.

Ko se končno zdani, presenečeno ugotoviva, da sva bivakirala le nekaj minut proč od klina za spust. Prvi sončni žarki naju pozdravijo, ko drsiva po mokrih vrveh proti grušču. Temperaturna sprememba je prav neverjetna, kmalu nama je v mokri obleki navkljub prijetno toplo. Vesel sem, da je vzpon končan. Z občutkom velikega zadovoljstva, morda celo sreče, se oziram nazaj v temnorumeni Diamond. S pogledom božam ostre granitne oblike in težko mi je, ker vem, da se sem najbrž nikdar več ne bom vrnil.

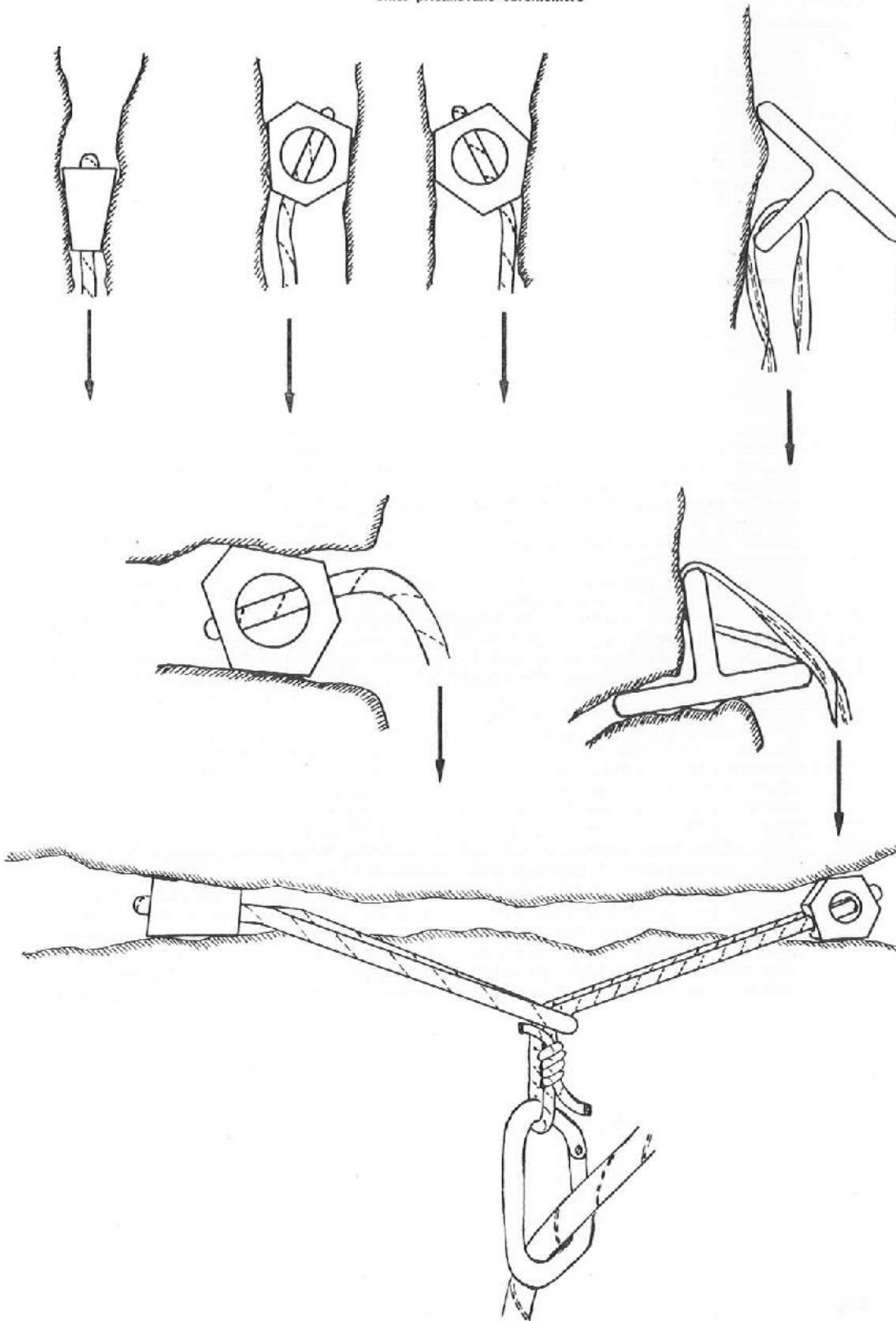
Dolgi sestop hitro mineva. Vedno bolj se zavedava mogočnega doživetja in uspeha. Dolina, ki nama pomeni prijatelje, težko pričakovani počitek, je vse bližje.

S kamnom v roki se podim po livadah Longs Peaka in preganjam tolste svizce. Kosmate, na videz prav prijazne živalce, v resnici pa grozni požeruhi, so se mi hudo zamerile. Pred nekaj tedni so mi pod steno Capitola iz zaprtega nahrbtnika izvlekli fotoaparata in ga vsega pogrizli, Borutu so pojedli superge in nogavice, na koncu pa sva posušeno lačna ugotovila, da so nama do zadnje drobtinice pospravili vso hrano. V gorovju Wind Rivers pa so mi skoraj povsem razcefrali nahrbtnik, žrli so vse od usnja in nylona do

Zatiči

Smer pričakovane obremenitve

Na str. 670—676: risbe kažejo tehnične pripomočke, ki jih v težkih stenah rabijo ameriški plezalci

armaflexa. Kosmate kepe s košatimi repi se oglašajo s posmehljivimi žvižgi, še preden pa se jim približam, izginejo pod najbližjo skalo.

Na rangerski postaji je vročina že kar neznoсна. Rangerji so še bolj prijazni kot pred dvema dnevoma. Kmalu pride po naju nasmežani Henry s tovarišem. Pravi, da je edini verjel, da bova smer preplezala v enem dnevu, druge pa sva presenetila. Popoldne se vrnemo »domov«, torej v mesto Boulder. Zvečer smo povabljeni na obilno večerjo pri vodji ameriške ekspedicije na Manaslu in spet srečava prijatelje. Naslednji dan splezamo še kratko, toda izredno težko (5.10) smer v nama že kar domači steni Eldorado kanjona. To je najin poslovilni vzpon, prav primeren za uspešen zaključek.

Najino zadnjo noč v Združenih državah preživimo v razigranem vrvežu zabavišnega parka sredi velenesta Denverja. Slovo od prijateljev je težko, toda prežema nas upanje, da se še kdaj vidimo.

Visoko nad Atlantikom, v hrumeči kovinski ptici, ki naju nosi proti domu, se končujejo skoraj štirideset dni trajajoče sanje. Toda bile so resnične!

Smer Grand Traverse (5.9, A₁) v vzhodni steni Diamonda (Longs Peak, 4336 m) v gorovju Rocky Mountain sva 29. julija 1978 v 17 urah preplezala Borut Bergant in Iztok Tomazin, oba AO Tržič. Bil je to eden prvih vzponov brez bivaka v smeri.

SKALA IN MORJE V SIMBIOZI, PA ŠOLA DR. KARLA ŠTREKLJA

DR. SLAVKO TUTA

Ko so se naši predniki pred tisoč in nekaj stoletji, v času »preseljevanja narodov«, srečali z morjem, je bilo morje tisti podaljšek Sredozemskega, ki so mu Rimljani dali ime Mare Adriaticum. Zato so tudi stari Slovani prevzeli to ime. Postalo je Adrijansko morje ali Adrija, iz katere je nastala današnja oblika Jadransko morje. Kar na kratko Jadran. Tu smo mi. Če vas zanima, tudi jaz, sin gora, ki me je tujec najprej izpullil iz osrčja Soške doline in me presadil, ko bi mi bila morala vzcveteti mladost, na enega tistih Eolskih otokov, na koncu Tirenskega morja, kjer veter ne najde miru. Ob lepem vremenu spomladi ali na jesen je z juga pokukala 3263 m visoka Etna, da mi je srce še bolj trepetalo od domotožja. Od vsega otočja in moje kolonije nisem po treh letih bivanja odnesel na sever ničesar drugega kot kup učenosti iz knjig, ki mi jih je nasvetoval študijski program, nekaj voliv, čeprav imenitnih poznanstev, in prazno srce. Starec, ki so mu mladost odrekli. Pol stoletja je minilo in ta starec je postal starec tudi po letih. Zdaj sedi pri odprtem oknu in gleda skozi oreh pri sosedovi hiši na morje, ki se zrcali proti Gradeški laguni. Če bi stopil za hišo, bi gledal Grmado, ki s svojimi 323 m ne zbuja velike pozornosti, razen tistemu, ki pozna njen pomen v prvi svetovni vojni. Je pa to hribček, na katerega radi stopimo, da se nam oko sprostí po vsem Krasu in ob čistem ozračju celo na Julijske Alpe.

Kaj je lepšega kot s tega obmorskega kraja gledati goro, visoko 2863 metrov z Imenom iz naše prazgodovine. Pogled nanj sicer ni enak tistemu z Sovatne, to ne, toda na ogrlici zasneženih višin bode v oči biser izredne velikosti. In že se srečaš s spomini, vezanimi na dogajanja in na brezmejno ljubezen do vsega, kar ima smisel, da živiš.

Umirjeno se Grmada spušča k morju in le skalovje ob njem daje vtis nenehnega izpričevanja njegove moči, ko se valovi penijo na njem. Tako od nekdanj, odkar je morje. Odkar so skale. Odkar je človek, ki to gleda in čuti. To pljuskanje, to vztrajno prihajanje in odhajanje vode, ki včasih liže peščeno vznožje ali pa se vanje zaletavajo razburkani valovi, daje vtis, da sta morje in skala v nekem trajnem, skupnem življenju in da oba potrebujeta za svoj obstoj to skupnost. Lahko bi to nerazdružno skupnost primerjali z algo v morju ali z morskó vetrnico.

Da se je starec, ki o tem razmišlja, nasedil za stalno na tem morskem bregu, je seveda drug razlog. Tisto preganjanje in zapiranje se je bilo končno uneslo. Konec je bilo tudi šole, kjer so nas pitali s pametnimi in nespametnimi znanji, da so nas usposobili za koristne člane družbe. Če smo sploh koristni. Zavladal je mir, če se temu lahko tako reče. Ker je tudi človek tako bitje, da si najde družico, sem to storil tudi jaz in se iz mesta potegnil na deželo. Vedno ob morju, vedno pod hribom, vedno na naši, sicer skrajni naši zemlji, naši pa le. Pa kaj bi ne! Prisluhnite!

Gorjansko je vas za Grmado. Ni daleč od tega morja, le da ga od tam ne vidijo z okna kot jaz. Tu se je rodilo v Štrekljevi družini kar dosti otrok. Ker so bili doma premožni, so nekaj fantov dali v šole. Karla je oče vpisal v gimnazijo v Gorici. Ker je bil sila nadarjen deček in ker mu je bilo jezikoslovje prirojeno nagnjenje, so ga poslali na univerzo, kjer se je srečal z dr. Franom Miklošičem, ki je v fantu videl svojega naslednika. Pedagoškega znanja je Imel ob koncu svojih študijev dovolj, saj si je pri učenju pomagal s tem, da je inštruiral lene — all manj — brihtne sinove meščanskih veljakov na Dunaju. Sklenil je dati slovenski mladini, pa čeprav na Dunaju in v Gradcu, tisto osnovo, ki bo izoblikovala naš jezik in utrdila našo slovstveno bogastvo. Za to je dr. Karel Štreklj živel in v delu izgorel. Znanstveno je obdelal številne filološke probleme, se sam poskusil z liriko in se z vso resnostjo, ki mu je bila lastna, lotil zbiranja naše ljudske pesmi. Dolga leta jo je zbiral sam in s prijatelji iz vse Slovenije in drugod, jo obdelal, uredil in objavil pri Slovenski Matici. Bil je tudi član in sodelavec raznih akademij, v Beogradu, v Sofiji, v Petrogradu itd. Našel je čas za predavanja izven univerze, v Slovenskem delavskem društvu v Gradcu. Že prej pa je bil tudi tajnik Podpornega društva slovenskih visokošolcev. Bil je soustanovitelj in osrednja znanstvena osebnost Zgodovinskega društva v Mariboru, proti koncu svojega življenja pa tudi soizdajatelj zbornika »Archiv für slawische Philologie«. To izredno važno delo mu je zaupal znani hrvatski jezikoslovec Vatroslav Jagić. Milko Matičetov, ki ga tudi v zamejstvu prav dobro poznamo in zelo cenimo, je svoje misli o Štreklju takole zgostil: »Če je Gorenji Kras dal slovenskemu slovstvu zlahaten cvet — Srečka Kosovelca, se Dolenji Kras lahko postavlja z dr. Karlom Štrekljem. Kraševci so dostopni pametnim nasvetom in ko so moji vaščani iz Sosljana in Vižovelj premišljevali, po kom naj bi našo šolo v Sosljanu poimenovali, mi jih ni bilo težko prepričati, da je to lahko samo izredno velika osebnost preteklih generacij z Gorjanskega, osebnost, ki dela čast svoji ožji domovini, vsej Sloveniji, Jugoslaviji in slovanskemu svetu nasploh.

Tako se je zgodilo in na pročelju naše šole stoji od 29. aprila 1979 plošča z napisom, da se šola imenuje po dr. Karlu Štreklju. Na konzoli, na pročelju, je tudi doprsni kip tega velikega Slovenca, delo akademskega kiparja, tržaškega rojaka prof. Antona Sigulina. V istem času je izšla v samozaložbi monografija »Dr. Karel Štreklj«, ki se prodaja tudi v Tržaški knjigarni in Katoliški knjigarni v Gorici. Osnovno temo je napisala univ. prof. Lojzka Bratuž. Delo je bilo potrebno za naš ožji krog in za Slovenijo, saj je v naši publicistiki zovala vrzel in je bila ta izdaja več kot potrebna. Če je skromna, je za to krivo pomanjkanje posluha za potreben tisk.

Da bi mi kdo ne očital pretiravanja, si bom izmed vseh časopisnih pohval sposodil samo tečnik »Gospodarstvo«, ki izhaja v Trstu. Izredno lepo poročilo z naslovom »Nepozabna svečanost ob poimenovanju sosljanske šole« je S. K. napisal: »Ob zaključku se nam vsiljuje, da bi se zamejski Slovenci bolj poglobili v dela tega našega vsestransko razgledanega učenjaka, ki je bil izredno velik v predanosti in ljubezni do našega jezika in kulture. Veliki Kraševac naj nam bo svetel zgled in vzor v tem težkem boju za obstanek našega naroda in ohranitev naše kulture.«

Kaj pa če bi te besede veljale še naši matični domovini?

Nič mi ni žal za vse napore, ki so bili potrebni, da je šola ob mojem domu nositeljica imena, ki dela čast nam vsem. Tako je nekje na Slovenskem, čeprav v zamejstvu, Štrekljev bronasti kip, ki gleda na obalo, kjer se vode zaganjajo v skalovje Krasa, nad katerim kipi v nebo Grmada in živi v simbiozi z morjem, po katerem plovejo v slovensko pristanišče slovenske ladje. To ni nacionalizem. Tega ponosa ne zmore vsak narod. Naš ga zmore.

SONET SOCI

Ljubka Sorli

*V zatišju skal Triglavskega pogorja
privre na dan otroško nagajiva;
življenjska moč se v njenih penah skriva
za trdi boj od zibelke do morja.*

*Premnogo skozi čas je doživela:
raz Vrsno vzplula v svet je njena slava,
bila od vojnih viher je krvava,
z otroki rodne zemlje je trpela.*

*A ko z neha so zginili oblaki,
ji sonce kri in solze je izpilo.
Dočakali so lepše dni rojaki.*

*Njim, bratom, v pesmi daje naročilo:
»Naj družji vas ljubezen v sili vsaki!
Sovrašstvo — moje vode bi kalilo.«*

KRAŠKO PODZEMLJE SLOVENSКИH ALP

(Ob 90-letnici organiziranega jamarstva v Sloveniji)

ANDREJ KRANJC

Čeprav se svetle stene iz apnencev — kamnine, ki je podvržena zakrasevanju in v kateri se razvija kras — blešče že od daleč, prav iz središča Ljubljane se lepo vidi osrednji greben Kamniških Alp, le redkokdo pomisli, da so vse te gore obenem tudi kraški svet in da skrivajo v sebi kilometre temnih rovov, brezen in dvoran. V visokem gorovju, v Alpah, prevladujejo ne kraške, ampak druge površinske oblike — ostri vrhovi, razbiti grebeni, strme stene, široke ledeniške doline, obširni prodni nasipi, velika melišča. Vse te oblike skrivajo, prekrivajo in potiskajo v ozadje kraške oblike.

Sicer tudi v alpskem krasu ločimo površinske in podzemeljske kraške oblike. Drobnorazjedeno kamenje, majhne struge v živi skali — žlebiči, razdrapano in razbito, komaj prehodno površje podov — laštov — na Komni ali Kaninu, ki ga imenujemo škraplje, cela vrsta vrtač, ki so tako na gosto posejane po planotastem svetu Velike planine, Menine, Pokljuke, od najmanjših, komaj meter globokih, do orjaških kont, v katerih najde prostor cela planina, vse to so površinske kraške oblike. Kotlički — vrtače z navpičnimi stranmi in snegom na dnu — pa več metrov globoke škraplje predstavljajo prehod k podzemeljskim kraškim oblikam, ki jih navadno delimo, glede na naklon, na brezna (navpični) in jame (vodoravni rovi). Tudi kraških votlin je v visokih gorah cela vrsta, od najmanjših, nekaj metrov dolgih ali globokih, do največjih, tako v našem kot tudi v svetovnem merilu. Pomembnejša delitev kot po naklonu rovov je delitev po funkciji. V glavnem ločimo kraške votline na aktivne — vodne, to je tiste, skozi katere se danes pretakajo vodni tokovi (izvirne, ponorne in pretočne votline in neaktivne, suhe votline. Posebnost alpskega krasa so snežnice in ledenice, to so votline, v katerih se stalno zadržujeta sneg ali led.

Pri pregledu kraškega ozemlja naših Alp se moram omejiti na ozemlje v okviru meja SR Slovenije, saj podatki iz zamejske Slovenije niso enakovredni in so težje dosegljivi. Pri omejitvi Alp samih upoštevam predvsem planinski vidik, geografske in geološke delitve Alp in Dinarskega gorstva so često zelo različne, pa seveda sam obseg krasa. Pohorje, ki v geografskem smislu vsekakor sodi k slovenskemu alpskemu svetu, sem izpustil, ker na njem ni krasa. Poleg samega visokogorskega sveta in območja najvišjih delov pogorij štejem k obravnavanemu ozemlju še visoke predalpske planote (Pokljuka, Mežakija, Jelovica, Menina, Golte) in osamljene dele pogorij, ki pa so neposredno povezani z osrednjimi gorovji (Kobariški Stol, Dobrovlje).

Kras je torej razvit v naših treh glavnih alpskih sklopih: v Julijskih Alpah, Kamniško-Savinjskih Alpah in v Karavankah. V vseh teh treh gorovjih so obsežni deli površja iz karbonatnih kamnin (apnenc in dolomit), ki so večinoma nastale kot morske usedline iz zamejskega srednjega veka (mezozoik). Vendar karbonatno ozemlje ni sklenjeno, ampak so med posameznimi kraškimi pogorji in planotami večji ali manjši deli sveta iz vododržnih kamnin, na katerih ne nastaja kras. Zato sem našete tri gorske sklope razdelil na več manjših enot, često poimenovanih po glavni gori ali vrhu, povsem s krasoslovnega vidika. Predstavljajo osnovne enote, po katerih sem naredil medsebojne primerjave.

Celotni slovenski alpski svet, ki je naveden zgoraj oziroma prikazan na priloženem zemljevidu (sl. 1), meri okoli 3404 km² (slabih 17% površja celotne Slovenije) in od tega je 1760 km² (52%) kraškega sveta. To pomeni, da je delež krasa v naših Alpah večji od deleža krasa v celotni Sloveniji, kjer zavzema kras okoli 43% površja (GAMS 1974). Delež kraškega sveta v posameznem alpskem sklopu prikazuje tabela 1.

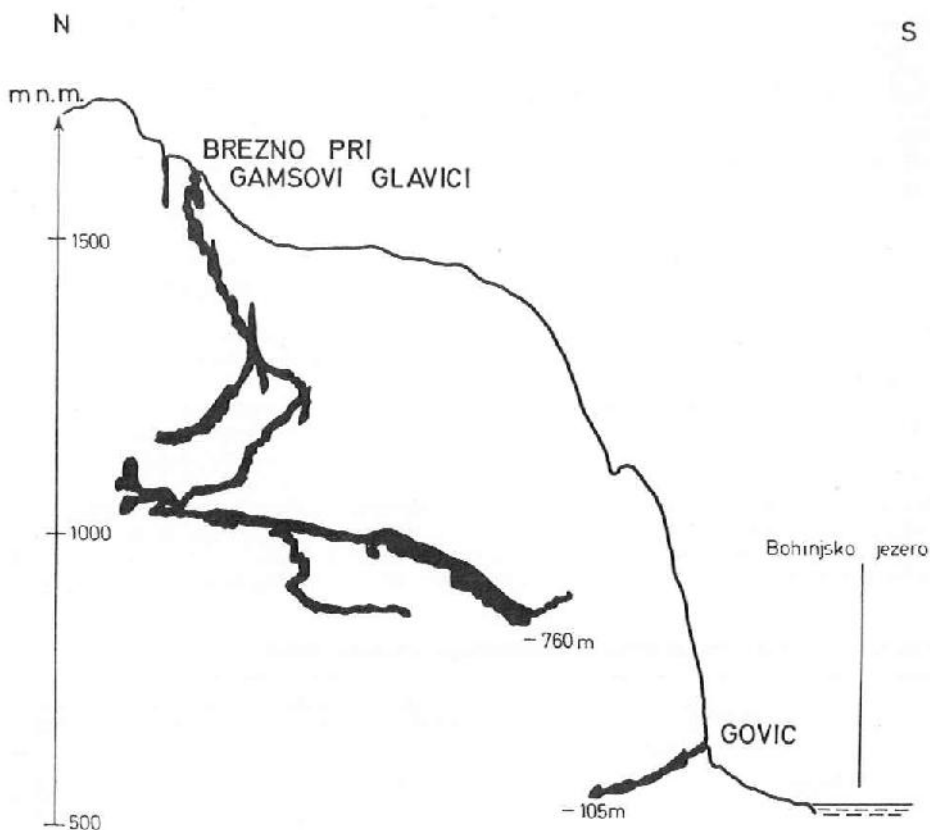
Tabela 1: Delež krasa v slovenskih Alpah

Gorovje	Celotna površina v km ²	Površina kraškega sveta v km ²	% kraškega sveta
Julijske Alpe	1624	1095	67,4
Kamniško-Savinjske Alpe	1053	400	38,0
Karavanke	727	265	51,7
Slovenske Alpe	3404	1760	36,5

1		4	
2		5	
3		6	

0 ————— 20 km

Od manjših enot imajo največji bolj ali manj sklenjeni kraški svet Kamniško-Savinjske Alpe (219 km²), najmanjšega pa Olševa s 16,4 km².

Človek je prišel v tesen stik z alpskimi kraškimi pojavi že takoj po naselitvi v naših Alpah: že v stari kameni dobi (paleolitik) je pračlovek uporabljal alpske jame za zavetišča, kot lovske postaje ali pa je v njih lovil jamske medvede. Najbolj znani taki jami sta POTOČKA ZIJALKÁ v Olševi in MEDVEDJA JAMA pod Mokrico (Kraški greben). V jami POLJŠIŠKA (POGLEJSKA) CERKEV na Bledu so odkrili kameno orodje iz mlajšega paleolita, v AJDOVSKI JAMI v Bohinju, ZIJALKI v Dovji griči (Velika planina) in še nekaterih drugih jamah pa so ostanki iz železne dobe in antike. V nekaterih jamah so našli tudi sledove človekovega bivanja in delovanja od srednjega veka pa vse do danes. Tako so pred stoletji v številnih jamah in breznih, predvsem po Pokljuki in v okolici Bohinja, kopali železno rudo. Znane so jame, v katerih so bili »skrivači« za časa Francozov, v jamah so se skrivali rokovnjači (NANDETOVA JAMA, ROKOVNJAŠKE LUKNJE), v njih so stalno (PUŠČAVNICA v Logarski dolini) ali občasno stanovali ljudje (med gradnjo stare Kocbekove kočice so npr. delavci stanovali v bližnjem spodmolu). Jame so uporabljali vojaki na soški fronti, v njih so se skrivali ljudje pred okupatorjem v II. vojni (MACESNIKOVA ZIJALKÁ — v njej je partizanka rodila hčer), v jamah so bile

Slika 1 — Speleološke značilnosti slovenskih Alp, str. 680

Legenda:

1. državna meja
2. kraške votline daljše ali globlje od 100 m
3. kraški svet z do 10 m jamskih rovov/km²
4. kraški svet z 11—100 m jamskih rovov/km²
5. kraški svet z nad 101 m jamskih rovov/km²
6. normalni relief (vododržne kamnine)

partizanske bolnišnice (LEGARSKA ZIJALKA nad Logarsko dolino) in skladišča (ZALŌKA v Belih vodah). Nekatere jame še danes nudijo planincem in alpinistom, drvarjem in pastirjem zavetišča ali celo ovčje staje (JAMA POD RDEČO SKALO pod Mangartom). Tudi v naših Alpah se je za jame kot geografske posebnosti prvi pozanimal VALVAZOR, ki v »Slavi vojvodine Kranjske« (1689) omenja več »lukenj in tunelov«, med njimi tudi Prisojnikovo okno in Izvir Savice iz jame. Izvir Savice prikazuje tudi bakrorez in je to najbrž najstarejša podoba naše alpske jame. Čeprav so v prejšnjem stoletju, ko sta nastajali novi veki krasoslovje in speleologija (jamoslovje), jame z našega dinarskega krasa, predvsem POSTOJSKA in ŠKOCJANSKE, zasenčile druge kraške predele, pa vseeno zanimanje za alpske kraške votline ni zamrlo, čeprav je bilo potisnjeno v ozadje. Turisti so že takrat pogosto obiskovali ZADLAŠKO JAMO nad Tolminom. V JAMI POD BABJIM ZOBOM je turistični klub že l. 1861 nadelal poti za obiskovalce, 23. novembra 1884 pa so jo celo poskusno osvetlili s 750 svečami. TRBIŠKO ZIJALKO nad Lučami so prav tako že v prejšnjem stoletju deloma priredili za obisk turistov in naravoslovcev in jo je lastnik v ta namen celo podaril Savinjski podružnici Slovenskega planinskega društva (KOCBEK 1926).

Prazgodovinske najdbe iz AJDOVSKE JAME v Bohinju so bile objavljene že 1821 (RICHTER). Henrik FREYER, takratni kustos oziroma ravnatelj Kranjskega deželnege muzeja v Ljubljani, je 1850 objavil prečne in podolžne prereze SNEŽNE JAME na Obranci (Mežaklja, kar je ena izmed prvih meritev oziroma načrtov neke naše alpske jame. Simon ROBIČ, po katerem nosi ime domžalsko jamarsko društvo, je 1877 in 1879 opisal MEDVEDJO JAMO pod Mokrico in ledenici VELIKO in MALO VETRNICO na Veliki planini. KOCBEK je že v prvih letnikih Planinskega Vestnika (1896 in 1898) pisal o jamah v Savinjskih Alpah. GRATZY (1897) v svojem seznamu Jam na Kranjskem navaja 8 alpskih

Tabela 2: Speleološke značilnosti slovenskega alpskega krasa

Gorovje		Površina v km ²	Število votlin	Dolž. rogov v m	Ravnatost v m/km ²
Julijske Alpe	Triglav	39,3	48	1 586	40,4
	Škrlatica	73,0	60	1 774	24,3
	Mangart	115,6	23	2 588	22,4
	Kanin	68,9	169	9 760	141,7
	Krn	71,3	4	11 912	167,1
	Komna	104,9	110	3 575	34,1
	Fužinarske pl.	42,6	84	6 837	160,5
	Kobariški Stol	34,4	1	12	0,4
	Sp. Bohinjske gore	193,7	34	923	4,8
	Pokljuka	130,6	16	1 139	8,7
	Mežaklja	39,3	22	2 246	57,2
Jelovca	61,5	37	4 597	74,8	
Karavanke	Zah. Karavanke	106,6	1	35	0,3
	Olševa	16,4	8	1 465	89,3
	Peca	20,5	9	274	13,4
	Plešivec	68,0	2	39	0,6
Karniško-Savinjske Alpe	Dobrča-Begunjšč.	35,3	6	103	2,9
	Storžič	53,3	7	250	4,7
	Kamn.-Savlnj. Alpe	218,7	80	7 139	32,6
	Raduha	20,5	8	1 242	60,6
	Golte	23,0	17	1 034	45,0
	Menina	59,8	5	235	3,9
	Dobrovlje	54,9	25	2 689	49,0
Slovenski alpski kras		1 652,1	776	61 454	37,2

jam, med njimi tudi eno s Kaninskega pogorja. Še pred ustanovitvijo Društva za raziskovanje jam na Kranjskem (1910) je fiziolog MEGUŠAR preučeval življenjske pogoje v jamah na Pokljuki.

Po letu 1910, ko je bilo ustanovljeno DZRJ na Kranjskem, neposredni predhodnik DZRJ in sedanje Jamarske zveze Slovenije, lahko tekoče spremljamo raziskovanje jam v naših Alpah na podlagi jamskih zapisnikov. Bolj kot zanimivost naj navedem, da nosijo troje pomembnih katastrskih števil prav alpske jame: št. 1 ZLATICA nad Bohinjem, št. 3000 POLOŠKA JAMA nad Tolminom (najdaljša jugoslovanska jama, precej let je bila tudi najgloblja) in št. 4000 JAMA POD DEBELIM VRHOM v Fužinarskih planinah. Danes je v Sloveniji registriranih 4730 kraških votlin (JAMSKI KATASTER Inštituta za raziskovanje krasa, Postojna) in od tega jih je 776 (dobrih 16%) v okviru obravnavanega alpskega sveta (tabela 2). V celotni Sloveniji pride trenutno 1 kraška votlina na 1,86 km² kraškega sveta, v Alpah pa na 2,12 km². Seveda je to le povpreček, realna razporeditev votlin je zelo različna, saj pride na Kaninu 1 votlina na 0,41 km², na Komni na 0,95 km², na Menini na 12 km², v Zahodnih Karavankah pa 1 votlina celo na 108 km². Razlike so torej ogromne, vendar je vzrok zanje često v neenakomerni raziskanosti. Tako je Kanin eno izmed najbolj raziskanih visokogorskih kraških področij Slovenije, Zahodne Karavanke pa so s speleološkega vidika takorekoč še nepreiskane. Vsega skupaj je v Julijskih Alpah 608, v Kamniško-Savinjskih Alpah 148 in v Karavankah 20 znanih kraških votlin.

Boljši podatek kot število votlin na površinsko enoto je takoimenovana »rovnatost«: število m jamskih rogov na 1 km² kraškega ozemlja. Tudi pri tem podatku so razlike precejšnje, od 0,3 m/km² (Zahodne Karavanke do 167,1 m/km² (Krnsko pogorje). Podrobnejši podatki so podani v tabeli 2.

Glede na tip povsod prevladujejo suhe votline: v Julijskih Alpah jih je 65% (5% vodnih votlin, 30% ledenic in snežnic), v Kamniško-Savinjskih Alpah 69% (11% vodnih votlin, 20% ledenic in snežnic) in v Karavankah 85% (15% vodnih votlin). V Julijskih in Kamniško-Savinjskih Alpah je delež votlin s stalnim snegom oziroma ledom razmeroma visok — 30 oziroma 20% — kar je prav gotovo ena izmed bistvenih značilnosti visokogorskega krasa.

Poprečna velikost votlin v slovenskih Alpah je 79 m, v konkretnih primerih je od nekaj m (po dogovoru 5) dolgih oziroma globokih votlin pa do dobrih 10 km dolge POLOŠKE JAME ali 760 m globokega BREZNA PRI GAMSOVI GLAVICI. Preseneča dejstvo, da so v Karavankah, ki imajo sicer najmanj votlin in najmanjšo gostoto, votline v poprečju največje — 91 m, v Kamniško-Savinjskih Alpah merijo poprečno 86 m, v Julijskih Alpah, kjer sta najdaljša jama in najgloblje brezno v Jugoslaviji, pa le 77 m.

Tabela 3/1: Najdaljše votline v slovenskih Alpah (v m):

1. Pološka jama (Krn) — 10 500	24. J. V Strašilu (Pokljuka) — 245
2. Br. pri gamsovi glavici (Fuž. pl.) — 2000	25. Trbiška zij. (Kamn.-Sav. A.) — 237
3. Mala Boka (Kanin) — 1355	26. Snežnica (Raduha) — 233
4. Šimnova (Gorjanska) j. (Mežaklja) — 1300	27. Kristalna j. (Jelovica) — 220
5. Ljubljanska j. (Kamn.-Sav. A.) — 1120	28. J. nad »Pri Stolnu« (Mangart) — 200
6. J. v Kofcah (Kamn.-Sav. A.) — 950	29. Vetrnica (Dobrovlje) — 200
7. Moja j. (Kamn.-Sav. A.) — 950	30. Klemenčji pekel (Olševa) — 190
8. Turkovo br. (Jelovica) — 892	31. Br. pri Medved. konti (Pokljuka) — 152
9. Br. presenečenj (Dobrovlje) — 860	32. J. 2 izvira Savice (Fuž. pl.) — 152
10. J. »Pri Stolnu« (Mangart) — 805	33. Triglavsko br. (Triglav) — 150
11. Br. pri Leški pl. (Jelovica) — 720	34. Ivačičeva j. (Triglav) — 130
12. Srnica (Kanin) — 704	35. Konasnica (Jelovica) — 130
13. Zadlaška jama (Krn) — 600	36. Kriški podi (Škratica) — 130
14. J. pod Rdečo skalo (Mangart) — 540	37. Maričkina j. (Kamn.-Sav. A.) — 128
15. J. pod Deb. vrhom (Fuž. pl.) — 431	38. S — 13 (Kanin) — 127
16. Erjavčeva j. (Kamn.-Savi. A.) — 418	39. J. izvira Savice (Fuž. pl.) — 121
17. Kavkina j. (Komna) — 400	40. Legarska zijalka (Kamn.-Sav. A.) — 121
18. Saševa j. (Kamn.-Sav. A.) — 360	41. Hornova j. (Mangart) — 120
19. J. pod Babjim zobom (Jel.) — 359	42. Konečka otlica (Golte) — 120
20. Sevnatnica (Raduha) — 301	43. Tomaževčeva zijalka (Kamn.-Sav. A.) — 117
21. Golerjev pekel (Olševa) — 300	44. Pečovska parna (Kamn.-Sav. A.) — 116
22. Jeralovo br. (Jelovica) — 300	45. J. v Ozebniku (Komna) — 110
23. Boka (Kanin) — 245	46. Potočka zijalka (Olševa) — 109
	47. J. V Slapcah (Mangart) — 107

V slovenskem alpskem svetu je vsega skupaj 61 jam in brezen, daljših oziroma globljih od 100 m. Najdaljša je 10,5 km dolga POLOŠKA JAMA pri izvirih Tolminke, najgloblje pa je 760 m globoko BREZNO PRI GAMSOVI GLAVICI nad Bohinjskim jezerom (sl. 2). V Kaninskem pogorju je največ globokih brezen, v Kamniško-Savinjskih Alpah pa je največ velikih jam. Naše največje jame prikazuje tabela 3, njihovo razporeditev pa sl. 1.

Tabela 3/2: Najgloblje votline v slovenskih Alpah (v m)

1. Br. pri gams. glavici (Fuž. pl.) — 760	17. D — 10 (Kanin) — 147
2. Pološka j. (Krn) — 685	18. Br. pri Medvedovi konti (Pokljuka — 142
3. Br. pri Leški pl. (Jelovica) — 536	19. F — 30 (Kanin) — 131
4. Br. presenečenj (Dobrovlje) — 472	20. Borotova j. (Kamn.-Sav. A.) — 130
5. Golerjev pekel (Olševa) — 317	21. Br. na Golteh (Golte) — 130
6. Klemenčji pekel (Olševa) — 310	22. Neskončno br. (Dobrovlje) — 117
7. Ljubljanska j. (Kamn.-Sav. A.) — 310	23. E — 1 (Kanin) — 111
8. Kavkina j. (Komna) — 306	24. I — 5 (Kanin) — 110
9. Triglavsko br. (Triglav) — 260	25. F — 38 (Kanin) — 106
10. J. pod Deb. vrhom (Fuž. pl.) — 223	26. Govic (Fuž. pl.) — 105
11. Br. 2 pri totalizat. (Triglav) — 200	27. Žarh (Raduha) — 105
12. Saševa j. (Kamn.-Sav. A.) — 200	28. J. v Kofcah (Kamn.-Sav. A.) — 103
13. Primoževo br. (Kanin) — 192	29. Moja j. (Kamn.-Sav. A.) — 103
14. S — 19 (Kanin) — 177	30. I — 12 (Kanin) — 102
15. Snežnica (Raduha) — 177	
16. Šimnova (Gorjanska) j. (Mežaklja) — 153	

Če primerjamo delež krasa, ki ga obsega naš alpski svet, in delež kraških votlin s celotno Slovenijo oziroma slovenskim krasom in upoštevamo pomen oziroma velikost alpskih votlin, je že na prvi pogled opazno, da so alpske votline pomembnejše oziroma večje, kot bi človek pričakoval. Med alpskimi votlinami, ki predstavljajo le 16 % kraških votlin v Sloveniji, so prve štiri najgloblje votline v Sloveniji (BREZNO pri GAMSOVI GLAVICI, POLOŠKA JAMA, BREZNO pri LEŠKI PLANINI in BREZNO PRESENEČENJ) in tudi prva in druga najgloblja votlina v Jugoslaviji, POLOŠKA JAMA pa je ob enem tudi najdaljša slovenska in jugoslovanska jama.

Sami naravni pogoji, več 1000 m debeli skladi karbonatnih kamnin in prek 1000 m velike višinske razlike med visokogorski kraškimi podi in izviri v dolinah, govore v prid trditvi, da lahko v naših Alpah pričakujemo tudi do 1000 m globoke in temu ustrezno dolge kraške votline. Precej današnjih naših največjih alpskih votlin je bilo jamarjem znanih že desetletja (POLOŠKA JAMA od 1924, GOLERJEV PEKEL od 1926, TRIGLAVSKO BREZNO od 1954, BREZNO PRI GAMSOVI GLAVICI od 1970), vendar pa so postale »največje« šele prav v zadnjih letih. Nesporno je dejstvo, da so z napredkom jamarske tehnike povezane tudi vedno večje globine in dolžine votlin. Predvojni prodor do dna 105 m globokega GOVICA v Bohinju ali spust do polovice orjaškega, 130 m globokega BREZNA na GOLTEH, je bil za takratne čase velik dosežek in vrhunec tehničnih možnosti. V letošnjem januarju pa sta dva jamarja (F. MALEČKAR in J. SABOLEK) sama v 8 dneh prečila celotno BREZNO pri GAMSOVI POLICI (vhod na višini 1600 m), odkrila in izmerila nove rove in tako brezno »poglobila« s 621 na 760 m, kar ga je postavilo na prvo mesto v Sloveniji in Jugoslaviji ter na okoli 22. mesto na svetu, to je mesto, ki ga naša brezna niso imela že nekaj desetletij. Poleg samega »globinskega« dosežka pa je tak podvig tudi vrhunski dosežek jamarske tehnike v svetovnem merilu, tehnike v najširšem smislu, kamor štejem tudi samo bivanje in prehranjevanje pod zemljo, ne da bi pomagali ljudje s površja.

S speleološkega vidika lahko upravičeno trdim, da je naš alpski kraški svet nadpoprečnega pomena, podvigi v alpskih votlinah v zadnjih letih so slovenske jamarje in slovenske alpske votline spet uvrstili v sam svetovni vrh in prav v alpskem podzemlju se najbrž skriva tudi največ možnosti za nadaljnja velika odkritja. Dosežki s tega področja nas lahko navdajajo z zadovoljstvom, saj so vredni 90-letne tradicije našega jamarstva.

Viri:

Osnovna speleološka karta Slovenije, ustrezni listi, Inštitut za raziskovanje kraste, SAZU, Postojna (podatki o kraških votlinah, vključno literatura).

Vodnogospodarske osnove Slovenije, Zveza vodnih skupnosti Slovenije, Ljubljana, 1978 (Inženirskogeološka karta SR Slovenije).

Novice, 10/1, Jamarska zveza Slovenije, 1979 (prerez Brezna pri gamsovi glavici).

PLANINSKI FILM »TRIGLAVSKE STRMINE« PRED SODIŠČEM

EVGEN LOVŠIN

1. UVOD

Je nekaj tehtnih razlogov, ki govorijo za objavo gradiva o usodi planinskega filma »Triglavske strmine«. S(tanka) G(odnič) načenja že nekajkrat postavljeno vprašanje, kateri je bil pravzaprav prvi slovenski igrani film, Zlatorog ali Strmine* in opozarja, kako pomanjkljivi so podatki in dokumenti o naših filmskih začetkih, kar se je omenjalo tudi pri organizaciji filmskega muzeja in knjižnice. («Delo», 3. 2. 1977.) Jaz menim tako kot filmolog prof. France Brenk: Oba filma sta igrana filma, vendar to ni tema pričujočega spisa. Sem s spora, ki je v kratkem vzkliko, pa je vseboval že članek ob premieri »Strmin« v Slov. Narodu, 10. 12. 1932, ki je ugotavljal, da so »Triglavske strmine« tudi prvi veliki slovenski pravi film sploh, pri tem pa med vsemi sodelujočimi solastnika, snemalca triglavske stene in igralca-statista dr. Stanka Tominška spis niti z besedico ne omenja.

Prof. Brenk pravi, da današnji živi čas v poznavanju filmske zgodovine ne dopušča več ne površnosti in vse manj tudi manipulacije z zgodovino in njenimi graditelji in da je največji ponarejevalec zgodovine grozljivi molk. V naši filmski zgodovini je vse preveč zamolčanega. (Nedeljski Dnevnik, 13. 3. 1977 in 1. 5. 1977.)

Marijan Krišelj v Triglavskem zborniku 1976 toži, da slovenska filmska bora malo ve, še najmanj pa tista, ki jo štejemo med prve dolgometražne filmske stvaritve. Le-te so bile narodova potreba in ne le izraz veselja skupine ljudi, ki jih je zanimala gorska narava. Pisec tega spisa želi, čeprav osebno prizadet, biti nepristranski kronist. Osebnih zadev in zamere niso važne.

K objavi dogajanj okrog »Strmin« nas vzpodbuja tudi prof. Brenk z ugotovitvijo, da je v filmski dejavnosti takih sporov za denar, za čast ali za oboje, takih »afere« o patentih in prvenstvih polno na sodiščih, pa ne samo na slovenskih.

»Strmine« so (žal) prvi slovenski celovečerni film, pri katerem je o avtorstvu (kdo je avtor) in o njegovih pravicah, o zaščiti manuskripta oz. libreta, o režiserju in njegovem posegu v dogajanje, o razmerju med snemalcem, režiserjem in avtorjem, o plačanem delu operaterja in o zaščiti po avtorskem pravu in končno o pravicah lastnikov filma in morebitnih njihovih stremeljenjih izboljšati film (spremembe zaradi sinhronizacije) izreklo sodišče po večletnem sodnem postopku svojo misel in sodbo.

V tem sporu je bil dr. Stanko Tominšek obdolženec, obenem pa je branil sebe in soobtoženega Evgena Lovšina. Po Stankovi smrti je del zapuščine pripadel bratu dr. Gojmiru Tominšku. Ker je Tominškova (očeta Frana in sina Stanka) odvetniška pisarna leta 1945 zaprla vrata in opustila svojo dejavnost, so kupi aktov ležali v kleti zasebnega stanovanja. Sem sva se napolnila z Gojmirom iskat tisti povezek, ki se tiče poteka pravde in pravednosti o filmu »Triglavske strmine«. Po trintridesetih letih je spet sonce posijalo na bolj blede strani ostarelih listov, ki so mi budili prečudovite spomine na tista srečna leta, ko smo že zreli, a krepki mladci, križarili po stenah Triglava, Jalovca, Prisojnika in še kod.

Prepričan sem, da bo veselilo ne samo naše filmologe temveč tudi druge ljubitelje planinskega filma zanimivo branje obeh nasprotujočih si izvedeniških mnenj dr. Arnošta Brileja, planinskega pisatelja in urednika Planinskega Vestnika, ter dr. Rajka Ložarja, priznanega umetnostno-zgodovinskega kritika.

Tudi za pravnike-planince sodbe ne bodo docela nemikavne.

2. NASTANEK FILMA »TRIGLAVSKE STRMINE«

Trideseta leta našega stoletja pomenijo v planinstvu in alpinistiki mnogo novega in zanimivega. Na obeh občnih zborih Slovenskega planinskega društva leta 1931 je bilo izvoljeno novo vodstvo, za predsednika dr. Joža Pretnar, ves odbor se je pomladil s skalaši in drugimi odličnimi sodelavci. To je imelo dobre posledice ne samo v alpi-

stiki, temveč tudi na kulturnih področjih. Tuma, Šašelj, Prešern in drugi se ukvarjajo s planinskim imenoslovjem in terminologijo, I. C. Oblak v ideoloških članki, Wester plše o Hacquetu in drugih triglavskih prvopristopnikih, Mlakar s svojimi znanimi in hudomušnimi potopisi razveseljuje številne bralce, Miha Potočnik opisuje nova smeri v triglavskih in drugih stonah, tako tudi Jesihova, Dabelakova, Režek in drugi, med avtorji znamenitih člankov raznih področij ne manjkajo Brilej, Ložar, Kajzelj, Rus, F. Copeland in tako dalje. V Planinskem Vestniku se napove že Ravnikov film »V kraljestvu Zlatoroga« z obljubo, da bo pisal še o njem. To je storil I. C. Oblak: Za srce filma ima planine in človeka, njegovo delo na planini in gozdu. Med najbolj posrečene je šteti motive neponovljive lepote domačih visokih gora. Ravnikov »Zlatorog« je bil prvič predvajan 29. avgusta l. 1931 v veliki dvorani hotela Union in je razgibal ljubljansko občinstvo v polni meri. Zanimive podrobnosti poroča Kham v Planinskem Vestniku 1932, str. 40. Naštevava vodjo v fotografski in filmski umetnosti, prof. Janka Ravnika, pisatelja Juša Kozaka, ki je soustvarjalec libreta, igralce-amaterje, Miha Potočnika, Joža Čopa, Drogenika in Francko Sodja. Po predstavi je poročevalec sklenil z besedami: »Danes moremo in moramo ugotoviti, da je film sijajno uspel, kar dokazuje rekordni obisk prek 15 000 gledalcev. Vsi brez izjeme so bili očarani nad lepotami posameznih prizorov in slik.«

Naj mi ljubeznivi bralec ne zameri, da sem se na tem mestu — sicer zelo skromno — spomnil Ravnikovega »Zlatoroga«, saj je po duhu in namenu sorodnik in celo sonarodnjak Badjura-Tominškovim »Triglavskim strminam«, sicer mlajšim, a nič manj znanim. Zdaj so »Strmine« na vrstili

V zimi 1931/1932 smo nekajkrat ubrali pot čez Krmo na zasnežene triglavske vesine s smučmi na nogah ali v slabem snegu na ramenih. Vzpenjali smo se po razbitem plazu na Apnenico in po Kalvariji (tako smo imenovali hudi breg pod Kredarico (k Triglavskemu domu). Stane Tominšek, Joža Čop, Miha Potočnik in pisec teh vrstic so po sledi, po kateri so hodili že pred nami bolj zgodnji planinci-smučarji, gazili sneg in — da bi bil krajši čas — razpletali približno naslednje misli:

»No, kaj pravite k Ravnikovemu »Zlatorogu«?

»Ni kaj reči! Je nekaj novega. Odkriva lepote našega gorskega sveta in zanimivosti iz življenja domačina-gorjana. Dober film!«

»Miha, ti bi vedel kaj več povedati, pa tudi Joža.«

»Kar sta Ravnik in Kozak imela v mislih in na papirju, menim, da smo dobro opravili. Res pa je, da niti Ravnik, še manj pa Kozak, ne spadata med hude plezalce. Zato smo ubirali bolj prodnate smeri, šodra je bilo precej...«

»Zakaj se ne bi pokazali v steni pri plezi?«

»Triglavska severna stena! To bi bila senzacija!«

Ker smo hodili nekoliko hitreje, kot so šli preveč obloženi ali premalo trenirani, smo došli nekaj popotnikov in med njimi tovariša iz mojih preporodovskih let Metoda Badjuro, ki je nosil debel nahrbtnik, smuč, pa še nekaj — na prvi pogled — zaboj — filmsko kamero. Palici sta mu prišli prav v tisti res ostri strmini. Pozdravili smo se in Joža se je takoj ponudil za pomočnika pri težki nošnji. Naslednji dan nas je Metod slikal na ledeniku (Zelenem snegu). To je bila prva priložnost za načrte o filmu s poglavito udeležbo Triglavske severne stene, ne samo kot ozadja nekega junaškega dejanja plezalcev, temveč tudi kot prvega dokumenta o strukturi, oblikah in zgradbi tega edinstvenega pojava v naših gorah.

Bilo je srečno naključje, da smo prišli v stik prav na Triglavu z absolventom lelpžiške grafične akademije in pionirjem slovenskega filma Metodom Badjurom. Gorske krajine so mu bile zelo ljubi motivi. V misel o novem triglavskem filmu smo se vsi na prvi pogled zaljubili. Priznati je treba, da nam je bil za prvo zamisel Ravnikov film »V kraljestvu Zlatoroga« za vzor in krepka vzpodbuda.

V Ljubljani smo nadaljevali z razgovori. Stanko Tominšek in Evgen Lovšin sta se spomladi l. 1932 sporazumela z Metodom Badjuro, da vstopita kot družabnika v njegovo podjetje »Sava film« z namenom, da se izdela planinski film, ki naj bi prikazal življenje domačinov v Dolini (Gornja Savska dolina) in posebej Triglavsko severno steno. V pisni pogodbi se je določila glavnicna družba s 150 000 dinarji, ki se razdeli na tri dele: Tominšek in Lovšin prispevata vsak po 50 000 dinarjev v gotovini, Badjura pa vnese v družbo kot aport firmo, koncesijo, aparate za snemanje, razvijanje, kopiranje filmov, kar se vse oceni z vrednostjo ene tretjine glavnice, tedaj s 50 000 dinarji. Badjura prevzame naročanje filmov, polnjenje kaset in montažo, Tominšek snemanje filmov, Lovšin trgovske posle in knjigovodstvo. Dobiček naj bi se razdelil tako-le: Badjura 55 %, Tominšek 10 %, Lovšin 5 %, ostalih 30 % dobička pa naj bi pripadlo avtorju libreta, režiserjem in igralcem. Morebitno izgubo trpijo trije družabniki po enakih delih.

Badjura je povabil pisatelja župnika Janeza Jalena k sodelovanju. Napisal naj bi filmsko besedilo (libreto), poklicnega režiserja Ferda Delaka za režijo (umetniško vodstvo filmskega dela) in za igro Pavlo Marinkovo, Milko Badjurovo (ženo Metoda B.), njenega

brata Jožeta Kunstlerja, Uroša Župančiča, Joža Čopa in Miha Potočnika, ki sta bila prijatelja in soplezalca s Stankom Tominškom (zlata naveza). Zadnjim trem je bila poverjena izvedba in snemanje vseh plezalnih prizorov tako v Martuljku kakor v Triglavski severni steni. K sodelovanju je bil povabljen tudi igralec in režiser Dramskega gledališča v Ljubljani Anton Cerar, z gledališkim vzdevkom »papa Danilo«, iz zaslužne ljubljanske gledališke družine.

Priprave za film, zdaj že »Triglavske strmine« (ime mu je dal Miha Potočnik), so naletele na razne težave. Z Jalnovim libretom nismo bili zadovoljni. Sestali smo se z njim v ljubljanski kavarni »Central« pri Zmajskem mostu in povedal nekaj misli. Film naj bi imel svojo »fabulo«, zgodbo. Tako je končno predložil Jalen osnutek, ki ga je Miha Potočnik z nekaj besedami opredelil: »Malce ljubosumnosti in kot posledica nekaj jeze razdvoji začasni glavni par; na vrhu Triglava se nesporazum pojasni in par se zopet pobota.« Rekli smo, da je bolje kot nič, saj je sicer poglavito dogajanje v triglavski steni, tam bodo s filmsko kamero Stanka Tominška prišle do prave podobe večšine plezalcev in silovitost triglavskih skladov. Originalno in globlje zajeto je poročilo Miha Potočnika in Arnošta Brileja, ki ga ne smemo obiti (Planinski Vestnik, leto 1933, stran 48 in nasled.).

»Denar so dali — v resnici so ga žrtvovali (Lovšin, Badjura, Tominšek) za idealno stvar; zakaj nobeden ni vedel, če bo še kdaj videl tiste vložene dinarje. Tako korajžnih ljudi pri nas ni veliko.«

»Tako smo v skupnem prijateljskem delu kosili, želi, vozili snope v kozolec, plezali in se kujali, se jezili in rajali ob zvokih Torkarjevega »orkestra« (harmonike), dokler se nam na zadnji turi v Triglavsko steno ni polomila kamera — hvala Bogu, da smo imeli takrat že vse pod streho!«

»Začelo pa se je trudapolno in težavno delo doma: obdelava za končno obliko. Gospa Milka Badjura bi vam lahko povedala, koliko prečutih noči in skrbi polnih dni je prebila s svojim možem od filmu, ga urejala, rezala, sestavljala, previjala od konca do kraja stokrat in stokrat.« (Potočnik)

Dr. Arnošt Brilej se spomni najprej Ravnikovega Zlatoroga, ki je zaoral v ledino slovenske filmske produkcije, pohvali režiserja Delaka, ki je s finim okusom in dobrim smislom za filmsko senzacijo pripravil iz kmečkega življenja lepe in naravne prizore, ki tvorijo prijetno ospredje za mogočno gorsko prizorišče v ozadju ... Vseskozi očituje režija živahno domišljijo in večšo roko ... fototehnično predstavlja film dovršeno delo. Slike so jasne, čiste, plastična izbira motivov kaže umetniški okus in veliko ljubezen do predmeta. Metod Badjura je s tem filmom ponovno dokazal, da je kos problemom filmske tehnike. Dr. Stanko Tominšek, ki je prevzel fizično in tehnično izredno težavno snemanje plezalnih prizorov v Triglavski severni steni in v Martuljku, je izvršil svoje delo odlično in pripomogel bistveno k uspehu filma.«

»Dejanje poteka mirno in brez motenj, kar je v veliki meri zasluga igralcev in igralk, ki se kretajo prirodno in spretno. Miha Potočnik, ki predstavlja glavnega »junaka«, sploh ni več začetnik; kakor kažejo podobe, je nele dober kosec in plezalec, temveč že kar izkušen ljubimec, gospodična Pavla Marinkova je očitno nadarjena za film ... Joža Čop in Uroš Župančič razkazujeta svojo spretnost in urnost v skali ...«

»Če gledamo na film 'Triglavske strmine' kot celoto, moramo ugotoviti, da je odlično delo, ki se prav lahko meri s tovrstnimi tujimi proizvodi.« (Brilej)

»Strmine« so doživele svojo prvo predstavo v dvorani ljubljanskega kina »Dvor«, 9. septembra 1932. Razen številnih planincev in drugih občanov, so se predstave udeležili tudi predstavniki oblasti, kar je pomenilo priznanje, da je film obče koristen in nestrankarski.

3. KONEC DRUŠČINE »SAVA FILM«, PRIREDITEV »TRIGLAVSKIH STRMIN« ZA SINHRONIZACIJO, PREDSTAVE V BEOGRADU

Vedro razpoloženje družabnikov »Sava-film« je trajalo kratek čas. Tlelo je že prej, kakor sem omenil v Uvodu, ogenj pa je izbruhnil ob aferi Taylor.*

V Nedeljskem Dnevniku od 6. marca 1977 je napisal prof. Brenk zanimiv članek naslovljen s kar tremi stavki: »Kakšna je resnična zgodovina slovenskega filma? Dobri nauki in izzivi in bolj važna je bila toaleta gospe Taylor (= Tavčar), pa viski, ki ga je prej popila kot pa idejna in estetska vprašanja izvirne umetnosti.« Stavek o gospe Taylor (= Tavčar) se ponovi med Brenkovim tekstom, ne da bi bil deležen kakršnega koli tudi ne drobnega pojasnila.

Tudi brez opombe razen podpisa je v tretji koloni na isti strani med drugimi slikami natisnjen v okrašenem okviru naslednji reklamni plakat:

* Tavčar! (Ameriška Slovenka, ki je prišla v »staro domovino« na obisk in se je spoznala ter sprijateljila s Kunstlerjevimi in Badjurovimi.)

»Triglavske strmine«

Prvi slovenski film iz stare domovine

Mišna ljubezenska zgodba iz slovenskih planin z uspešnimi (?) prizori

Dve uri in pol neprekosljivega duhovnega užitka

Ta film je delo poklicnih (?) kinofotografov in igralcev

Ljubljanska kritika se je divila njegovim krasotam

Lepe slike (?) iz Škofje Loke, Kranja, Ljubljane, Novega mesta, prikazi (?) v Ljubljani

V sredo, 16. avgusta,

ob 8.30 zvečer

v Slov. Del. Domu na Waterloo RD

Vstopina 40 c

Ob spremljavi godbe

Podpis nečitljiv

Prof. Brenka pojasnilo k plakatu: **Oglas iz »Enakopravnosti«, Cleveland 13. 8. 1933.**

Zaradi izredno slabega pretiska nisem mogel prebrati vseh besedi, zato so dvomljive označene z vprašajem.

Nesporno je tedaj dokazano, da je bila ena kopija »Triglavskih strmin« predvajana tudi v Združenih državah Amerike in sicer v Clevelandu, 13. 8. 1933.

Prikazati naš triglavski film ameriškim Slovencem in drugim prebivalcem Clevelanda je brez dvoma hvalevredno in domoljubno dejanje. Ne denar in čast, temveč način upravljanja je bilo tisto, kar je skalilo sodelovanje pri »Sava-filmu«.

Ko sem bil opozorjen in povprašan od znancev o ameriški predstavi, sem odgovoril, da sem zvedel za novico iz časopisa, nisem pa imel s tem nič opraviti. Gospe Tavčar nisem ne poznal, ne srečal v življenju, in ne videl, saj me nihče ni vabil k razgovoru. Pri Tominškovih so samo zmajali z glavami in stari Tominšek se je menda nasmehnil, češ to so vas potegnili za nos.

V obrambnem spisu na Sreskem sodišču v Ljubljani, z dne 8. 1. 1938, je dr. Stanko Tominšek izjavil naslednje: »Zasebni tožitelj Badjura je kot tretji družabnik v poletju 1933 brez najine vrednosti in proti naši volji samolastno odprodal eno kopijo filma »Triglavske strmine« v Ameriko. O tej prodaji nas je obvestil z dopisom od 6. 9. 1933, to je par dni pozneje, ko je bilo v dnevniku Slovenski Narod že poročilo, da s bo ta naš film predvajal v Ameriki.« Omenjeni dopis od 6. 9. 1933 je bil predložen sodišču. Zaradi prezaposlenosti sem prosil Stanka Tominška, naj bi prevzel moja opravila pri filmu in seveda »dobiček« (ne pa morebitne izgube), kar je tudi storil. Imel sem vanj vse zaupanje. Bil je poštenjak od glave do pete, bil je dober pravnik, a pri filmu kar trikrat prizadet, kot denarnik, snemalec in igralec-statist.*

Ker se je Stanko potožil še zavoljo drugih težav pri sporazumevanju z Badjurovimi in se odločil za razdružitev »Sava-filma«, se tudi jaz nisem temu protivil.

Do sporazuma o ločitvi ni prišlo, zato sva s Tominškom ubrala tožbeno pot. Sodišču sva navedla naslednji vzrok razdružitve: Skupna uporaba v spisu taksativno navedenih premičnin (kinoaparati, filmi itd.) je zaradi spora med solastniki nemogoča. Te premičnine in pravice v naravi se sploh ne dajo deliti. Predlagala sva razdružitev premičnin s sodno prodajo.

Sresko sodišče v Ljubljani je po sodniku Branku Goslarju 7. februarja 1934 razsodilo, da je Metod Badjura dolžan privoliti, da se solastnina na premičninah, med katere sta spadala negativni material, posnet pri snemanju filma »Triglavske strmine«, in pozitivna kopija filma »Triglavske strmine« razdere in da se v ta namen vse te premičnine s pripadajočimi pravicami prodajo na sodni dražbi in izkupiček razdeli po enakih delih med solastnike Metoda Badjuro, Evgena Lovšina in dr. Stanka Tominška.

Ker sva bila na dražbi s Tominškom edina interesenta, je pripadel negativni material z enim pozitivom filma »Triglavske strmine« nama. In tako sva postala edina lastnika filma.

*

Film »Triglavske strmine« je bil sneman kot nemi film. Že nekaj let pa je bil nemi film — z izjemo nekaterih dokumentarnih in znanstvenih vrst — opravljen. Tudi pri naši premieri, tako tudi pri ponovitvah je v skoraj dveh urah predvajanja tišina začela prej hromiti napeto pozornost gledalcev, kakor pa jo vzbujati. Bili smo trdno prepričani, da film ne more uspeti v vsej svoji veljavi in namenih, če ne bo uglašen, če ga ne bo spremljala narodna pesem (morda tudi umetna), če se ne bo slišala govornica igralcev, skratka — zvočni film. Zato sva s Tominškom sklenila naprositi režiserja Forda Delaka, naj bi priredil film tako, da bo ustrezal pogojem zvočnega filma. To je tudi storil.

* Zgoščen in jednat biografski članek o Stanku Tominšku je napisal Stanko Hribar v Plan. V. 1963, str. 581.

Ko je bilo delo končano, je Ferdo Delak v pismu 18. 11. 1934 prosil Staneta Tominška za honorar, ker potrebuje denar za potovanje na Dunaj, in pristavil: »Ker se bom na Dunaju pogajal pri Uraniji (veliko dunajsko filmsko podjetje in kino) za film 'Slovanski plasi', bom govoril tudi za 'Triglavske strmine'. Prosim Te la, naj operater Prosvetne zveze izreže še 'Danila v kopeli' in majhen košček (1/4 m pri sceni 'Miha — Murka ob Aljaževem stolpu'!! Iskreno Te pozdravljam! Ferdo Delak.« (Seveda se je pozneje sodišče čudilo, zakaj je bil Delak uvrščen med tožnike, namesto med tožence. [Pri filmu gre vse skozi režiserjeve roke! Skrajšanje filma se je opravilo v prostorih ljubljanske Prosvetne zveze v navzočnosti zastopnika zagrebškega »Svetlotona« Mirka Jelačina, Tominška in režiserja Ferda Delaka, ki je imel glavno in odločilno besedo, saj je režiral film tudi pri njegovem nastanku. Vsi so imeli vtis, da je bil skrajšan film boljši, saj je odpadlo precej nepotrebnega (izpoved priče Mirka Jelačina). S sinhronizacijo smo čakali, da se nabere še kaj denarnih sredstev. Cena za sinhronizacijo nam je bila previsoka in s Svetlotonom ni prišlo do sporazuma.

Tako prirejen in adjustiran film smo v Beogradu zavrtili petkrat. Marca 1936. leta smo ga najprej pokazali časnikarjem, občinstvu pa 24. 3., 30. 3., 1. 4. in 3. 4. istega leta. Predavanje, ki da je pred začetkom predstave imel profesor in direktor beograjske Ljudske biblioteke Uroš Džonić, je bilo sestavljeno iz mojih informacij o nastanku filma in njegovih spominov na slovenske planine. Na koncu govora je še dostavil: »Slovenski planinci so me naprosili, naj kaj povem o filmu. Honorarja za predavanje mi niso dali, so mi pa obljubili, da me prav gotovo vzamejo s seboj čez triglavske stene na vrh.« In polna dvorana se mu je veselo nasmejala.

Z Džoničem sva se poznala že nekaj let. Nanj sem se obrnil za svet, kje najti primerne prostore za predvajanje »Strmin« v Beogradu. Džonić je naprosil upravnika Kolarčeve Ljudske univerze (Kolarčev narodni univerzitet), katere uprava je bila (in je še danes) na Studentskem trgu 5. Tam je bila takrat največja predavalnica v Beogradu. Za 30 % vstopnine smo dobili dvorano na uporabo v večernih urah. Navdušeno beograjsko občinstvo je polnilo predstave in nagrajevalo igralce s spontanim aplavzom. Tudi menda ni bilo Slovenca (takrat jih je precej živelo in službovalo v Beogradu), ki si ne bi bil — nekateri po dvakrat — prišel ogledat ljube domače gore.

Pri premieri sva za zaveso »Inscenirala« zvočnost filma Stanko Tominšek in jaz. Vrtela sva ploščo in starem gramofonu in slovenske narodne pesmi so kar prijetno preganjale tišino nemega filma. Vstopnina je bila 2 din za osebo.

K prvi beograjski predstavi je prišel tudi dr. Anton Korošec, takratni minister za notranje zadeve v Stojadinovičevi vladi. Nismo se zavedali, da se tudi vlada zanima za nas. Nismo rezervirali sedežev, množica pa je kar udrla v dvorano. Beograjski sprejem »Triglavskih strmin« je pokazal globoko čustveno navezanost srbskega občinstva na Slovence in njihove planine. Menim, da med obema svetovnjima vojnama ni bilo filma, ki bi bil vzbudil v tolikšni meri čut medsebojnega bratstva in enotnosti in to v času, ko sta nacizem in fašizem že odkrivala svoje karte, ko je bilo že potrebno boriti se proti psihol. in depresij. In se je na primer govorilo, da bi Slovenija — kot konica na palci — ob močnem udarcu lahko odletela od Jugoslavije.

4. PRED SODIŠČEM

Po predvajanjih »Triglavskih strmin« v Beogradu ni preteklo več kot nekaj tednov, ko sta istega leta 1936 Metod Badjura in Ferdo Delak vložila na Sresko sodišče v Ljubljani tožbo zaradi kršitve avtorskih pravic z zahtevo, da obtoženca dr. Stanko Tominšek in ravnatelj Evgen Lovšin poravnata škodo v višini 25 000 dinarjev in da se sodba objavi v beograjskih dnevnikih. Škoda obstoji v zmanjšanju možnosti zaslužka tako izdelovalca filmov kakor režiserja, ker se je njuno ime zamolčalo in ker se je občinstvu pokazal izmaličen izdelek. Škoda za lucrum cessans (izgubljeni dobiček) pa je za vsakega posebej 10 000 dinarjev. Izvrši naj se tudi uničenje vseh kopij. Jalen je posebej vložil svojo še obširneje utemeljeno tožbo na Sresko sodišče v Ljubljani proti Tominšku in Lovšinu zaradi škode, ki mu je nastala zaradi skrajšanja in sprememb v rokopisu filma »Triglavske strmine«. Zahteval je odškodnino, ki jo je začasno ocenil na 45 000 dinarjev in še na vsi vstopnino pri predvajanjih filma v Beogradu. Razen tega je zahteval, da se zaradi izmaličenega filma obdolženci (Tominšek, Lovšin in Kolarčeva univerza v Beogradu) spoznajo za krive po par. 49 in 51 Zakona o zaščiti avtorskih pravic, da se kaznujejo po tam predvideni kazni in da se sodba objavi v beograjskih in ljubljanskih listih. V smislu par. 54 in 55 avt. zakona je Jalen še zahteval, da se s sodbo izreče uničenje vseh kopij filma. Da se Inkrimirani film ne bi vnovčil v inozemstvo, naj se do sodbe

film zapleni in čuva na sodišču v Ljubljani, ker bo tam potreben v dokazne namene in si ga bodo lahko ogledali tako sodišče kakor izvedenci.

Bilo je zaslišanih mnogo prič (med njimi Miha Potočnik, Joža Čop in drugi) in pregledanih mnogo dokumentov. Okrajno sodišče v Ljubljani odd. VI je po sodniku Albinu Torelliju izreklo 20. aprila 1938 sodbo, s katero se dr. Stanko Tomižšek in rav. Evgen Lovšin v smislu par. 280 k. p. oprostita obtožbe, da bi bila s predvajanjem »Triglavskih strmin« v Beogradu kršila avtorski zakon.

Zoper to sodbo so se pritožili vsi trije tožniki Jalen, Badjura in Delak. Okrožno kot prizivno sodišče je 14. 11. 1938 prizivom ugodilo, prvo sodbo razveljavilo in stvar vrnilo prvemu sodišču v ponovno razpravo in rzsodbo. Sodišče je obrazložilo svojo odločitev tako-le: Zaslišati je treba zasebne tožilce kot priče o tem, kaj in koliko je kateri njih produciral kot avtor idejno in originalno. K ogledu spornega rokopisa in besedila filma naj se pritegne tudi izvedenec, da bi se moglo ugotoviti, če in v koliko je zaradi sinhronizacije skrajšani oz. izpremenjeni film izgubil na svoji umetniški vrednosti, odn. bil s tem izmaličen. Ker pridejo pri rešitvi vprašanja o avtorstvu in izmaličenju inkriminiranega filma v poštev okolnosti umetniškega in literarnega značaja, je potrebno pritegniti strokovno izkušnega izvedenca, ki naj ovrednoti skrajšavo in spremembe v besedilu in nadpisi glede na umstveno svojino stvaritelja.

Priziv zasebnih tožnikov je sprožil najobširnejši postopek, ki je rešitev spora podaljšal še za dve leti. Sodišče je pozvalo tako zas. tožnike in oba obtoženca, naj v roku treh tednov imenujejo svoje izvedence in naj navedejo prostor, v katerem bi se film predvajal. Afera okrog »Triglavskih strmin« je začela zanimati ne samo vso srenjo planincev, temveč tudi mnoge pravnike, umetnostne kritike in filmologe. Saj ni šlo le za visoke odškodnine, temveč tudi za zapor dveh izobražencev: odvetnika, ekonomista, znana planinca in alpinista. Obtoženca sta predlagala za izvedenca dr. Arnošta Brileja, mestnega višjega svetnika, pomočnika uredniku Planinskega Vestnika in Izvrstnega planinskega pisca, tožniki pa so se odločili za dr. Rajka Ložarja, umetnostnega zgodovinarja in kritika.

5. IZVEDENIŠKO MNENJE DR. ARNOŠTA BRILEJA

Brilej je napisal 10 tipkanih strani. Tu navajam samo nekatere bistvene odstavke in ugotovitve.

Važno vprašanje mu je, kaj je v tem filmu idejna in umstvena svojina pisatelja Jalna in kaj drugih sodelavcev.

Tu se Brilej sklicuje na pričevanje dr. Mihe Potočnika, ki je bil priča že v prvi sodbi. Zaslišal ga je sodnik Karel Pleiweiss 20. 2. 1937 na Okrajnem sodišču v Kranjski gori. Miha je pravil, da so leta 1931. Joža Čop, Matevž Frelj, Stanko Tomižšek in on prečkali triglavsko severno steno in smer poimenovali Zlatorogove steze. »Čop je plezal tedaj že deset let in ima v stenah največ prvenstvenih smeri. Hoteli smo proslaviti to obletnico. Ker sva imela Čop in jaz že nekaj izkušenj kot sodelavca in igralca pri Ravnikovem filmu V kraljestvu Zlatoroga, sva prišla tudi na idejo filma. Ko smo srečali na Kredarici pozimi Badjuro, ki nam je bil znan kot dober filmar, smo se začeli pogovarjati o filmu tudi z njim. On je že večkrat filmal kake prizore s planin, ki so jih potem v Ljubljani predvajali kot žurnal. Znano mi je, da sta oba obdolženca in Badjura ustanovila družbo 'Sava-film', podrobnosti pogodbe mi sicer niso znane. Po daljših dogovarjanjih so sklenili napraviti film 2000 m dolžine in strogo alpinistične vsebine. Sem doma z Belce pri Mojstrani, študiral sem v Ljubljani, a prvo službo sem nastopil pri jeseniškem odvetniku dr. Alešu Stanovniku. Jalna sem dobro poznal. Znan je bil posebno kot planinski pisatelj Ovčarja Marka in drugih manjših spisov. Jalen je dobil nalogo, da napravi za ta film libreto, da da filmu neko obliko, če bi bilo dejanje samo plezanje, bi bilo predolgočasno. Radi bi bili pokazali delo in življenje plezalca in domače gorenjsko okolje. Namen je bil torej ustvariti kulturni film brez kake želje po dobičku. Nikdar si nisem prilaščal kake avtorske pravice za svoje delo in deje, ki jih je veliko mojih lastnih v tem filmu. Jalen je res nekaj napisal, kar pa je šlo čez okvir danih mu navodil in ni ustrezalo namenu filma, za katerega je vedel. Vsebinska z dolgoveznimi napisi je bila za filmanje neuporabna. Ko smo videli, da se je Jalenu libreto ponesrečil, smo potem tudi sami začeli z njim premišljati, kako in kaj bi se dalo filmati. Spomnil sem se, da bi bilo škoda pustiti Martuljkovo skupino zaradi lepega razgleda, posebno iz Srednjega vrha. S tem, da se pritegne Srednji vrh, bi prišlo v film tudi kmečko delo in življenje. Tudi semenj smo tam filmali. Večkrat smo po naključju dobili kak motiv v naravi, tako na primer žanjice pri delu. Posneli smo skupino treh prijateljev in odhod v gore po Ravnikovem Zlatorogu. Ohcet v Vratih je nastala po zamisli Matevža Freljha, pri tem smo lahko uporabili 'jazz band triglavski'. Posebej poudarjam, da nobeden od tožnikov ni plezalec in tudi nobeden ni sodeloval niti ne dal za to delo kakih misli ali navodil, saj se niso spoznali na pleza-

nje. Plezali smo Čop, jaz in Uroš Župančič, filmal pa je dr. Tominšek. Libreto smo sproti delali v steni, pri čemer je bilo treba iskati plezalnotehnične zanimivosti obenem s slikovitim ozadjem. V steni smo bili več kot teden dni. Naslov 'Triglavske strmine' sem pogruntal jaz, Jalen ga je z velikim veseljem sprejel, ker sam ni mogel primernejšega najti. Film sem potem videl pri Badjuri, kjer se je sestavljal, pri premieri v Ljubljani v Kino Dvoru, na Jesenlcah in potem v Beogradu marca 1936. Natanko poznam razlike med posameznimi predvajanjmi. V Beograd je bil film že prej poslan, predno se je predvajal na Kolarčevi univerzi. Takoj ob prihodu nismo filma dobili, ker se je predvajal na dvoru. Treba je bilo vstaviti nekaj napisov v srbsčini. Z dr. Tominškom sva vstavila tiste napise. Delal sem pri tem jaz, ker Tominšek slabo vidi. Pri Prosvetni zvezi nisem bil navzoč, ko se je krajšal film. Vendar to krajšanje ni bilo na škodo dejanja ali zamisli, temveč le filmu v prid. Dejanje je bilo bolj osredotočeno tako, da je s tem vse delo samo pridobilo. Pred predvajanjem filma je bilo predavanje Evgena Lovšina, v katerem je orisal beograjskemu občinstvu nastanek filma. Vem točno, da je omenil vse tri tožnike Jalna, Badjuro in Delaka in še Badjurovo ženo, njenega brata Kunstlerja Jožeta, Pavlo Marinkovo, Čerarja Danila in druge igralce. Predidóče Lovšinovo predavanje, opremljeno s skloptičnimi slikami iz naših planin, je bilo potem izročeno prof. Džoniću z naročilom, da povzame predavanje pri vsakem nadaljnjem predvajanju filma. Jalenovih napisov je ostalo mogoče za eno polo, shranil jih je Tominšek.

Tako dr. Miha Potočnik. Tudi v podrobnostih ni bil sprt z resnico! Zasllišani Joža Čop, Matevž Frelj in Uroš Džonič so približno enako pričali kakor Potočnik.

Izvedenec dr. Arnošt Brilej je uporabljal te podatke in ugotovil, da dejanje ali Jalnov libreto (v nasprotju z drugimi filmi) v našem primeru ni bilo bistvo in jedro filma »Triglavske strmine«. Bistvo filma je in ostane po njegovem pojmovanju in po zamisli soustvariteljev dr. Mihe Potočnika in tovarišev poveličevanje divje gorske prirode s slikanjem tveganih plezalskih prizorov in prikazovanjem človeka, ki s svojim umom, s svojo nravstveno silo in telesno spretnostjo obvladuje to gorsko divjino. Jalenovo dejanje je v zamisli in izvedbi šibko. Že temeljna misel, duševna borba kmetskega fanta, ki koleba med dvema nagnjenjema, med ljubeznijo do dekleta na eni in do planin na drugi strani, je precej zgrešena, kajti alpinizem je bil v bistvu meščanski pojav in pri kmetskem fantu to nagnjenje, ki gleda planine le bolj z gospodarskega stališča, ni kdovekaj verjetno. Proizvajalci tej ljubezenski zgodbi niso pripisovali velike važnosti. Zgodba sama tudi nima dovolj napetosti, da bi mogla gledalce poldrugo uro držati v napetosti. Brilej dokazuje še šibkost libreta, ko navaja nekatera mnenja o dramatičnosti Jalnove zgodbe in dramatičnosti gorskih scen. Ideje so dali plezalci, Jalen jim je dal samo obliko. Oni deli filma, ki so po nasvetih plezalnih tovarišev prišli v film, so njihova duševna last. Njim pripada avtorstvo teh idej. Kar se tiče tožitelja Badjure, je razvidno iz njegove izpovedi, da je sodeloval pri filmu le kot kinooperater, tehnični vodja in montažer. Če se šteje za soavtorja, bi moral to utemeljiti in zlasti navesti, kaj je on ustvarjal, katere ideje in bistvene domisleke je prispeval k libretu. Nikjer pa Badjura ne trdi, da bi bilo njegovo fotoavtorstvo, ki je nesporno, prekršeno. Izvedenec Brilej zaključuje svoj elaborat tako-le: Ako resumiram vsa dognanja, moram ugotoviti:

1. Filmski libreto je šibko nedramatično delo, ki samostojno brez plezalnih prizorov ne bi moglo obstajati, ni niti izvirno (originalno) niti umetniško.
2. Dr. Miha Potočnik, dr. Stanko Tominšek, Joža Čop, Evgen Lovšin in Matevž Frelj so pravi ustvaritelji idej, misli in dejanj, ki predstavljajo vsebino filma »Triglavske strmine«.
3. Okrajšave, ki so bile izvršene brez beograjskim predvajanjem filma, so izločile nebstvene in dolgočasne scene in okrajšale dolgovezne, nezanimive prizore, s tem pa izboljšale in zaokrožile film kot celoto.
4. Napisi v filmu so nebstveni, deloma tujega izvora, deloma zgolj pojasnila in deloma redkobesedni in malopomembni dialogi brez umetniškega značaja. Kar je bistvenega na besedilu, je ostalo.

6. IZVEDENIŠKO MNENJE DR. RAJKA LOŽARJA

Dr. Ložar je napisal 21 tipkanih strani. Tudi tu navajam samo bistvene odstavke in ugotovitve.

Izvedeniško mnenje ima za predmet izmaličenje in nedopustno okrajšavo filma »Triglavske strmine«. V vprašanju avtorstva pridejo v poštev tudi okolnosti umetniškega in literarnega značaja. Za presojo so potrebni: oba filma, prvotni in skrajšani, izpuščeno in predružačeno besedilo, strokovna literatura itd. Pisatelj Janez Jalen priznava, da je predložil manuskript, ki pa ni ugajal. Nato je predložil drugi manuskript, za katerega je po lastnem priznanju prejel razne nasvete in navodila od obtožencev in njihovih tovarišev. Vse nasvete je umetnostno prdelal. Izgovoril si je pravico, da se bo snemalo

po njegovi zahtevi in navodilih. Jalen ima sebe za avtorja, ki mu pripada zaščita po avtorskem zakonu. Pri krašjanju filma so nastopile naslednje spremembe, ne da bi bil Jalen o tem vprašan in obveščen. Naslovno besedilo je spremenjeno. Medtem ko se je v prvi izdaji glasilo: Vodil in snemal je Metod Badjura brez navedbe, kdo ga je montiral, stoji v sedanjem filmu montirala Milka Badjura. Nekateri napisli so v srbohrvaščini. Velika večina napisov je bila črtana. Prej Minka je sedaj Mara. Prvotni film je imel 6 dejanj, sedanji jih ima troje. Prvotnih 5 svitkov je skrčenih na 3. Spremenjen je red slik, izločenih je mnogo scen.

Izvedenec si je ogledal predvajanje filma v skrajšani obliki, pozna tudi prvotno varianto, zato lahko ugotovi, da je bil tempo slik v prvotnem filmu počasnejši, današnji pa je viharen, kar bistveno škoduje vtisu, ki ga gledalec dobi. Današnji film je umetniško slabši od prvotnega iz leta 1932. Tožniki imajo pravico do odškodnine.

Izvedenec Ložar se v naslednjih odstavkih ukvarja s teorijo filmskega ustvarjanja posebej glede ideje filma, glede stila in oblike, poteka avtorskega dela, režije in montaže. Glavna ideja filma naj bi bila po zatrjevanju obtožencev proslava desetletnice alpinističnega delovanja Jožeta Čopa in naglega razvoja alpinistične dejavnosti v Triglavski severni steni. Izvedenec temu nasprotuje in ugotavlja, da o tem v filmu ni nikjer nobene opombe ne v besedilu ne v prizorih. Zato tudi ni mogoče šteti film za dokumentaren. Film tudi ne prikazuje posameznih etap alpinskega osvajanja severne stene Triglava. Film izraža drugo idejo. Ideja ali glavna vsebina filma »Triglavske strmine« je tisto splošno človeško, v psiholoških osnovah temelječe nasprotje med dvema čustvovanjima, ki ga zastopata na eni strani fant, na drugi pa dekle. To idejo in to dejanje lahko najdemo v obeh filmskih izvodih, to idejo in dejanje izkazuje manuskript Janeza Jalna. Glede tega v obeh »Strminah« ni razlik, čeprav je oblika v skrajšani varianti okrnjena. Jalen trdi, da je ta osnovna ideja njegova last. Avtor je samo tisti, ki je dal osnovno idejo, tuje nasvete in motive originalno umetniško pa oblikoval tako, da je vse povezal v celoto, ki pa nosi nepobiten pečat njegove individualnosti in duhovne svojstvenosti. Kriterij avtorstva ne leži v predmetu, temveč v obliki in oblikovnosti ter v stilu, to se pravi ne v tem, kaj predstavlja temveč kako predstavlja. To je edini veljavni kriterij za razpoznavanje ustvarjalnih in avtorskih funkcij. Med udeleženci pri ustvarjanju filma je bil samo Jalen zmožen takega dela.

Izvedenec v nadaljnjem razlaga potek avtorskega ustvarjanja pri filmu, definira pojme: ekspeze filma, nasveti režiserja in mnenja vodje filma, manuskript v drugem stadiju (treatment), ki je podlaga za manuskript v tretjem stadiju, ki se imenuje partitura. Tudi med tema dvema stadijama zevajo vsaj v 70 % velikanski razločki, ki gredo na rovaš poseganja dramaturga in v tem štadiju režiserja, arhitekta in podobnih, neposredno prizadetih faktorjev. Ko pride manuskript v tretji stadij, že ni na njem skoro nič več prvotne avtorjeve zamisli. Ko pa izlde film, se avtor v večini primerov ima za neavtorja filma, tako je namreč končna oblika drugačna.

Glede montaže je izvedenec zapisal, da je film montiral Metod Badjura. Na nujno vprašanje izvedenca Metodu Badjuri, če ga je res montirala njegova soproga Milka Badjura, je ta izjavil, da ni niti v najmanjši meri udeležena pri montaži filma. O montaži pa pravi izvedenec, da je montaža filma sinteza vseh režiserskih akcij in dejanj imenovanega. Kdor bi njemu (režiserju) v tem pogledu hotel osporovati avtorstvo za nastanek filma »Triglavske strmine«, ta bi moral nujno osporovati avtorstvo vsem evropskim režiserjem. Kot soobtoženeц si dovoljujem pripomniti, da me je pri študiju Ložarjevega izvedeniškega mnenja motila njegova neobjektivnost in površnost pri obravnavanju trojne vloge dr. Stanka Tomiška, tako tudi nejasnosti glede režije in režiserjev pri našem filmu in končno ob teoretičnem razpravljanju o nastajanju filma neskladje med ideali in našo resničnostjo. Ložar se je potrudil na 21 straneh posredno dokazati herostratstvo (uničevanje kulturnih vrednot), kar zasluži sramoto in kazen, čeprav je v sklepnih izjavanjih Tomišku, Čopu in tovarišem priznal »svoje spoštovanje do njihovega alpinskega veldela in do pravice reklamirati za sebe častne naslove«. Svojo naivnost (preproščino) pa je dokazal z naslednjim pozivom: »Imamo pisatelje, imamo ljudi, ki poznajo ustrojstvo filma ter njegove zakone, imamo igralce, tudi plezalce za plezalski film itd. Izdelani so filmski manuskripti, ki čakajo realizacije.« Po 40 letih pa naši filmologi planinskega filma pišejo (še vedno brez odziva), da je treba za film denar, denar in še enkrat denar. Za Ložarja pa denar ni faktor (bistven element!), ni omembe vreden, vulgarizem!

OPROSTITILNA SODBA

Ko so bila zaslišanja prič, strokovna mnenja izvedencev in drugi pripomočki za pravično sodbo nared, je Okrajno sodišče v Ljubljani po sodniku Tomincu izdalo 3. januarja 1940 naslednjo sodbo:

V imenu njegovega veličanstva kralja!

Okrajno sodišče v Ljubljani, odd. VI., je po sodniku s. s. Tominec Milanu kot sodniku v kazenski stvari zasebnih tožilcev Jalea Janeza, Badijura Matoda in Delaka Ferda zoper obdolženca Lovšina Evgena, dr. Tomiška Stanka in neznane storilce kot pooblaščenca odnosno statutarne zastopnike »Kolarčeve univerze« v Beogradu radi prestopka po §§ 26,62 in 63 avtorskega zakona vsled naredbe z dne 23. 12. 1939, razpravljala dne 29. 12. 1939 v navzočnosti zasebnih tožilcev in njih zastopnikov Stareta Miloša in dr. Knafliča Vladimirja, v odsotnosti prvoobdolženca, a v navzočnosti drugoobdolženca ter v navzočnosti prvoobdolženčevega branilca dr. Tomiška Stanka, ter je po predlogih zas. tožilcev na kaznovanje in prisojno odškodnine ter obdolžencev na oprostitve, izreklo dne 3. 1. 1940. naslednjo

SODBO:

Obdolženca:

1. **Lovšin Evgen,**

rojen 27. 9. 1895 v Vinici, tja pristojen, sin Franceta in Frančiške roj. Mihelič, r. k., oženjen, ravnatelj Metalno dd. v Ljubljani, Ažbetova 1, nekaznovan;

2. **dr. Tomišek Stanko,**

rojen 2. 9. v Celju, pristojen v Ljubljano, sin dr. Franceta in Elze roj. Weiler, r. k., samski, advokat v Ljubljani, Ciril-Methodova 16, nekaznovan

se oprostita

v smislu § 280 k. p. obtožbe, da bi bila kot lastnika filma »Triglavske strmine« čigar avtor naj bi bil kot pisec manuskripta in kot soredizer predvsem zasebni tožilec Jalen Janez, drugo in tretje tožitelj pa soavtorja, ker bi ga bila skupno s prvotožiteljem izdelala, v marcu 1936 dala predvajati na »Kolarčevem univerzitetu« v Beogradu in sicer 24. 3., 30. 3., 1. 4. in 3. 4. 1936, od tega trikrat proti vstopnini, toda ga dala predvajati v taki obliki, da je bil v svoji prvotni dolžini ca. 2000 m skrčen za preko 800 m, pri čemur so bili izpuščeni tudi originalni napisi, spremenjen vrstni red posameznih scen, važni deli izrezani ter drugače nalepljeni kakor v manuskriptu, opremljen z drugimi napisi, brez označbe avtorjev, za katere spremembe bi bila vedela, s tem pa brez dovoljenja zas. tožilcev kot avtorjev film stavljala v promet odnosno izvršila reprodukcijo tega filma protivno predpisom §§ 17 in 31 avtorskega zakona izvršila na filmu spremembe in ga skrajšala in ne navedla avtorjev ter storila prestopke po §§ 493 in 51 t. I. in § 53 avtorskega zakona.

Zasebni tožilci kot zasebni udeleženci se s svojimi zahtevki v sm. §§ 57 in 58 eit. zakona po smislu §-a 297/2 k. p. zavrača na pot civilne pravde; zasebni tožilci so v m. § 311/2 k. p. nerazdelno dolžni povrniti obdolžencema stroške kazenskega postopanja, ki se izreko za iztirljivo.

Plačila povprečnine se v smislu § 314 a k. p. zas. tožilci oprostijo.

Obtožba zoper tretjeobdolženca t. j. neznane storilce kot pooblaščenca, odnosno statutarne zastopnike »Kolarčeve univerze« v Beogradu radi prestopka po §§ 44 avtorskega zakona storjenega s tem, da bi tako izpremenjen film vedoč, da je spremenjen predvajali s tem pa storili prestopke po § 49 avtorskega zakona se v sm. § 297 k. p. zavrača. Tudi tozadavne stroške kazenskega postopanja so nerazdelno dolžni po § 311 k. p. nositi zasebni tožilci.

Razlogi:

Sodišče se opira bistveno na razloge pobijane sodbe z dne 20. 4. 1938, v kateri z ozirom na prizivno sodbo in dodatno izvedene dokaze dodaja še sledeče:

Na podlagi pričevanja dr. Mihe Potočnika, v skladu z Jalnovim priznanjem je dognano, da je zas. tožilec Jalen sprejel za izgotovitev manuskripta 3000 Din; manuskript je izdelal na prošnjo in naročilo lastnikov filma, Metod Badjura je imel glasom spisom priložene družabne pogodbe, odnosno dogovora sprejeti 25% čistega donosa filma, glasom lastnega priznanja pa je bil za delo na terenu še posebej plačan. Prav tako tudi glede Delaka sledi iz pričevanj dr. Potočnika in Čopa, da je bil za svoje delo naročen in plačan.

Ko je torej dognano, da so tožniki proti plačilu prevzeli delo v izvršitev, gre med njimi za takozvano delovno pogodbo (Werk Vertrag § 1188 odz.). Če pa tvori predmet delovne pogodbe izvršitev dela, na katerem more obstojati taka nematerialna pravica (npr. iznajditeljska, avtorska, vzorčna itd. pravica) se smatra, da v slučaju da si izdelovatelji niso pridržali teh pravic in če so vedeli za namen v katerega bo delo služilo, da te pravice že z delovno pogodbo samo preidejo na naročnika tako da te pravice ali upra-

vičenost izvajanja avtorske pravice pristojajo naročniku že z dovršitvijo dela, ne da bi bil za to potreben še kak poseben prenosni čin. (Glej Klang § 1166 zvezek III. stran 367 s. s.)

To mnenje je povsem pravilno spričo dejstva, da zasebni tožniki niti ne zatrjujejo, da so pridržali si kake avtorske pravice in izhaja iz izpovedbe Metoda Badjura samega, da o avtorskih pravicah ni bilo govora.

Glede krajšanja filma in s tem izvršenega »izmalichenja«, kot to krajšanje imenujejo tožniki, opozarjajo sodišče na izpovedbo tretjedolžnika Delaka Ferda. Le-ta pove, da je v izvajanju dogovora z zastopnikom podjetja Svetloton iz Zagreba skoz par večerov rezal film radi sinhronizacije in ga po lastni navedbi izrezal ca. 500 m. Prvi, ki je torej film krajšal, torej »izmaličil« je bil eden od tožnikov t. j. Delak Ferdo sam, ne da bi k temu krajšanju pritegnil druga dva tožnika in se sodišče upravičeno vprašuje, kako pride Delak do tega, da tega po njem izvedenega krajšanja dolži današnja obdolženca, ko ga je vendar vsaj v pretežnem delu zakrivil sam in bi torej moral prvenstveno obtožiti sebe samega.

Ker pa je okrožno kot prizivno sodišče v svoji prizivni sodbi z dne 14. 11. 1938 izreklo, da bi bilo vprašanje avtorstva, če in v koliko to obstoji, rešiti tudi s pritegnitvijo izvedenca, ker potem njega vrednosti prejšnji neskrajšani in sedanjí skrajšani film in če so bili tožniki s krajšanjem filma prikrajšani v svojih avtorskih pravicah, je sodišče vsled določbe § 358 k. p. radi vrednotenja obeh filmov (t. j. prvotnega in poznejšega krajšane) dalo sedanjí film predvajati in k predvajanju pritegnilo izvedenca dr. Arnošta Brileja in dr. Rajka Ložarja. Z njunima mnenjema se nam je pečati, da se tudi z umetniške strani dožene, da-li je bil vsled krajšave, film pokvarjen in izmalichen, tožniki pa prikrajšani v svojih avtorskih pravicah.

Kot izvedenca sta bila določena na predlog zas. tožnikov dr. Rajko Ložar, na predlog obdolžencev pa dr. Arnošt Brilej. Obá izvedenca sta pri podrobnem zaslišanju navedla toliko dokazil o svoji usposobljenosti za oddajo takega mnenja, da o tem ne more biti dvoma.

Sodišče se je po skrbnem in vestnem proučevanju obeh mnenj pridružilo mnenju izvedenca dr. Brileja in to iz sledečih razlogov:

Ne da bi hotelo kakorkoli odklanjati nekatere teze dr. Ložarja, se njegovemu mnenju sodišče ni moglo docela pridružiti.

Povdariti je predvsem da gre v bistvu za turistični film, o čemer priča že naslov »Triglavske strmine«. Le da se da temu glavnemu smotru primeren življenjski okvir, se je pridala po svoji zasnovi skromna fabula: borba kmečkega fanta med ljubeznijo do dekleta na eni in ljubeznijo do planin na drugi strani. Nihče ne more reči, da bi bistvo filma ležalo v tej fabuli, marveč mora vsakdo priznati, da je bistvo filma v prikazovanju plezalnih prizorov in divjih gorskih sten ter je fabula le nekaj dodatek. A omenjena fabula je tudi kot dodatek na temelju zgrešena in se je v tem oziru povsem pridružiti mnenju dr. Brileja, ker je notorno, da je alpinizem absolutno meščanski pokret in pozna kmečki fant hribe le kolikor mu donajajo dohodke ali pa kot lovec; kmečki človek, čigar življenje se bistveno itak odigrava v prosti naravi, ne bo čutil še posebnega nagnjenja, da bi tudi nedelje posvečal naravi, ko mu v njej poteka vsak delavnik od zore do mraka. Še manj verjetna pa je pot kmečkega fanta v hribe, če se doma vrši žeganje in ples.

Ko moramo torej smatrati za dognano, da je bistvo prepirnega filma turistika, fabula, ki da je deloma zgrešena pa le dodatek, sledi tej ugotovitvi, da ne drži mnenje izvedenca dr. Ložarja, da gre za igralski film (stran 12 njegovega mnenja), da gre marveč za alpski film, kot to itak priznava Badjura sam v svoji tožbi. Da je to res je sklepati, kot že povedano iz naslova, ki bi se moral glasiti povsem drugače, če bi šlo za igralski film.

Ko torej stoji, da gre za turistični — alpski film, sledi temu, da je bistvo filma prikazovanje turistike, divjih gor, ne pa fabula in se zato edvno sodišče po ogledu filma pridružuje mnenju dr. Brileja da je fabula le nekaj akcesorij, nekakšna zunanja dekoracija ali draperija filma. To pokaže že pogled na film sam, kjer je zunanjega dejanja prav malo ni posebnih dramatičnih zapletljajev in najdaljši del filma prikazuje le naše gore, plezanje po njih ter je to težišče in središče filma.

Za ta bistveni del filma pa so dali idejo in ga izoblikovali drugoobtoženec skupno z dr. Potočnikom, Čopom in drugimi. Da k temu bistvenemu delu filma zas. tožniki niso ničesar prispevali, izhaja iz manuskripta, kjer je največji del filma odpravljen z besedami »plezanje v sten«. Da so bistveni del filma ustvarili le dr. Tomišek, dr. Potočnik in drugi, sledi tudi iz pričevanj dr. Potočnika, Čopa, Freliha ter iz napisa v filmu »plezalne prizore vodil in smenal dr. Tomišek«. Pretežnost turistike v tem filmu je poudarjena in tudi v kritikah, priobčenih v Planinskem Vestniku, Slovencu ter Življenju in svetu v letih 1932 in 1933, kjer kritiki soglasno poudarjajo, da film nima dramatičnosti, ker je ozadje filma, to so planine, samo dramatično.

Glasom kritike v Slovencu z dne 8. 12. 1932 so plezalni prizori tako napeti, da bi bila večja dramatičnost dejanja popolnoma odveč. Tudi navedene kritike podpirajo torej

mnenja, da je bistvo filma v turistik, v prikazovanju naših gora in plezanju po njih, kar pa ugotavlja tudi sodišče samo po uočenju filma.

Stoji torej, da za bistvo filma tožniki niso prispevali ničesar, a tudi za stranski del filma za njegovo fabulo so prispevali tožnikov prav malenkostni. Jalnov prvotni osnutek manuskripta je bil po njegovem lastnem priznanju odklonjen. Napraviti je moral drugega po navodilih in nasvetih organizatorjev in plezalcev. Če je torej drugi manuskript izdelal po navodilih, potem ko je bil prvoten manuskript izdelan po lastni zamisli odklonjen, vendar ni moči reči, da bi ta drugi manuskript bil izvirno umetniško Jalnovo delo. Ker so tudi k fabuli prispevali v pretežni meri drugi, tako: misel treh prijateljev, kmečko delo in košnja, prizori na kmečkem sejmu, jazzband s plesom, ohčet v Vratih, ženitna pogodba, bi brez teh zamislov od Jalnovega izvirnega dela ostalo bore malo.

Kar se tiče napisov, ki so bili v prvotnem filmu, pa jih sedaj v njem ni, je iz pregleda manuskripta ugotoviti le, da nimajo prav nobene umetniške vrednosti in so za film nepotrebni.

Jalnovemu delu v tem filmu je torej na podlagi prednjih izvajanj odreči izvirnost, katero zahteva § 3 t. 8 zak. o zaščiti avtorske pravice, prav tako pa tudi delu Badjura in Delaka. Izvajanjem dr. Ložarja da gre že samo oblikovalcu avtorska pravica, bi bilo pritrđiti za vsako drugo umetniško delo, ni jim pa pritrđiti glede spornega filma. Avtorska pravica glede kinomatografskih del je namreč utesnjena, ker jo zakon priznava le, če je dal avtor delu originalen značaj.

Sledi: Jalnu, Badjuru in Delaku ne grado avtorske pravice glede tega filma in so obdolženci radi tega kot naročniki dela bili upravičeni z njim poljubno razpolagati. Čeprav so nepotrebna nadaljna izvajanja, sodišče vendarle rešuje tudi vprašanje če je bilo krajsanje filmu v škodo ali v prid.

Sodišče ugotavlja na podlagi uočenja skrajšanega filma, da je ta v fabulnem delu prikazan točno kot je zamišljen in kot je izveden v manuskriptu. Tudi iz predvajanega skrajšanega filma je povsem jasno in logično izpeljano sicer skromno fabulno dejanje: ljubezen kmečkega fanta do dekleta, ki pa jo premaga ljubezen do gora, vsled česar se fant odloči za pot v gore. Nevzdržna je trditev izvedenca dr. Ložarja, da bi bilo dejanje v skrajšanem filmu viharno in da to škoduje vtisu, ki ga dobi gledalec. Nasprotno: dejanje poteka normalno, mirno, prizori sledo v pravilnih časovnih presledkih in ima sodišče vtis, da bi bilo dejanje, če bi bilo prikazovano na daljšem traku, razvlečeno, utrudljivo in morda tudi dolgočasno. S to sodno ugotovitvijo se strinja ne samo izvedenec dr. Brilej, marveč v enakem smislu izpovedo dr. Kolar, dr. Potočnik in dr. Djonč. V traku je napisov baš toliko, kolikor je potrebno za razumevanje. Več napisov bi bilo nepotrebno in bi le motili potek filmskega dejanja. Da tudi tožniku v skrajšanem filmu niso mogli najti kake nepravilnosti ali pokvarjenosti, sledi tudi iz okolnosti, ki jo je sodišče samo ugotovilo namreč: Tožniki čeprav ponovno pozvani, naj zahtevajo takojšnje prekinitev predvajanja filma, čim zapazijo kako posebno okrnjenje ali izmaličenje filma, da se zamore s ponovnim predvajanjem takega mesta, taka izmaličenost takoj ugotoviti, se tekom celega predvajanja te pravice niso poslužili niti enkrat in tudi po končanem predvajanju niso mogli povedati, kje bi bil film izmaličen ali v njegovo škodo okrnjen. Poudariti je še, da so vsi sodelovanje zas. tožnikov oznanjajoči napisji v filmu, kar ugotavlja sodišče samo in kar je fiksiral izvedenec dr. Brilej, ki si je med predvajanjem vse napise tudi zapisal, kar je sodišče samo opazilo.

Gorenjim izvajanjem mora nujno slediti prostorek.

Ostali izreki sodbe temeljijo na navedenih zakonitih določilih.

Ljubljana, dne. 3. januarja 1940.

Tominec
Odpravek je točen.
Vodja pisarnice.

7. DO ZADNJE INSTANCE (stopnje v postopku)

Janez Jalen, Metod Badjura in Ferdo Delak niso soglašali z oprostilno sodbo. Badjura in Delak sta 11. 1., Jalen pa 13. 1. 1940 prijavili na Okrožno sodišče v Ljubljani kot prizivno sodišče priziv (pritožbo) proti omenjeni sodbi Okrajnega sodišča, češ da so bili zavrnjeni vsi nadaljni predlogi sodišču. Jalnov zastopnik odvetnik dr. Stare si je v obrazloženju pomagal z raznimi analogijami (sklepanje po podobnosti), ponovno je pojasnjeval teorijo nastajanja slehernega filma in končno opozoril, da se je pravda začela leta 1936 in da bi lahko nastopilo zastaranje, zato naj prizivno sodišče samo izvede predlagane dokaze. Badjurov in Delakov zastopnik odvetnik dr. Knaflič je operiral z nedopustnimi besedami: abderitska sodba, sodba, katera bije v obraz tako pisanemu pravu in zakonu, na slepo sprejeta sodba na podlagi pravno popolnoma napačnih mišljenj obtožencev, sodba, ki je ignorirala vse dokaze tožnikov itd. Nekateri misli je Knaflič povzel iz Ložarjevega strokovnega mnenja. Na splošno vzeto tožniki niso na 13 straneh nič bistveno novega povedali. Nasprotni razlogi, ki jih je sestavil dr. Tominšek v svojem in Lovšinovem imenu, vsebujejo pričevanja Potočnika in tovarišev,

misli o originalnosti filma po Šumanovem komentarju avtorskega zakona str. 111, po katerem se kinooperater ne more smatrati za soavtorja filma. Tominšek je povedal, da so k poskusnim predvajanjem povabili tudi glasbenika Franceta Marolta, ki naj bi za film komponiral primerno glasbo. Sicer pa tudi Tominšek ponavlja ugotovitve, ki smo jih že omenili.

8. ZAVRnitev PRIZIVA DATIRANA S 26. FEBRUARJEM 1940. LETA

Okrožno sodišče je poslovalo zelo hitro. V šestih tednih je bil odgovor že tu. Okrožno sodišče je v nejavni seji po zaslišanju državnega tožilca razsodilo:

Prizivi Jalna Janeza, Badjure Metoda in Delaka Ferda se po par. 398 kp. zavrnejo. Zasebni tožilci nosijo po par. 312/2 kp. nerazdelno stroške prizivnega postopanja. Pravnike bo prav gotovo zanimala naslednja obrazložitev tega sklepa.

Prizivno sodišče ne deli naziranja prvega sodnika, da zasebnim tožilcem ne gredo avtorske pravice, ker da gre za delovno pogodbo, v kateri si tožilci niso izrecno pridržali kake avtorske pravice, ker bistven del filma predstavlja prikazovanje planin in plezanje, dočim je dramatično dejanje v filmu le postranskega pomena, katerega vsebina je celo zgrešena. Vkljub temu, če bi bile te činjenice nesporno podane, bi šle zasebnim tožilcem po avtorskem pravu avtorske pravice, v katere ne sme lastnik naročenega dela svojevoljno posegati, ker z delovno pogodbo se prenesejo avtorske pravice na naročnika le v celoti in neizpremenjeno in je vkljub temu, da si avtor izrecno ne pridržuje avtorskih pravic, za izpremembo in krajšanje dela potrebno še posebno dovoljenje s strani avtorja. Tudi ni za avtorske pravice bistveno, ali je pri celotnem proizvodu avtor ustvariteljsko deloval pri glavnem ali pa le pri postranskem delu proizvoda in če je idejo ustvaril sam ali jo je povzel po drugih vplivih. Avtor ostane kot tak tudi v primeru, če svoj prvotni osnutek na zahtevo naročnika izpremeni po njegovih zahtevkih in če tudi istega pod tem vplivom bistveno izpremeni, dokler je tako izpremenjeno delo še vedno plod avtorjevega umskega ali umetniškega ustvarjanja. Če tudi avtor tujo idejo umstveno oblikuje, mu pritičejo vse avtorske pravice. — Ne da bi se prizivno sodišče podrobno spuščalo v razpravo, v kolikor gre posameznemu tožilcu avtorska zaščita, je pa tudi v pozitivnem primeru potrebno ugotoviti subjektivno krivdo obtožencev. Kazenska določila avtorskega prava zakona zahtevajo za kaznjivost, da storilec zavestno krši avtorsko pravo. Potreben je tedaj po splošnih kazenskih določilih za tak delikt naklep ali vsaj eventualni naklep. V subjektivnem oziru si mora storilec biti v svesti, da obstojajo činjenice, ki osnavljajo kaznjivost dejanja; storilec se mora zavedati, da dejansko obstoje avtorske pravice drugih oseb in da ni dobil od njih dovoljenja za gotovo izvršeno dejanje.

Iz dokaznega materiala se pa subjektivna krivda ne da dokazati, in je podan vsaj dvom, ali sta obdolženca imela naklep, da bi zavestno posegla v avtorska prava zasebnih tožilcev. Upoštevati je treba, da so pri ustvarjanju filma sodelovali tako zasebni tožilci kakor tudi v odločilni meri oba obdolženca skupno s še drugimi sodelavci in da je to sodelovanje, ki je imelo idealen cilj propagande za planinstvo — potekalo v največji harmoniji vseh sodelujočih.

Obdolženca vztrajno zatrjujeta, da je težišče filma ležalo v prikazovanju lepote planin in spretnosti plezanja in da je bilo delo zasebnih tožilcev malenkostnega pomena, kateremu sploh manjka značaj umstvene svojine: ideja da ne izvira od zasebnih tožilcev in se je izdelek po zahtevah obdolžencev bistveno preoblikoval, tako da od prvotnega osnutka ni nič ostalo. Ker so živeli obdolženca in tožilci v medsebojni harmoniji in niso zasebni tožilci nič ugovarjali takrat, ko se je izpremenjeni film predvajal v Beogradu, sta mogla biti obtoženca mnenja, da tožilci na izpremembo tiho pristajajo. Obdolženca sta mnenja, da skrajšanje filma značaja umstvenega dela ni nič izpremenilo, kar potrjuje izvedenec dr. Brilej. V ostalem obdolženčeve navedbe podpirajo priča dr. Potočnik in Frelih. Obdolženca sta na podlagi teh dejanskih okolištin prišla do prepričanja, da zasebnim tožilcem ne gre avtorska zaščita, ker sploh niso avtorji, ki sploh spremembam niso pravočasno ugovarjali. Na podlagi tega je prišlo sodišče do znanja, da ni dokazano, da bi obdolženca zavestno kršila avtorsko pravo zas. tožilcev in je zato bilo priziv kot očitvidno neosnovan zavrniti.

V Ljubljani, dne 26. februarja 1940.

Okrožno sodišče
vodja pisarne
Kralj Jože

FINALE — ROMA LOCUTA, CAUSA FINITA

kar pomeni: po odločitvi najvišje avtoritete ni več razprave (Verbinc)

Film »Triglavske strmine« je v naslednjih desetletjih počival. Med vojno je Osvobodilna fronta imela v Tominškovi odvetniški pisarni na Miklošičevi cesti tajne sestanke. Zato smo prenesli film v Tominškovo stanovanje, ki je bilo v Ljubljani, Ulica talcev št. 2.

Tam je film preživel vojno v shrambi na suhem prostoru. Po vojni sva s Stankom poskrbela za nove prostore v Trnovem, kjer je imelo »Podjetje za razdeljevanje filmov LRS (Razfilm ust. 1946) svoje skladišče in delavnice. Film so pregledali, konservirali in za daljši čas shranili. Ob organizacijskih spremembah »Vesna filma« pa so sporočili, da film ne morejo več shranjevati v svojih prostorih in naj ga odpeljemo kam drugam. Film je romal na svoje staro mesto v Tomišnikovo stanovanje, ker se jaz še nisem bil preselil v Ljubljano.

S Stankom sva se večkrat menila o nadaljnjem ravnanju s filmom. Dovolj priložnosti je bilo, saj sva 15 let skoro vsako nedeljo z Jožom Pretnarjem in Stankom Hribarjem obiskovala hribe in holme okrog Ljubljane in tudi kako gostilnico, ki je bila na dobrem glasu. Vsakokrat ko sem začel razgovor o filmu, se je Stanko Tomišček postavil neomajno na stališče, da film ne spada več v javnost. Ostal je nepremakljiv do svoje prezgodnje smrti leta 1961. V času njegove bolezni sem ga večkrat obiskal, filma se nisem dotikal, bila je to zanj preveč boleča zadeva.

Leta 1963 je naše planinstvo praznovalo svojo sedemdesetletnico. Leta 1893 je bilo ustanovljeno v Ljubljani prvo planinsko društvo. »Triglavske strmine« so tonile že v pozabo, ko je meni prišlo na misel, da bi to tako občutljivo mrenico oživel. Nekaj časa sem omahoval. Stanko, če bi vedel, bi se v grobu obrnil... Zamolčati, uničiti deleč slovenske planinske kulture... Torej sem stopil do Stankovega brata Gojmirja in ga vprašal, če bi bil pripravljen odstopiti film Planinski zvezi Slovenije, vendar ne zastoj. Gojmir je takoj pritrdil. Predsednik Košir in član upravnega odbora Potočnik sta, zavedajoč se pomembnosti filma, pristala na nepretirano kupnino. Za 137 000 starih dinarjev je film z vsemi drugimi stroški menjal lastnike.

V Planinskem Vestniku, letnik 1963 in 1964, beremo, da je Planinska zveza Slovenije slavila svoj jubilej s koncertom, ki nam je s silo svoje umetniške izpovedi približal doživetja gora, s triglavsko štafeto, ki želi osvežiti spomin na čase, ko so bili položeni temelji naše nove države in končno tudi s premiero prenovljenega filma »Triglavske strmine« (18. 11. 1963). Glede na film pa je bilo rečeno, da stopajmo po tridesetih letih ponovno pred naše občinstvo z njim, ki ga je skoro prekrila patina pozabljenja, ki pa kaže na izredno tvornost, ki je pred 30 leti za mali slovenski narod pomenila skoraj preveliko nalogo spričo skromnega kulturnega fonda, ki smo ga tedaj imeli.

Obenem nam Zveza sporoča, da je film danes prenovljen, opremljen z glasbo Bojana Adamiča, podpise* je zamenjala govorjena beseda, a vendar je ostal v bistvu prav tak z vsemi pomanjkljivostmi in spodrsljaji kot pred 30 leti. »Zakaj smo se torej odločili, da ga ponovno predvajamo? Zato, da bi opozorili na vneemo in podjetnost slovenskih kulturnih delavcev, ki vse do danes še niso našle posnemalca.«

Planinski Vestnik nam tudi sporoča, da je Zveza planinskih društev prodala film »Triglavske strmine« podjetju za izposojanje filmov »Vesna film« v Ljubljani, ki ga bo posredovala kinopodjetjem za javno predvajanje. Društva, ki bi se zanj interesirala, naj se obrnejo na domače kinopodjetje.

Bodoči gledalci pa naj se spomnijo, kako razgibano zgodovino ima ta starina za seboj.

PRIPOMBA DR. MIHE POTOČNIKA K ČLANKU EVGENA LOVŠINA

»Žalostno in nerazumljivo pa je, da vsa leta po osvoboditvi — vkljub razmeroma velikim denarjem, ki jih je naša nova družba dajala za slovensko filmsko proizvodnjo — z vsem novim umetniškim in tehničnim potencialom nismo bili voljni (ali sposobni?) uresničiti zamisli Metoda Badjura, da bi posneli celovečerni igrani film v barvah o Zlatorogovi bajki. »Zlatorog« je znan širom po svetu, še posebej v vsem alpskem prostoru. Vsebuje številne premisleke, paralele in simboliko tudi za »današnjo rabo« (upor zoper tabuje, pohlep tujcev po naši zemlji, lov za dobičkom in denarjem, varstvo okolja itd.). Razen tega bi bil tak film za staro in (še posebej) mlado publiko! Naši sodobni filmski umetniki ustvarjalci in strokovnjaki bi brez dvoma visoko presegli nekdanje (razmeroma skromne in nebogljenе začetke in poskuse, ustvariti pristen igrani »gorski film«, ki ga občinstvo rado gleda in (zdaj — vsaj — Everestu!) tudi potrebuje, zlasti še mladina (spomnimo se samo Kekca in kako so se — vis à vis ameriškim nasilnostim kavbojkam — z njim identificirali naši mladi!).

Prav neverjetno je, da je ob tako zares zreli temi in ob scenariju Metoda Badjura, dopolnjenem po Klopčiču in Hiengu, bilo med tem posnetih že lepo število tudi precej slabih in slabokrvnih pa tudi »eksperimentalnih« filmov, med njimi celo nekaj zelo dragih, ki jih je občinstvo odklonilo ali pa so celo ostali kar v predalih Kulturna skupnost Slovenije, veš svoj dolg?«

* »Napis« oz. besedilo, ki ga here Brane Praštor, je po Jahnovi enamelni knjigi, ki jo v izvorniku hrani Milka Badjura, predelal in na novo priredil dr. Miha Potočnik.

NAJTEŽJA V LANSKEM LETU

JANEZ MARINČIČ

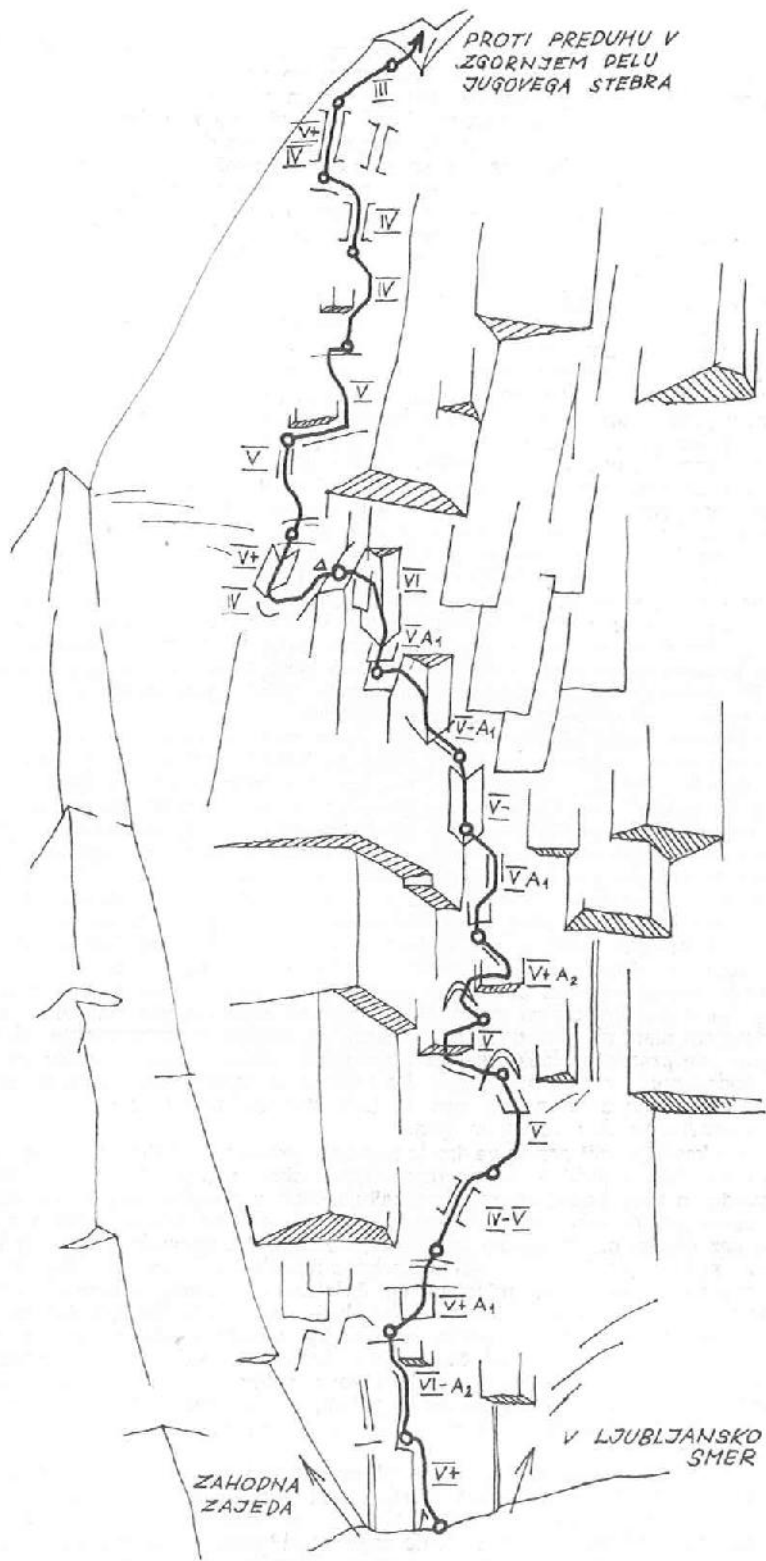
Z mislimi sem sedajle na jugu, nekje v Velebitu. Okoli drevesa, ki se ozira v prepad pod mano, ovljam rumeno plezalno vrv in jo z enostavnim vozlom spnem z vponko. Tu je rob stene, na katerem se njena pokončnost nenadoma, kot bi odsekal, prevesi v razbita, z ostrimi žlebovi in škrapljami naježena pobočja. V senci spodaj pa so ostale sive, gladke plošče, preprežene s številnimi počmi, ki so nama danes ponudile ne lahko, toda lepo in tudi uživanja polno gibanje v vertikali. Lidija je pod menoj še vedno v objemu navpičnice. Ko jo začnem varovati, se poda po majhnih stopih in drobnih oprimkih še čez zadnji raztežaj Mosoraške smeri, v katero sva vstopila dopoldne. Za nama ostajajo zračne prečnice, udobna, razgledna stojišča in kot najtežje — previsni odstavki trideset-metrске počī v vrhnjem delu smeri. Ko soplezalca zmore še poslednje, prav zanimivo težke metre, začutim, kako se vame seljo občutki iskrenega veselja, ki bo ostalo nepozabno. Tudi iz njenih svetlih oči se seli sreča po malce zadihanem obrazu na ustnice. Iz njih uide srečni vrisk in se družno z mojim jodlanjem popelje preko doline. Zmečeva železje. Popada na bele, od voda izjedene in postrugane škraplje ob nogah. Skrivenčeno drevo na osončenem robu brezna pa zopet, kot že nič kolikokrat poprej, lahko čisto od blizu gleda na srečo mladih ljudi, ki jo znajo v gorah najti in do kraja užiti. Njegova raskava, od zimskih vetrov in južnega sonca skoraj neobčutiljva skorja začuti žar pogledov, ki v enem zaobjamejo zasnežene velebitske grebene na vzhodu, se spustijo v več kot tristo metrsko praznino proti zeleni livadi s pisanim šotorom ob potoku. Končno se izgubijo v večerni bleščavi ognjene krogle, ki tone v morje na zahodu. Da, to je Paklenica, kraj, kjer sem se pred leti prvič sročal s prvimi stenami. Pa spoznal veliko novih hribovskih znancev in tovarišev. Kasneje sem si v dnevnik zapisal tudi tole:

30. 4. 1973. Mosoraška smer; IV—V, mestoma V +, višina dobrih 300 m, 7 ur, soplezalec Matevž Suhač.

Čeprav sem šele petič v pravi steni, se v vodstvu naveze menjava. V spodnjem delu smeri ji slediva po še kar težkih, nagnjenih počeh, v srednjem delu se stena postavi precej pokonci, nato pa sledi malce previsna zajeda, ki jo tvori velikanska odpočena luska na eni in gladka plošča na drugi strani. Tu je tudi ključ vzpona, vrsta za vodstvo prlde name. V nič kaj trdni razkreci splezam nad stojišče, Matevž pod menoj pa obupa, češ da bom »odšvigal«, naj grem rajši nazaj. Seveda naredim ravno narobe in se počasi le nekako povzpnem do prvega klina in nato po stremenih, ki jih uporabljam precej nerodno, tudi proti koncu zajede. Ko je raztežaj za menoj, komaj še lovim sapo. Pa vseeno na stojišču poleg starega zabijem še svoj klín in pokličem soplezalca za seboj. Z nekim posebno osvežujočim občutkom se razgledujem navzdol po dolini. Jasnó mi je, da pomenijo težave, ki so pravkar ostale pod mano, mojo zgornjo mejo in sem res lahko vesel, da sem sploh srečno izplezal. Kasneje sledita še dva raztežaja in ko sta tudi ta za nama, si ob drevesu na robu stene podava roka. Razgledujeva se po Velebitu in po morju, se pogovarjava o pravkar minulih urah v steni, jeva rozine in pijeva limonado. Na prijetnem soncu zamižim. Začenjam se zavedati, da so to moji doslej najlepši trenutki, kajti pravkar sem zmožel steno, ki mi je krepko odkrila svoje težave in nevarnosti, v zameno pa tudi ponudila zvrhano čašo sreče, ki jo sedaj pijem, pijem...

Tako sem se takrat zastrupil z alpinizmom in v vseh naslednjih letih doživljal stene, tovarištvo, gore, prijatelje. S seboj sem nosil vrv, cepin, kladivo; bil velikokrat razočaran, dosegal pa sem tudi uspehe. V Paklenico sem se še večkrat vrnil, nazadnje letos spomladi z Lidijo, ko sem zopet občutil, kakšna je prava, velika in Iskréna sreča. In kaj se je z mojim alpinizmom dogajalo med tistim prvim obiskom Paklenice in letošnjim taborom? Recimo lanil Dobro vem. Lansko leto sem bil v Šlosarski smeri, v eni od velikih plezalskih poti, ki drže na rob velike praznine, od vrha Triglava do doline Vrat.

Stojiva pred steno. Kako preprosto! Samo beseda, meni pa pomeni ogromno. Seveda, saj sem zopet z Zoranom. Le komu drugemu bi lahko še tako brez skrbi zaupal svoje, za sedaj še cele kosti? In komu drugemu bi lahko brez bojzani prepustil, da podre neznani vertikalni svet nad nama? Imeti takega soplezalca pomeni v alpinizmu veliko srečo, saj me njegova prekljasta silhueta s svojim enakomernim gibanjem trideset ali štirideset metrov nad stojiščem v steni lahko le pomirja. In izkušnje, s katerimi razpolaga Zoran, so porok, da se bova v primeru slabe sreče še vedno lahko vrnila. Seveda sem pa tudi zase prepričan, da se mu bom po vrednosti danes precej približal. Že samo približek bo pomenil, da bom plezal zelo dobro.

Torej, tukaj sva midva in ta osemstometerska zapreka, ki sva si jo poiskala za kraj in cilj boja in doživetja. Oboje si želiva. Toda ta stena se mi ne zdi povsem običajna. To je zahodni del severne triglavske stene, katerega na eni strani omejujeta zahodna zajeda in še bolj levo Jugov steber, na desni pa slovita Ljubljanska smer. In v ta na videz kar nemogoči predel sta v letu 1968 vstopila dva res dobra plezalca: Boro Krivic in Peter Gros. Kroži tudi legenda, da so fantje imeli zvečer pred tem precej burno maligansko noč v Vratih, pa sta fanta zaradi stave morala drugo jutro hočeš — nočeš vstopiti. Toda kakor koli je že bilo — stena je bila v dveh dneh tudi preplezana. Prva ponovitev smeri je leta 1970 pripadla Marjanu Manfredi in Marjanu Zorču. Za vzpon sta porabila samo en dan! Smer pa je tako težka, da je terjala padec celo takega plezalca, kot je Marjan.

In ko zdaj gledava skozi jutranji mrak tja gor med preteče previse, nama res ni lahko. Zato počakava, da se povsem zdani. Vertikala tako dobi vsaj malce prijaznejšo podobo. Toda to ne velja za videz njene prehodnosti, saj ne veva niti tega, kje je pravi vstop v smer. Zato izbereva najbolj izrazito poč, pa po njej navzgor! Ni lahka — predvsem v zgornjem delu. Na stojišču vrh drugega raztežaja, že kakih sedemdeset metrov nad meliščem, se zopet razgledujeva, kam sedaj. Pokončnost skladov in plošč se tu malce ulekne. Toda čez gladko mesto se moram s klini precej potruditi, da najdem v prehod pod previsni pas. Od tu dalje pa že lahko slediva opisu prvih plezalcev.

Ko prodirava navzgor, sva vedno presenečena nad naravnimi prehodi in sicer previsni steni med nazaj visečim razom na levi in strehami na najbližji desni strani. Pogledujem v sosednjo Ljubljansko smer. Ocenjena je s V in VI, toda kot primerjam naklonino, v kateri se pravkar dajeva, z naklonino Ljubljanske smeri, vidim, da je Šlosarska smer v tem delu previsna ravno za toliko, za kolikor je Ljubljanska vleknjena navznoter. To dejstvo pa kar dobro označuje težave, ki jih pravkar premagujeva. Samo zven kovine ob kovino venomer naznanja hribovcem, kateri v popoldnevu že sestopajo z Luknje v Vrata, da dva tipa tam med previsi kar precej razbijata. Toda stremena kljub temu uporablja le poredko. Le pravil v dobrih stojiščnih klinih in varnem plezanju z vmesnimi klini se še vedno drži. In mislim, da bova prav zaradi tega zmogla še marsikatero zahtevno steno in si na njenem robu zopet čestitala.

Tako se z dnevom značajna globina prvega dela stene sprevrže v previsno globino osredjeja, ta pa se prelomi in sistem navpičnih zajed, po katerih priplezava v bok zopet nazaj visečega raza levo od naju. Razu se bo treba ogniti; v nadaljevanju pa obljublja opis že lažji svet. Ta raztežaj vodi Zoran. Ko ga gledam, kako se po poizkusu prečenja v levo zopet komaj vrne v kolikor toliko varno zajedo na začetku prečnice, se res čudim. Od spodaj plošča ni videti težka, celo razčlemba za čevlje je videti. Pa ostanem miren in brez pretiranega spraševanja čakam na razplet nad seboj. In da bi bilo vse še bolj napeto, se tudi večer polagoma sprevrača v mrak. Le kam so šle vse ure tega dneva, čas v tej steni beži, da se tega komaj zavedava. Zato se Zoran kmalu ponovno poda v prečnico. Pripravljen tudi na padec strmim v mrak nad seboj. Tišino tam zgoraj burka le sopenje, stopala njegovih kratkih čevljev se z robom podplatov opirajo na nekaj, kar je precej višje od domnevne razčlemba. Zorana bi bilo tukaj res umestno primerjati kar s pajkom. Dobro vidim, kako z rokami seže navzgor, in čutim, kako se samo s trenjem dlani ob gladko polico, ki tvori vrh plošče, potegne čeznjo. Slutim, da je tam gori vse presneto gladko, saj le s trebuhom leži na polici, medtem ko so mu noge še vedno uprte v zrak nad menoj. Ko končno le najde drobní oprimek za prste, se počasi ves potegne na polico, kjer je tudi stojišče. Napetost v meni polagoma popusti, pripravim se, da splezam za njim.

Ko se malce kasneje tudi sam spravim iz zajed v prečnico, uvidim, da se stvar zame ne more dobro iziti. Nahrbtnik, ki me neusmiljeno jaha, je le preobilen, moje okončine pa so seveda za tako gladko zapreko premajhne. Zato soplezalec napne vrvi, Janez pa se proti vsem svojim načelom in pod pritiskom bližajoče se noči enostavno spusti iz zajed in čez gladko mesto zaniha pod Zoranovo stojišče. Še malo »gasilskih vaj« po vrveh in že sem pri soplezalcu. Uvidim, da bova morala bivakirati kar tukaj. Ker se je mrak že zdavnaj zgostil v noč, prižgeva tudi čelni svetilki. Zoran ostane pri stojiščnih klinih, jaz pa si na gruščnati polički pod njim kopljem nočišče. Štiristo železarjev ima drevi v Vratih muziko, široke množice proslavljajo osvobjete očka, vino in pivo se verjetno točita in prodajata za med. Midva pa si dva ali tri kilometre od tega planinsko-zmagoslavnega vrveža privoščiva le pol litra vode, nakar se v črni silhueti triglavske stene utrne dvojé svetlih pik. Ugasnila sva luči, najino zračno divjino pa presvetlé prve zvezde. Mráz počasi leze v kosti, vendar vseeno mislim, da bo jutri lep in sonca poln dan.

Da, drugo jutro naju sonce poišče, ko že plezava. Stena ima sedaj bolj vzhodno lego in tako naju vesoljni grelec še preveč segreje, kajti težav še ni konec, čeprav so precej manjše kot one včeraj. Nagaja nama orientacija, pa tudi tamkajšnja kamenina ni prijetna. Ko vse skupaj doseže tolikšno vročino, da nama je obranlja krušljivega apnenca že čez glavo, naju zamika, da bi se umaknila v sosednjo, lažjo Zahodno zajedo. Toda končno se vendarle uveljavi tudi moja trma, ki se z Zoranovo res ne more meriti. Najprej najdem,

nato pa splezam še zopni prehod navzgor v kamine. Soplezalec zmore še težavno poč, jaz pa se s stojišča zaženem desno čez grebenček v krotko, gruščnato grapo. Zunaj sva! Tja čez Sovatno in do Stenarja se razlega moj krik in »tulba«, začutim pa tako žejo, da kar kmalu utihnem. Zoran je brž pri meni, le zamolkli treski padajočega kamenja, ki ga je sprožil med naglim plezanjem v položnejši svet varne grape, pričajo, da je najina napetost popustila. Zvijava vrvi, pospraviva opremo in še nekaj malega prigrizneva. Po lahkem terenu nato odplezava v Jugov steber in mimogrede pozdraviva mogočno Sfingo, ki se izza nekega roba zdajci prikaže v vsej svoji veličastni drži. Potem se obrneva na desno in po udobnih policah prečiva zahodni del triglavske stene do grebena, po katerem se vije pot iz Luknje na Plemenice. Po dveh dneh zopet zagledava prijazna belo-rdeča znamenja. Čestitka, ki jo dam in prejmem, je preprosta in tudi zato res pristrčna, nič narejenega ni v njej.

Mir leži med vrhovi, iz Trente lije čez greben lahna topla pozno poletna sapa. Ah, danes je že ponedeljek. Ljubljanski vsakdan naju že čaka.

Severna stena Triglava — zahodni del: Šlosarska smer; V-1, VI; A₁, A₂; 500 m smeri, 200 viš. m izstopa iz stene; I—III.

20. in 21. 8. 1978 sva smer plezala Zoran Bešlin in Janez Marinčič, oba člana AO Ljubljana-Matica. Bila je to druga ponovitev smeri. 16 ur plezanja.

POMLAD

MILAN VOŠANK

Spodaj, blizu vnožja stene, so razmetane vaške svetilke. Razsvetljujejo vijugaste ozke ulice, pročelja hiš in prazna, zaspana dvorišča. Njihov odsev se razbija tudi na obokih mostu in dosega obrobja njiv in vinogradov.

Vse je videti nekam samotno, kakor zapuščeno, sredi propadanja. Le svetilka govori, da je tam življenje.

Hladen mediteranski veter naju venomer budi iz dremavosti. Sediva na ozki, krušljivi polici pod robom stene. Nekajkrat si zaželim, da bi bil tam spodaj, v vasi, da bi bilo sončno jutro, jaz pa bi ležal na rosnih pomladni travi.

Zabljam se v ozko špranjo ob sebi in včasih mi uspe zaspati. Vedno znova pa me prebude ostri robovi skal, takoj zatem mi Davorin pove, da je spet minilo pol ure.

Nad vasjo se grmadijo temna hribovja, za njimi slutiva morje. Prej, podnevi, so bili ti hribi zeleni. Na nekem stojišču sem razmišljal, kako bi bilo, če bi se sprehajal po sticah na vrhove, tako pa plezam in — garam. Sredi vonjav po borovih smolah bi se

O PSIHOLOŠKI STRANI PADCA V STENI

Pred leti smo poročali o nemški publikaciji, ki je zbrala izjave težjih ponesrečencev o tem, kaj so med padcem v gorah doživljali. Izjave so si precej podobne. Pri nas bi do take knjige težko prišlo, saj je število nesreč razmeroma majhno. Iz pogovorov z drugimi pa tudi po lastnih izkušnjah lahko rečemo, da je tudi pri nas duševno doživljanje nesreče podobno zgoraj navedenemu. Po svetu v to stran alpinizma seveda še vedno bolj ali manj sistematično grebejo in sem in tja tudi kaj objavijo. V »Alpinismusu« 1979/3 se citira dr. Albert Hein (»Schweizer Arzt«): Ta gorski zdravnik je že v začetku tega stoletja ugotovil, da je gorska nesreča »prijazna smrt«, da ponesrečenec, ko pada, ne občuti niti strahu niti ne obupava. Ta zdravnik je sam preživel nesrečo in je zato druge spraševal, kako so oni to »preživali« ta pogled »onstran«. Večina tistih, ki so ostali živi v nesreči, so govorili o »vznesenem občutku«, ki da so ga doživeli. Drugi so v tistem trenutku videli, kako je pred njihovimi duhovnimi očmi bliskovito potekel »film njihovega življenja«, večina pa je izjavila, da so pri tem slišali »čudežno lepo melodijo«. O tem je poročala tudi Münchenska »Abendzeitung«.

Toni Hiebeler je pod geslom »Absturz« (padec) v »Lexicon der Alpen« zapisal: »Padec je pri gorskih nesrečah najpogostejši.« Potem — za leksikon — obširno piše, kaj je sploh padec, kako do njega pride, da ni vedno vsega konec, da to zavisi od terena, tovariša v navezi itd. Potem pravi, da so mnogi, ki so padec preživeli, izjavili, kaj so doživljali med padcem. Citira Švicarja Alberta Heima, geologa in raziskovalca Alp, ki je l. 1891 izdal svoje »Beleške o smrti zaradi padca« in v Letopisu SAC (Jahrbuch des Schweizer Alpenclubs): »Ponesrečenci niso občutili bolečine, ni jih hromil strah, ki človeka popade pri manjši nevarnosti (če npr. izbruhne požar). Zavedstava traja toliko dalj, čim kasneje ali čim manjkrat se ponesrečenec odbije od stene. Pri tem ponesrečenec

morda celo tolažili, da čez steno nad vasjo ni mogoče, da je preveč krušljiva, previsna, odvrtna, nelepa.

Zjutraj je bilo drugače. Ob prvem pogledu na steno smo bili najprej presenečeni, zelo presenečeni. Polkrožna, visoka kamnita ograda, ki je višek dosegala v svoji sredi, je bila sprva res videti nemogoča. Vse previsno, strehasto, gladko in ponekod še algasto. Pa smo vseeno odšli — vanjo. Takoj za vasjo nas je sprejela divjina — zaraščena z grmovjem in nizkim drevjem se je razprostirala vse do pačevja. Vmes je bila le struga s penečim se potokom, ki priteka iz zelenega jezera pod steno.

Dolgo smo iskali prehode. Vedeli smo, da so steno po dveh smereh nabili in navrtali Tržačani. To nas je vzpodbujalo in nas priganjalo, čeprav smo pričakovali težave.

Nisem imel pravega občutka tesnobe, ko smo se navezovali, le željo po doživljanju. Misli so mi od stene zbežale nazaj proti krajem, od koder smo prišli. Sinoči smo bili s prijatelji na koncertu treh kitaristov. Veliki mojstri Paco De Lucia, John Mc Laughlin in Larry Coryell so igrali na akustične kitare. Zvoki jazza, flamenca in spevnih balad so me vodili kakor tokovi razburkane reke v neznano in pričakovano. Sredi opoja ob tej čudoviti glasbi sem razmišljal o tej kraški steni v Ospu nekje pri Črnem kalu, ki ga še nisem videl. Hipi mi je mnogo povedal o njem in postal mi je že kar »neznano« domač.

Po raztežajih prostega plezanja naju je z Davorinom sprejela nabla in previsna zajeda, kjer ni šlo brez lestvic. Sledila je prečnica, spočetka polna svedrovcev. Nekje sredi nje pa sem opazil, da manjka vsak drugi. Vzpodbuda prijatelja na stojišču in misel, da mi čeznjo ne bo pomagala nobena filozofija nekje iz kakega omizja o plezanju, ampak si bom moral pomagati le sam, mi pripomoreta do stojišča, kjer je prvi plezalec Cervol uklesal svoje ime.

Nadaljujeva po novi galeriji železja v previsih. Skala postaja vse bolj razčlenjena in počasi se pričneva vračati na prsto plezanje. Vajena one tehnike spodaj se mu kar s težavo spet privadiva. Priplezava na stojišče, kjer vsaj ni bilo treba viseti v lestvicah. Čeprav je stojišče smeraj majhno in nerodno, imam občutek, da sva se končno le spet vrnili v pravi, normalni plezalski svet.

Sonce zardi in pordeči obzorje nad hribi, ko se Davorin loti navpične zajede. Na pogled se ne zdi težavna, da mu pa precej opravka.

Dan se je pričel poslavljati. Sonce je zašlo in mračne sence so legle nad vas.

Nisva vedela, koliko je še do roba stene, kakšne so težave. Oglasila se je misel na bivak. Prijatelj iz sosednje smeri nama je vpil o neki izstopni gredini, pa mu nisva mogla prav verjeti. Pričela se me je lotevati nejevolja in nekakšna neznan tesnoba. Strah. Stiskam vrvi in čakam. Zgoraj opletajo Davorinove lestvice, ob njihovih zvokih se venomer držnem. Potok pod steno je preglasen, da bi me prijatelj slišal, kako nemočno rjovem in preklinjam. Pripet k navpični steni, si v prvi temi nenadoma divje in lhtavo zaželim varne doline, vsega lepega in dragega tam spodaj.

---

ne obupava, ne trpi, prevzame ga tiha resnoba, globoka resignacija, duhovna trdnost in hitrost... Prišli smo do tega, da je smrt zaradi padca subjektivno lepa smrt. Ponesrečenec jo doživlja pri jasni zavesti, jo čuti in mišljenje mu brez strahu in muke močnejše deluje.»

Albert Heim (1949—1973) ni bil zdravnik, temveč geolog. Tudi dr. André Lauber, ki je bil navzoč pri večini reševanj SRFW (Švicarska letalska reševalna služba), je tega mnenja: »Res, človek se mora čuditi. Redkokateri, ki drsi ali pada v smrt, kriči. Te vrste smrt ni strašna, kajti ponesrečenec 1000-metrskega padca ne zdrži pri polni zavesti. Ko se prvič odbije, največkrat po 20 do 30 metrih, izgubl zavest. Trajanje zavesti traja od števila odbojev. Čim večkrat se odbije, tem bolj si daljša življenje oz. zavest o tem, da pada. Seveda ta odboj ne sme biti ubijalski.« Tako Lauber.

Pri nas teh občutkov doslej nobeden ni zbiral ne zbral, čeprav gotovo žive planinci in alpinisti, ki bi o tem lahko kaj povedali.

T.O.

TAKTIKA JO-JO V ALPINISTIKI

Svet se spreminja, ne zato, ker to ugotavlja dialektika; tak je, taka je v njem zakonitost. Spreminja se tudi alpinizem, saj ne more biti izjema: izkušnje, tehnika in seveda človekova misel, ki ob izkušnjah grebe, išče in se odloča za nove načine in s tem zavije na nova, doslej neslutena pota. Ekstremisti današnjega dne ustvarjajo nov stil, novo taktiko. Eno imenujejo »Jo-Jo« po igrački z žogo na vrvi. Tudi po petkrat na enem mestu »letijo« v vrvi. Ali je vedno več volje do tveganja, se vprašuje G. Schweissbelm v »Alpinismusu« 1979/4 in odgovarja: Stopnja tveganja je osebna zadeva, torej zelo raz-

Začnem plezati. Po prvih metrih sem kakor preroben, brez vseh prejšnjih obremenitev. Napredujem hitro in zanesljivo. Neobremenjeno plezanje je res lepa stvar. Na krušljivih policah ne moreva več najti izhoda. Ko bi imela vsaj baterijo, bi še šlo, saj je rob stene tik nad nama, tako pa... Plezalca v sosednji smeri pravkar izplezata. Govorimo nekaj o vrvi z vrha, čeprav vemo, da to ni mogoče. Oprostiva si, da sva vstopila šele opoldne, oprostiva Tinetovi navezi pred nama, ki sva jo morala čakati. Vse to je preteklost, sprijazniva se z dolgo nočjo. Davorin ne more dremati in ko se prebujam, vedno znova začneva govoriti. O vsem. O sreči, o sebi, prijateljih, o steni. Na potok spodaj sva že zdavnaj pozabila in ne pustiva se mu več zapeljevati v želji, koliko bi ga lahko popila. Gledava zvezde in ugotavljava njihovo premikanje. Vsaka nova razdalja nama primika jutro. Skušam si predstavljati, kako bo, ko bodo obledele zvezde, ko bova ugledala prve jasne obrise hribovja in bodo petelini v vasi utihnili. Nazadnje bo na nebo planilo sonce. Zveni tako poetično, pravljичno, pa vendar bo. Tokrat bova že preplezala prečnico in obsijalo naju bo nekje v zadnjem raztežaju. Morda bo prvi od naju že sedel sredi trave, prlvezan na debelo drevo in pomagal drugemu čez zadnje pečine. Kakor v sanjah si zamišljam rob stene. Snela bova čeladi in oba hkrati ugotovila, da je bila pot čez steno zelo težka, skoraj pretežka za plezanje pomladi. Zatem si bova verjetno zatrdila, da je bilo vseeno lepo in zanimivo. Noč razmišljanja, pogovorov, dremanja in dolgega čakanja na jutranji svit, vse bo nekako pozabljeno. Počutila se bova srečna, vsaj takrat, vsaj nekaj trenutkov. Šla bova navzdol in se ponovno ozrla v steno. Spet se nama bo zdela nemogoča. Kot pri vstopu.

— — —

Zjutraj je bilo vse tako, kot sva si zamišljala. Najprej blede zvezde in nato vedno močnejša svetloba. Davorin se je splazil po prečki do police sredi zajede, kjer sva našla vpisno knjigo in se vplsala kot prva slovenska plezalca. Bila sva začudena, saj je stena v Sloveniji, pa je bila do sedaj čisto italijanska. Še nekaj metrov prostega plezanja, nekaj klinov in izstopna streha. V vasi so ljudje vedeli za naju. Bili so polni vprašanj, kako je tam zgoraj, kje sva spala. Imel sem občutek, da je stena zanje nekakšen naravni teater. Liter dobrega kraškega vina nama je sladil zadnje poglede proti steni.

— — —

»Videla sem te, ko si stal na robu stene, lepo je bilo videti,« mi pravi Janeta. Skušam si predstavljati, kakšen je bil tisti pogled od spodaj. Majhen človek na grebenu

---

lična. Zato nima smisla govoriti o večji radosti nad tveganjem. Ekstremni plezalci nočejo biti nekakšni preleci niti potencialni samomorilci.

Ekstremisti današnjega dne govore samo še o VI., VII. stopnji, z vprašajem pa že mislijo na VIII. Če kdo pri tem »pade« v vrvi, je »samo prekoračil svojo osebno mejo«. Stvar pa je taka, da si tega ne sme privoščiti v vsakršni situaciji. V plezalnem vrtcu sme tvegati več, saj smer lahko preštudira; ni velikih naporov, ni slabega vremena itd., in ne nazadnje, že vnaprej lahko izbere mesto, kjer bo — dobro zavarovan — tvegal padec v vrvi.

V velikih stenah je tako tveganje nesmisel. Npr. Messner nima prav, ko trdi, da je severna stena Matterhorna le še plezalni vrtec. Če kdo tako misli, podcenjuje objektivne in subjektivne nevarnosti.

V plezalnem vrtcu pa postane skala nekakšno plezalno ogrodje, plezalni drog, plezalec ve za vse oprimke in stope, zaporedje svojih gibov »zna na pamet«. Morda je »meja, na kateri se pade«, potrebna, saj pove plezalcu, da tu po dosedanjih izkušnjah, tehniki in taktiki ne gre več. Če to plezalec spozna in začne razmišljati in poskušati, kako bi vendarle mogel priti čez, je to za napredek alpinizma dobro in prav. Ampak! Preuss je imel posebno veselje, če si je odprl pot v steni tam, kjer se je zdelo, da jo je narava zaprla. Svojo geslo »pasti se nikakor ne sme« je s svojo smrtjo v steni slabo podprl.

T. O.

AVTOMOBILIZEM, PROSTI ČAS IN ZDRAVJE

Po odgovorih na razne vprašalnike in po izjavah številnih strokovnjakov večina kupcev, ki imajo v svojem programu avto, kupuje svoje »moto-tilo« za nedeljo kot simbol prostosti in moči. Avto je torej instrument za dopust. Avto rabi današnji človek, da bi ušel

velike stene. In verjetno je ta pogled od spodaj še drugačen in še lepši, če veš, da je tisto bitje tam zgoraj tvoj prijatelj.

Kdo iz tabora se je oziral navzgor? Bilo je lepo popoldne. Sonce se je spruščalo proti valovitemu morju in pesek na otokih se je svetil. Daleč spodaj proti jugu, je bilo obzorje zatrpáno s temnimi oblaki, med katerimi je venomer pobilskovalo. Najvišje vrhove Velebita je večrajšnje neurje rahlo zasnežilo.

»Ves dan smo vaju opazovali!«

»Ko sem zjutraj stopil iz šotora,« se razgovori Tone, »sem pogledal proti steni. V Klinu sem opazil precej plezalcev. Poiskal sem daljnogled in hitro ugotovil, da si ti v prvi navezi. Le kdo je s tabo, smo dolgo ugibali. Potem smo le ugotovili, da je Mariča.« Iz stene sem opazoval, kako je potekalo zgodnje jutranje življenje med šotori. Na našem koncu sem videl gručo ljudi. Bil je lep občutek ob misli, da gledajo tudi naju.

»Ali je Klin težak?«

»Ja, bo kar, čeprav sem pričakoval še več težavnih mest. Morda je za pol stopnje težji od Velebitaške. Presenetilo me je to, da je precej prostega plezanja. To mi je bilo sveda zelo všeč. Je pa vsekakor nekaj izrednega. Moraš biti kar dober, če hočeš vanj.«

»Mariča dobro leze?«

»Enakovredna sva si bila.«

»Kakšna pa je drugače?«

»Dobra ženska. Zagnana. Sploh nisem imel občutka, da plezam z žensko. Zabija kline kakor vsak možakar.«

»Še kar hitra sta bila.«

»Ves spodnji del sva imela moker. Preketo je bilo zamudno in tvegano. No, zgoraj je bilo potem vse v redu.«

»Kdo pa je bil za vama?«

»Preglasna Štajerca.«

Noč v Starigradu je bila mirna. Morje je splakovalo bregove, med drevesi je pošumeval hladen, vlažen veter. Na enem od otokov so utripale luči. Na vrtu Mira Mare utapljamó in obujamo spomine ob karlovačkem pivu.

»Najbolj zabavno je bilo takrat, ko se je Mariča dajala z zadnjim najtežjim raztežajem.«

»To je na vrhu Sulice?«

»No, na vrhu Sulice, na zelo udobnem stojišču. Na klin sem obesil nahrbtnik in iz njega privlekel čutaro in hrano. Nekaj malega sem uspel spraviti vase. Takrat me nekdo iz Mosoraške smeri pokliče po priimku in mi vošči dober tek. Gledam tja, vidim ga, prepoznati pa ga ne morem.«

»Nekam čudno me je stisnilo,« nadaljujem, »ko opazim plezalca, vsaj videti je bilo tako, ki je sam plezal Mosoraško. Tak prestrašen in neroden vitez je imel.«

---

puščobi, neprijaznosti, hrušču in onesnaženemu zraku modernega mesta. Avto omogoča beg. Na drugi strani pa je avto tudi kriv, da je ta beg potreben, ugotavlja dr. B. Löttsch, dunajski docent. Pomislimo samo, v kakšnih razmerah so danes stanovanja ob večjih cestah: otroci nimajo prostora za igro, starejši, finančno šibkejši ljudje nimajo iti kam na sprehod. Življenje se je poslabšalo v okolici velikih avtocest, ker je žrtvovano terorju strojev: Ni več prostora za obcestne trgovine in ne za vrtove. Samo pešci se lahko še ogovoré, avto pa je kletka, ki ne komunicira z drugimi vozniki. Anonimni tujec v drugem avtu postane v množici tega prometa sovražnik. Funkcija današnje ceste je gotovo ta, da čimprej spravi čim več ljudi — brez odgovora mimo ljudi.

Nadaljnjo škodo delajo ceste s tem, da uničujejo zeleni prostor in drevje po vrtéh in zavrtéh, z asfaltiranimi parkirnimi prostori, ki jih je čedalje več. Drevesa »umirajo« tem bolj, čim več je zabetoniranega sveta, pa tudi zaradi posipanja s soljo. Zaradi gostote avtoprometa raste tudi število pljučnih okvar, stresov in nervoz. Poraba uspalnih sredstev raste proporcionalno z lokalno gostoto avtoprometa. Dr. Schönback je izračunal, da so zdravstvene ustanove 5 do 10 % bolj obremenjene zaradi žrtev avtoprometa (v letu 1973 je to zneslo v Avstriji 1,8 milijard avstr. šilingov). Avstrija je v 10 letih (1963—1973) pokopala 22 000 žrtev prometa, v istem času pa je postalo dosmrtnih invalidov kar 700 000 prav tako na cesti v prometnih nesrečah. [V Nemčiji vsake tri ure umre na cesti en otrok. Avtomobili »agirajo« hitreje kot »reagirajo« ljudje.] Kljub temu v Avstriji doslej ni bilo mogoče uveljaviti zmanjšanih hitrosti, čeprav prometni strokovnjaki ugotavljajo, da bi znižanje hitrosti vplivalo na varstvo narave in na zmanjševanje porabe (radij ovinkov bi bil manjši, cesta ožja itd.); da bi se zmanjšala poraba energije (v ZDA so z znižanjem od 110 na 88 km/h prihranili 200 000 barelov nafte na dan); zmanjšal bi se hrušč in trušč na velikih magistralah; prometne nesreče bi bile redkejše in lažje. V ZDA računajo, da je redukcija od 110 na 88 km znižala smrtno

»Ti, Jenjava bo pa verjetno še težja?«

»Mislim, da bo. Treba bo poskusiti!«

»Maričo že dolgo poznaš?«

»Ne še dolgo. No, videvala sva se že prej, saj je ljubljanski Rio za sklepanje poznanstev kar primeren.«

»Boš še kdaj plezal z njo?«

»Verjetno še.«

Pogovor utihne. Odhajamo nazaj v kanjon Paklenice. Morje pljuska ob bregove vedno močnejše. Redke zvezde se pode med raztrganimi oblaki.

»Jutri bo spet dež!«

— — —
Nenadoma se je zaslišal glas harmonike in petje.

Stal sem na ozki polički in se naslanjal na vrvi, ki sem jih napeljal med klini. Janez je nad mano plezal čez previsno in črno gladko steno po svedrovcih proti sončnemu razu. Glasba je prihajala nekje od hiš sredi drevja daleč spodaj v dolini. Vse naokrog se je razprostiralo zeleno hribovje, poraslo z gozdovi, vmes sem videl travnate in razbrzdane valovite doline.

Tudi v drugih smereh je bilo precej plezalcev. Vročina je puhtela ob steni navzgor, da je zrak kar trepetal.

Na steni je zaropotalo kamenje. Črnučani so vstopali v smer desno od najine. Zoran in Lidija pa sta hitela v zgornji del Brankine. Na bližnjem grebenu je vpil Matjaž, da odhajajo na kohanje v Kolpo in da bodo ključni v blatniku avtomobila.

Visel sem ob steni in popuščal vrvi. Pesem iz doline mi je zanašala pogled čez hribovje, nekam daleč, najprej proti morju, na osamljene peščene zalive in plaže, nato še proti domu na pokošene travnike, med smeh nedeljskih grabljic.

Včeraj sem plezal z mladim Primorcem Igorjem. Kako otroško resen je bil videti njegov obraz pod prevellko čelado. Kar pustil sem ga, da je plezal prvi v izpostavljenem Žabarjevem steburu. Opazoval sem njegovo početje, zagnanost in voljo in v teh pogledih iskal spomine na svoje prve plezalske začetke.

Janez je dosegel razčlenjen raz. Lestvice so mu zamolklo udarjale ob steno.

Lep nedeljski dan je bil. Polja in travniki so bili videti kakor opuščeni. Harmonika je donela brez prestanka. Ljudje so počivali in se veselili na piknikih. Verjetno kar dobra stvar, hrane, pljače in sence je dovolj.

Že dolgo sem hotel spoznati Klek. Pravzaprav sem si najbolj želel preplezati Železni-

---

nesreče na 25 %. V Avstriji je ob hitrosti 80 km na zveznih cestah in ob hitrosti 100 km na avto cestah od decembra 1973 do konca februarja 1974 (v naftni krizi) padlo število nesreč za 48 %, število smrtno ponesrečenih pa celo za 80 %, v primeri z istim časom v prejšnjem letu. Kaže, da je precej kriva tudi miselnost, ki jo pospešuje šport z vsemi sredstvi za obveščanje in za oblikovanje javnega mnenja. Dokler bo motožurnalizem proglasil dirkače za junake, nacionalne heroje in zglede moške veljave, ne bomo uspeli s pametnimi ukrepi zoper psevdošportne prireditve. Psevdošportno slavohlepje terja, da se preveč zahteva od človeške reakcijske sposobnosti in se s tem preobremenjujejo dirkači. Nemška študija, nastala v Porenju, ugotavlja, da je največ nesreč z avtomobili, ki jih trgovska ponudba kiti s pristavkom »športni stroj«.

Znano je, da v današnji civilizaciji največ ljudi umre zaradi civilizacijskih »vzrokov« (doživljanje šokov, naglica, hrušč, živčna napetost in razburjenje). Zdravniki-fiziologi ugotavljajo, da je to zato, ker te stvari poganjajo v krvni obtok hormona adrenalin in noradrenalin. Ta dva mobilizirata rezerve ogljikovega hidrata in maščobne rezerve telesa (v krvnem obtoku se zato pojavijo sladkor in maščobne kisline). Ta prvotno smotni stresni mehanizem, s katerim se pravzaprav narava bliskovito pripravi za beg ali boj, postane v našem primeru sovražnik lastnega organizma. Kajti substanc, bogatih z energijo, spričo današnjega načina življenja preveč mirujoče telo za volanom ali pri pisalni mizi sploh ne more porabiti.

Ko se te substance pretvarjajo, nastajajo iz njih sklerotične usedline na žilah. Vožnja z avtomobilom v današnjem prometu požene stresne hormone v krvi za 80 do 100 % navzgor. Hitra, prehitvena vožnja lahko povzroči tudi desetkratni narastek takih hormonalnih navalov.

Tako avto »povzročča«, pospešuje in omogoča srčne infarkte, saj je kriv za disharmonijo med povišano živčno napetostjo in hipokinematozo, to je pomanjkljivo telesno razgiba-

čarsko 20. Ta smer me je mikala že od takrat, ko sem prebral v Planinskem Vestniku Janezov zapis o tem, kako sta jo z Zoranom prvič ponavljala.

Popoldne smo se vračali v Slovenijo. Od daleč ugledamo našo steno. Preseneti me z drznostjo svojih stolpov, s svojo oblikovanostjo in učinkom. Kako vzvišeno deluje na svojo okolico!

Lepo goro s si izbrale čaravnice za svoje zatočišče.

»Zdaj bom pa spet lahko kaj napisal,« sem tistega večera dejal Davorinu.

Poslušala sva glasbo neznane skupine. Pod oknom so venomer ropotali avtomobili. Zvoki melodičnega rocka so doneli nekje visoko nad nama, se zabijali v vroče ozračje in odkrivali spomine.

»Dobil sem idejo. Se spomniš tistih strel v Stenarju. Kako me je bilo strah. Želel sem si le to, da bi ostal živ.«

Popolnoma sama sva bila to jutro sredi divjega sveta, sredi snežišč in skal. Še gamsi so bili redki.

Napotila sva se v veliko krušljivo steno. O Anceljnovi smeri sem dosti slišal in bral. Močno me je začel mikati tisti steber. In ta mik se je polastil še Davorina. Ko so nama prijatelji povedali, da je tam kopno, sva se odločila.

Danes je vse to preteklost, čeprav komaj doživeta. Preteklost, o kateri govoriva in o kateri pripovedujeva. Morda je bila tudi vesela, srečna. Vsaj na vrhu gore sem se počutil srečen. Tudi zato, ker je vse minilo in sva opravila del velike ture.

Iznad Mojstrane so se raztegnile, druga za drugo, tri nevihte. Bila sva že v lažjem svetu, ko se je začelo: Treskalo je, hrumelo, se bliskalo. Nebo je potemnilo. Zavetje sva našla pod črnim previsom, železje pa je, privezano na vrh, poletelo nazaj v globine. O vsem mogočem sem premišljeval pod tistim previsom. Kakor sedaj, v pozni večerni uri, ob lepi dobri glasbi. Ko se žalost in veselje prepletata, se izgubljata v pogovoru, pa spet vračata med zvoki instrumentov in glasov.

Pogovarjal sem se z razbesnelo naravo, jo gledal in nekje podzavestno prosil usmiljenja. Vedel sem, da morava preživeti. Zase in za najine v dolini, ki niti slutili niso, kje sva in kaj se dogaja okrog naju.

Slapovi so se zlivali čez previse in stekali v kamine. Hribovje nad Mojstrano je spet zasijalo v soncu, tu pa je še vedno lilo.

V rahlem pršenju sva odhitela naprej. Še enkrat se je moralo zabliskati in udariti, da sem s hitro, premično kretnjo z vetrovko pokrtil železje ob svojem pasu. Potem se je

---

nostjo. Avto ob koncu tedna ustvarja »prisilno mobilnost«, beg iz mesta, s tem pa vedno večje množice ljudi v »hektične« nomade prostega časa. Kdor si avta ne more privoščiti, tiho trpi na robu ceste kot nekakšna »naplavina« avtomobilizirane družbe.

Konice na asfaltnih cestah so konec tedna dvakrat tako visoke kot ob delavnikih. Sodijo, da je le ena desetina teh motoriziranih »petičnikov« zares »osveženih«. Obžalovanja vredni so njihovi otroci. Doma so večji del v majhnih modernih stanovanjih, tiskajo jih vsemogoči tabuji stikov s sosedi in tabuji gibanja, v soboto in nedeljo pa morajo ure in ure privezani tičati na zadnjem sedežu v hišnem avtomobilu, razvedrilno vrednost izleta pa skorajda do kraja požre večurna vožnja v koloni. Znanstveniki so izračunali, da je v taki koloni obremenitev z ogljikovim monoksidom v notranjosti avtomobila še mnogo večja. Ogljikov monoksid pa zavira prenos kisika v krvi, to pa posebno slabo vpliva na dotok kisika v možgane in v srčno mišico, kar povzroča glavobole, utrujenost, poptost, omotičnost, povišanje pulza, skratka, vse skupaj zagreni prosti dan.

Vsi, ki se manj gibljejo, se večji del premočno hranijo, to pa je spet vzrok boleznim krvnega obtoka in presnove. Pri takih boleznih se glasi socialnomedicinska zapoved:

Več se gibajte na svežem zraku! Če pa hočemo to ubogati, moramo prej premagati avto kot poglavitni gibalni inštrument. Na ljubo našemu telesnemu in duševnemu zdravju!

Pa bo koga zaskrbelo: Kaj pa, če bo potem zbolelo gospodarstvo? Mit o gospodarskem pomenu visoke motorizacije se razblini, če natanko pogledamo:

Dežela, kakršna je npr. Avstrija, ima velik del primanjkljaja svoje plačilne bilance zaradi uvažanja avtomobilov in pogonskega goriva. Celotno vrsto civilizacijskih elementov direktno ali indirektno povzroča pretirana civilizacija: v zadnjih 20 letih se je podvojilo število pljučnega raka. Specialni statistik Hettche utemeljuje ta pojav z onesnaženim zrakom po mestih, do tega pa je prišlo zaradi goste lokalne motorizacije.

neurje le počasi umaknilo proti Trenti. Na vršnih grebenih sva ugledala blede zgodnje popoldansko sonce in prve sinje lise med belimi oblaki. S skale pa so še vedno curljali drobni potočki.

Stena Ospa: Osp 77 ali Stara smer (V +, A₂, 180 m); v marcu 1979 plezala Davorin Žagar in Milan Vošank.

Stena Anič Kuka v Paklenici: Smer Klin (VI, A₂, A₃, 300 m); v aprilu plezala Marija Sabolek in Milan Vošank.

Stena Kleka: Smr Zelezničarska 20 (VI, A₂, A₃, VI +, 200 m); v maju plezala Janez Heršič in Milan Vošank.

Stena Stenarja: Anceljnova smer (V—VI, 450 m); v juniju plezala Davorin Žagar in Milan Vošank.

SENIK

ERNA MEŠKO

Po tem, ko smo brali in slišali o uspehih in mukah naših alpinistov v Himalaji, Grenlandiji, Andih . . . , se za spremembo in sprostitev ustavimo v domačem nižavju in se sprehodimo po prijaznih preleških gričih. Nekatere sem vam že predstavila, tokrat pa pojdite z menoj in poglejmo, kako je tam okrog Tomaža pri Ormožu.

Zmenili sva se z Ambroževo Miciko, da se nekega majniškega jutra dobiva pri Tomažu in potem družno obiščeva svet do Senika. Tam je namreč ta zvesta in dobra duša doma in če ona kaj obljubi, to drži. Torej: besedo je treba držati. Imeli sva srečo, da se nama je obetal lep sončen dan. Krenili sva od Tomaža skozi Žagorje čez Korački vrh. Na levo se je bliščala od jutranjega sonca ožarjena zidanica na Kostanju in kmalu je tudi nama postajalo toplo. Odločili sva se, da se spustiva z vrha med vinogradi v dolino in pojdeva na Senik po Korparovih grabah. Prispeli sva do prijetnega bukovega gozda. Kot da bi prišli v raj! V zelenem baldahinu nad nama se je oglašalo na stotine grl in naznanjalo s svojim žgolenjem veliko radost nad pomladjo. Kakšni umetniki so ti drobni pevci! Če hodiš po grabah, res nimaš razgleda, da bi se zazrl v daljavo in odžejal lepote željne oči. Ponuja pa se lepa priložnost za odkritosrčen pomenek. Nič te ne moti, nobe-

---

Letno se številne milijarde, nabrane z davki, porabijo za cestne gradnje (npr. v ZRN porabijo za ceste 12 000 ha letno = 300 srednje velikih posestev) in to ne glede na to, da je cest že dovolj. Ena sama večja deteljica z vsem svojim pasom hrušča in izpušne umazanije rabi prostor starega mestnega jedra v Salzburgu ali: Vozlišče južne avtoceste Vösendorf bi požrlo staro mestno jedro, kakršno ima Dunaj.

Preusmeritev takega gospodarjenja je nujna: v javni promet, v kolesarske ceste, v revitalizacijo starih mestnih jeder, v oblikovanje zelenic, v zdravstvo. Skratka v intenzivno delovno, do narave obzirno izboljševanje življenjskega okolja bi bilo ekološko koristnejše, pa tudi zaposlitev bi bila močnejša kakor pri moderni gradnji cest (pri kateri večkrat le po trile delavci — »gostje« koračijo za orjaškim robotom, ki neusmiljeno hrusta pokrajino. Moderna gradnja cest (ne pa vzdrževanje!) danes daje manj za delovna mesta, več pa za amortizacijo strojev (da ne govorimo o neproduktivnem odkupu zemlje).

Enostransko namensko zvezo davka na mineralno olje s pospeševanjem porabe bencina varuhi narave obsojajo: ali ni to isto, kakor če bi davek na alkohol porabili za pospeševanje pijančevanja.

Kaj naj rečemo k tem ugotovitvam in predlogom dunajskega docenta? Saj ni prvi, ki je vzdignil glas zoper tehnizacijo sveta. Svet pa vse to presliši in še marsikaj drugega!

T. O.

ŠE O AMERIŠKI ŽENSKI EKSPEDICIJI NA ANNAPURNO

O tej ekspediciji smo že poročali, bila je uspešna, a obenem nesrečna. 17. okt. 1978 se je namreč smrtno ponesrečila članica druge vršne naveze pod taborom 5 Alison Chadwick Anyskiewicz. Z njo je tam našla smrt tudi 46-letna Vera Watson. Onyskle-

den ne prisluškuje in tudi nikogar ni, ki bi se temu klepetanju ali modrovanju smejal. Ko tako hodiva, se spomni Micička svoje babice Elizabete Cajnkar, kako je gonila krave sem na pašo. Prava posebnost je bila ta babica. Ko je bila že stara in nesposobna za težja dela, je rada rekla svojim domačim: »Jaz ne morem več, a vi delajte in pridno delajte, jaz pa bom za vas molila, da boste lažje delali.« Ni bila pobožnjakarska, bila pa je globokoverna, poštena in dobra žena. Domačim se je čudno zdelo: Kako da ne želi »gospoda«, ko pa je bila takorekoč že na koncu moči. Niso je upali spomniti na to krščansko dolžnost. Kot da je brala njihove misli, je nekoč rekla: »Vi se nič ne bojte, da bi jaz umrla brez sv. zakramentov. Zakaj pa sem potem vse življenje prosila k sv. Jožefu za srečno smrt?« Bil je torek, ko je rekla vnuku Ivanu: »Idi k Tomažu in pripelji gospoda.« Ko se je vnuk odpravil k fari, je naročila sinu: Naloži pšenico, zapelji jo v mlin in pripelji belo moko, da boste imeli za kármine (sodmino). Če ne boste kármín opravili takoj po pogrebu, jih potem ni potrebno služiti.« Snahi je naročila, naj pospravi vse po sobi, naj odnese vse lončke, saj ne bo ničesar več potrebovala. Rekla še je: »Sedaj sem zmolila zadnji rožnivenec za vas, več jih ne bom molila.« Naročila je še nekaj za gospodarstvo in čez pol ure umrla. Taka je bila ta babica. Vse življenje ji je bil delovni dan. Ko ni mogla delati, so ji otrdell prsti prebrali jagode rožnega venca, da bi izprosila blagoslov za delo svojih dragih.

Še ni dolgo tega, ko sem se srečala z učiteljico, ki kljub svojemu poklicu rada prime za kmečko delo in ga zna tudi ceniti. Rekla mi je: »Vedno z veseljem preberem vaše članke, zlasti v Kmečkem glasu. Pišite, dostikrat napišite o življenju in pridnosti naše kmečke žene!« Planinski Vestnik pač ni revija za te vrste spisov. Toda nam, ki so nam planine drage, ki ljubimo naravo, nas zanimajo tudi ljudje, ki se s to naravo borijo a jo hkrati ljubijo in ohranjajo. Ko potuješ po teh naših skromnih gričih, ki so po slemenu posuti z enako skromnimi hišicami, vidiš, da so mnoge še iz blata zbito in s slamo krite, toda obvezno vsako leto jih prebelijo, obrobijo s temnim podmetom in na novo zmazanim podstentjem. Ob njih je »ograček« z dišečo bajzolkó, resedo in fajgljem, na okencih pa prijazno gledajo v svet roženkravt, rožmarin, večnice in gartenštok, kot dokaz, da žive tod dobri ljudje.

Hitro nama je minil čas in že sva prišli na Senik. To je precej raztegnjen, kopast hriboček, za izjemo od drugih le tu in tam posajen z vinsko trto, pač pa je vsako gospodarstvo obdano s sadovnjakom. Okrog 30 večinoma kmečkih in kmečko-delavskih domačij je tukaj. Svet je hribovit. Na gornjem koncu vasl se precej vzdigne, morda nekaj nad 300 m n. v. Tu je Marinova domačija, kjer je bila nekoč rojena mati slovenskega pisatelja Ksavra Močka. Od tu je tudi prav lep razgled v Kjučarovsko dolino, kjer je avtobusna postaja in trgovina. Proti jugovzhodu je najbližji Vičanski vrh, 321 m, oddaljen samo pol ure, ki je že sam na sebi vreden, da ga človek obišče. Posajen je z vinogradi, odpira pa nam tako čudovit razgled kot skoraj noben drugi vrh v tem delu Slovenskih goríc. Proti vzhodu vidimo Lahonščak, Runeč s svojo starodavno šolo,

---

wiczeva se je rodila l. 1942, po gminaziji študirala grafiko — najprej v Londonu (Slade School), nato pa na Akademiji v Varšavi. Od l. 1969 do 1972 je bila lektor za litografijo v Exeter Art College. Pri plezanju se spoznala znanega poljskega alpinista Anyskiewiczza, živela večji del v Varšavi in se udeležila več poljskih ekspedicij. L. 1972 je bila z možem na Nošaku (7492 m), l. 1975 z Wando Rutkiewiczzo in Krištofom Zdrnitovickim na Gašerbrumu III (7952 m), s čimer si je priborila »ladies altitude record« v Angliji. Pri vsem tem je ustvarila vrsto slik z gorskimi motivi: plezalskimi in krajinskimi s poudarjenim občutjem.

Na Annapurni se je ponesrečila pod taborom V (7500 m). S svojo soplezalko je hotela doseči vrh v ženski navezi (ladies-only), kajti Irena Miller in Vera Komarkova sta to naredili s pomočjo dveh Šerp.

T. O.

NEMCI O PLEZALSKIH TEKMAH V SZ

Tekme prireja SZ na Krímu v apneniških pečinah visokih 100 do 300 m. Leta 1978 so se jih udeležili japonski, nemški, češkoslovaški, švicarski, italijanski, DDR, BDR, avstrijski in naši alpinisti. Znani nemški plezalec Armin Erdenkäufer pravi o teh tekmah naslednje (Alp. 1979/2): Na tekme smo šli z dvomi, saj je med alpinisti mnogo takih, ki odkimavajo z glavo, če pride beseda na tekmo vanje v plezanju. Ko pa smo doživeli tovariško vzdušje na tej prireditvi, smo bili samo še navdušeni. Ni nam šlo v glavo, kako je Sibirec V. Balezin, 24 let star, sestopil po 110 m visoki steni, se 40 m še spustil po vrvi in vse to opravil v 5 minutah in 57 sekundah. To je plezanje za trening, ki nas je navdušilo. Prvi dan smo trenirali v ca. 70 m visoki steni, V do VI+. Že pri plezanju so se sovjetski plezalci izkazali. Naslednji dan so bile predtekmé za finale. Nastopilo je 15 najhitrejših

Jeruzalem, Svetinje, Hum, Kog in za njim Medjimursko ravnino, na jugovzhodu hrvaško ravnino vse tja do Varaždina in lepo umetno jezero na Dravi od Ormoža proti Varaždinu. Na jugu so Ivanjščica, Ravna gora, Donačka gora, Boč. Če se obrnemo proti jugozahodu vidimo vso Dravsko-Ptujsko polje do Kidričevega. Na zahodu in severozahodu pa se pred nami razgrnojo prav vse Slovenske gorice. Na njihovih gričih se bleščiijo cerkvice: Polenšak, Sv. Urban, Sv. Anton, Sv. Duh, Mala Nedelja, Sv. Tomaž, Sv. Jurij, Kápela in še mnogi drugi, v ozadju pa se razprostira mogočno Pohorje. Ob lepem vremenu vidimo visoke planine v sosednji Avstriji. Posebno lepe so v zimskem času, če se blešče v soncu.

Še pred kratkim so bile tod zelo slabe ceste in je bil prevoz možen le z vprežno živino. Sedaj pa se je to stanje, po zaslugi krajanov, zeloboljšalo.

Naj omenim še Gomilo, ki je slabi 2 uri hoda od tu in res pravi gomili podoben hrib. S svojimi 352 m dominira nad tem delom Slovenskih goric. Obdana je z večjimi in manjšimi kmečkimi vinogradi, na samem témenu pa je lepa trata s sadnim drevjem, zelo lep prostor za razne prireditve, ki se tu večkrat zvrste. Tu je tudi lepo obnovljena kapelica, poleg nje prijazna kmečka domačija. Iznad vsega pa visoko sega leseni razgledni stolp, ki pa žal že nekaj let ni za rabo. Postaral se je, napis na njem opozarja, da je strogo prepovedano povzpeti se nanj. Kdor je že bil na njem, ve, koliko lepot severovzhodne Slovenije se vidi raz njega. Upajmo, da bo tamkajšnje zelo delavno turistično društvo kdaj postaviti drugega, če ta ni več vreden popravila. To bo toliko bolj pomembno sedaj, ko so v teku pripravo, da se čez Gomilo zgradi moderna slovenjegoriška vinska cesta, ki bo tudi na Gomilo pripeljala mnogo obiskovalcev.

Na Gomili se stekajo meje treh krajevnih skupnosti treh občin: Ptuj, Ormož in Ljutomer. Je zelo priljubljena izletniška točka.

Pa se vrnimo na Senik. Gostišča ni tu nobenega, v starih časih je bila pri Antoliču gostilna, dandanašnji pa ni časa, da bi kdo čakal na redkega gosta. Z Miciko sva se ustavili na njenem domu. Tu si vedno dobrodošcl. Pozdravijo te sami prijazni obrazi in vedno se najde kaj za žejnega in lačnega popotnika. Pravijo: kar človek rad da, nikoli ne manjka. Ker sta gospodinja Helena in gospodar Jože bila v mladih letih člana lahonske planinske skupine, poznata naš planinski svet, seveda sta bila oba tudi na vrhu Triglava, še celo po Bambergovi poti. Takoj začnemo govoriti o planinstvu. To so lepi spomini, pa ne samo spomini, to je stvarnost, saj tudi njeni otroci z velikim veseljem, če je le dana priložnost, zahajajo v gore in so bili trije od njih tudi že na Triglavu. To je namreč za nas Prleke, ki smo tako oddaljeni od Julijcev, res poudarka vredno. Ko se tako menimo, nastaja pravo planinsko vzdušje. Glasni smo, smejemo se, srečni smo. Kot da smo opravili veliko turo in zvečer v prijazni planinski koči podoživljamo doživetja dneva. Nič ne pomaga, treba se je posloviti. Neutrudljiva Ambroževa stara mati so takoj pripravljene, da mi pokažejo bližnjico v dolino in mi posodijo košček poti (spremljajo me). Morava se oglasiti pri stoletni Antoličevi materi, ki vedo marsikaj povedati,

---

iz predtekom. Sibirec Balazin je 100 m visoko steno zmagel v 3,41. Iz ZRN je en sam prišel v finale s časom 6,03. Otto Wiedeman, znan nemški tekmovalc iz DDR, je dosegel 5,32. Ker pa se mu je »izpulil« oprimek, je bil diskvalificiran. Podobno se je zgodilo Norbertu Sandnerju, ki je padel v vrvi.

Zvečer, pravi poročilo v »Alpinismusu« 1979/2, so posedali pri sektu in prepeli noč. Kako je ta sporazumnost med narodi Zahoda in Vzhoda nekaj enostavnega, vzklika Erdenkäufer.

Tretji dan so plezala moštva 80 m visoko steno v dvojni navezi, težavnost V—VI A₁—A₃, nihalno prečnico in spust ob vrvi. Nemca Wiedemann in Albert sta dosegla čas 37 minut in 25 sekund, najhitrejša sovjetska naveza pa 18 minut in 30 sekund. Četrti dan je bil finale posameznikov. Nastopil je tudi Wiedemann, spregledali so mu diskvalifikacijo v predtekmih. Stena je bila visoka 110 m, težavnost V—VI. Najhitrejši Rus 5 minut in 56 sekund, Albert 11 minut in 25 sekund, Wiedemann pa 10 minut in 6 sekund. Če bi bil le za 5 desetink hitrejši, bi bil prvi najhitrejši za Rusi.

Poročevalec konča: »Banket, darila, objemi in sekt — vse je bilo doživetje. Škoda, da DAV podpira to sovjetsko tekmovanje le z levo roko.« Naši udeleženci doslej o tej prireditvi niso pisali. Gotovo ne bi bilo prav, če bi to zanemarjali, češ, muha ene same dežele, saj vem, da je to »legalizacija« tekmovanja v plezanju, tekmovanje pa na svoj način obstoji in seveda omogoča in dopušča tudi razna stranpota. O teh poročajo iz Nemčije, kjer so na Saškem v znanih stolpičih v zadnjih dveh letih izplezali čez 80 novih smeri VII. in celo VIII. stopnje, ki so jih ljubitelji pokrajine kasneje toliko »opremili«, da bi bile kolikor toliko varne tudi za manj sposobne. Našli so se plezalci, ki so tako opremljene smeri »očistili«: odžagali so kline na stojščih, obtokli steno itd., da bi

pa tudi mimo Ignačevih ne morem. Sami lepi spomini me vežejo na ta hram. Senik je res bolj nizek hribček in nima posebnega razgleda, njegova neposredna okolica pa je tako lepa! Obširni križniški gozdovi s stoletnimi (in več) zaščitenimi drevesi jo delajo še posebno vabljivo.

Nekoč sva šla s tastom proti Tomažu. Takrat sem se prvič seznanila s Senikom. Na Lahonščaku sva se ustavila. Tast pokaže z roko proti jugozahodu in pravi: »Poglej Senik! Tam kjer vidiš, kot da bi na sredl velikega hleba počivala, je lepa Ignačeva domačija. Ignac, pisal se je Cajnko, je bil tastov bratranec in smo ga imeli vsi zelo radi. Spoštovali smo ga. Bil je kmet, obenem pa je mešetaril s konji. Bil je nadvse pošten. Moj mož mi je pravil, ko sta nekoč hodila v Medjimurje kupovat za nas konje (med vojno smo jih trikrat izgubili), kako so v teh medjimurskih vaseh vsi ljudje Ignaca poznali in povsod, kjer sta se ustavila, so ju gostili in izkazovali čast. Med vojno leta 1943 sva z možem kupila od Ignaca eno leto staro žrebico. Treba je bilo imati dovoljenje od urada za kmetijstvo v Ptujju in izvedenec za konjerejo si je moral živinčce ogledati in potrditi, da ustreza predpisom. Napotila sem se v Ptuj. Tam me je zatekel zračni napad in morala sem dve uri čakati v zaklonišču. Pošteno sem se prehladila. Ko sem se vračala, sem morala poiskati še izvedenca Alojza Janžekoviča iz Strjanec. Peljala sem se do Osluševac z vlakom, od tam sem imela še dobri dve uri hoda na Senik. Spotoma sem naprosila Janžekoviča, da je šel pogledat žrebico. Bil je res kmetijski strokovnjak. Zelo ga je veselilo če je imel priložnost koga kaj poučiti. No, v meni je našel hvaležno poslušalko, saj je tudi mene zanimalo vse, kar mi je razlagal. Prispela sva do Cajnkovih, Janžekovič si je žrebico ogledal, se pozanimal za rod in mi dal potrdilo. Hitro sem se poslovila, hitela kar čez drn in strn in bila čez dobro uro v Lahoncih. Drugi večer sva šla z možem na račun. Ignac naju je lepo sprejel, za žrebico sva plačala 1500 nemških mark. Hvalil je najino delo in meni se je to dobro zdelo, saj kmečki človek je redko žanje priznanje (moj sin Ciril, ki dobro gospodari doma, pravi: pohvala je že, če ne grajam). Po 36 letih se spominjam tistih toplih besed. Pa to je samo eno izmed mnogih dobrih del, ki jih je rajni Ignac v svoji dobroti in s posluhom za stisko sočloveka storil.

Če hodiš po naših hribčkih, res ne moreš pisati, kot da opisuješ plezalno turo s previsi, kamini, poličkami, bivaki itd. — saj tam ljudi sploh ne srečuješ. Tukaj pri nas, kjer je obdelan sleherni košček težke ilovnate zemlje, je obrnjen pogled v človeka. Tu srečuješ ljudi zagorelih obrazov z motikami na ramenih, ki hite v vlnograd, da opravijo kop v svetu, ki mu noben stroj ni kos; vidiš zgarano ženo, ki v košu spravlja pridelek iz njive, kamor voz ne more; vidiš očanca, kako nese v brenti vodo iz grabe na hrib. To bo v kratkem olajšano, ker že stoji na vrhu Vičanskega vrha vodovodni stolp, ki bo napajal vso to okolico. Vsakdo se trudi na svoj način. Kljub vsemu žive tod veseli ljudje in ne malokrat se razlega med našimi grlič lep slovenska pesem in prošen vrisk.

»etično čisti« plezalci ohranili svoj prostor. Kaj je etično, manj etično ali neetično pri plezanju v takih »vrtcih«, je stvar dogovora, ki ima svojo oporo, svoje sankcije, ne more pa biti stvar samovolje posameznikov.

T. O.

SMRTNA CONA V VISOKIH GORAH

Ker se tudi pri nas pripravlja prevod Messnerjeve knjige »Področje smrtne cone«, ki je presenetljivo hitro prišla na tržišče v Kölnu 1978, naj povzamemo oceno podpisano z »ml« v »Alpin. 1979/2«. To je prva Messnerjeva knjiga, ki je izšla v »literarni« založbi, najbrž je to posledica Messnerjeve slave, pa tudi notranje gradnje teksta in jezikovne barvitosti, ugotavlja recenzent. In nadalje: Knjiga nima literarnega značaja, je pa neke vrste filozofska razprava o duševnih pojavih v stiskah na gori in posebej v »smrtni coni« nad 8000 m. Messner je to stvari zbral od začetka do danes. To je 100 let alpinistično zgodovine. Poleg tega je knjiga izšla takoj po Messnerjevem vzponu na Everest. Messner pa je na ta vzpon opozoril z »udarcem pavk«, po naše bi se reklo, da je »udaril na boben«: prvi absolutni samcati vzpon na 8-tisočak iz baznega tabora. Messner je pri pisanju hitel, da bi knjiga še ujela frankfurtski knjižni sejem. »Naglica je legla na jezik, na ohlapno oblikovanje misli, veliko je napak pri imenih, od 220 strani je Messnerjevih samo petdeset, vse drugo so citati: Lammer, Whympfer, Buhl, Rebitsch in drugi, »ti citati pa so v knjigi jedro, najboljši del. V dobro mu recenzent šteje prav to, da je obdelal doživetja pri stiskah v gorah, padcih in v »smrtni coni«. Za recenzenta je knjiga Messnerjev poskus, da ubesedi smisel svojega življenja in početja. »Nekam krčevit in malodušen, celo obupan je pri naprežanju, da bi našel globlji smisel svojega početja v gorah. Da bi ljudem dal neka nova spoznanja.«

T. O.

Sonce je bilo že zelo nizko, ko sem prispela v dolino in v Zgornjih Ključarovcih (v Grméh) šla mimo rojstne hiše Ksavra Meška. Ustaviti se nisem smela, ker sem bila že tako pozna. Hotela sem skozi Jelenjek — gozd praviljičnega značaja — a bojazen, da me dobi v njem noč in da zablodim, me je napotila čez Žvab mimo rojstne hiše Božidarja Raiča. Od tam sem se urno spustila v láhonsko dolinico, ki je vsa spokojna počivala, le razsvetljena okna so pričala, da marljivi ljudje še niso odšli k počitku. Ko sem vstopila v kuhinjo, sta vesela vnuka soglasno zavpila: »Hvalabogu, babica, da si prišla in da se ti ni kaj zgodilo.« Kar pomladila sem se spričo take ljubezni. P. S.: Zahvaljujem se vnetemu planincu, požrtvovalnemu Jožetu Ambrožu, ki mi je priskrbel nekatere podatke.

KAKO SMO SE SEGREVALI V »LJIGAVI« STENI KRALJESTVA KLEČKIH ČAROVNIC

SAMO ŽNIDARŠIČ

Z dveurno zamudo smo krenili iz Marlboro v Ptuj po Slavca, ki je svojo »omaro« komaj stlačil v prtijažnik. Za cilj smo si izbrali Klek na Hrvaškem, ki ima zanimivo steno, kratko, večinoma zelo težavno, vertikalno. Bila je že tema, ko je Joža ustavil avto v vasi Bjelsko, od koder smo imeli še uro hoda do planinskega doma. V soju dveh baterij smo se prebijali skozi gozd, uklenjen v temo in gosto meglo. Razen mene so tukaj bili pred štirinajstimi dnevi že vsi trije tovariši. Kljub temu smo se nekajkrat izgubili, preden smo prišli do planinskega doma, katerega oskrbnik je prijazen mož. S svojimi dimenzijami in obrazom je zelo podoben Bedancu iz »Kekca«. V koči je bila skupina hrvatskih alpinistov, ki so nas opozorili, da je stena »ljigava«. Vendar pomena besede nismo znali pravilno prevesti, zato si nismo preveč belili glave in smo raje odšli spat. Zgodaj zjutraj, ko bi bil Slavec najraje spal, smo se po zajtrku odpravili pod steno, do katere je le petnajst minut. Davorin je predlagal, da bi splezali za ogrevanje nekaj lažjega, nato pa še nekaj konkretnega. Slavec, s katerim sva tvorila eno navezo, je plezal naprej in nam po nekaj metrih, ko je stal pod prvim previsom, sporočil, da že ve, kaj pomeni beseda »ljigavo«, kar smo kasneje spoznali tudi mi. Preplezal je prvi previs in kmalu stal pod drugim, kjer je imel nekaj težav, tako da je po nekaj minutah že govoril, da bo prodal opremo in začel gojiti zlate ribice. Za čelado se je takoj ponudil Joža, seveda v šali, saj je Slavec, ko je prišel čez, takoj spremenil svoje mišljenje. Dražili smo ga, da Bedanec zgoraj nabira zelišča in naj pazi, da mu ne stopi na prste. Slavec je napravil dobro varovališče in pritrdil vrvi, da sta se Davorin in Jože lažje povzpela čez »ljigava« previsa. Nato sem se še jaz nekako skobacal čez. S travo obrasli raztežaj smo imenovali »riževa polja«, ki so kmalu ostala pod nami. Povzpeli smo se po raztežaj dolgem, poševnem kaminu in stali smo pred najtežjim delom v smeri. Joža se je trikrat zagrizel v nizek skok, vendar zaman. Poskusil je še Davorin in ob vzpodbudnih klicih: »atal, atal« kmalu stal na polici, ki se je na koncu zožila in je bila dokaj nerodna za prestop v lažji svet. od koder je varoval Jožeta. Po dveh poskusih mu je zmanjkalo moči. Zato se je na njegovo mesto privezal Slavec in z nekaj artističnimi prijemi je bil kmalu za robom. Dva raztežaja sva z Jožetom rabila do vrha, po travi in grmovju, kjer sva počakala na soplezalca. Zložili smo opremo v nahrbtnika in naše ogrevanje je bilo tako končano. Za kaj konkretnega pa seveda ni bilo več časa. Kljub temu smo bili zadovoljni, saj smo napravili štiri vzpone v dveh smereh. Spoznali smo novo steno. Ko smo se peljali proti Ogullnu, se je megla razgrnila. Čudovita, markantna gora nam je pokazala svojo lepo steno, ki nas je prepričala, da bomo še prišli. Vendar se ne bomo ogrevali, ampak bomo zlezli nekaj »konkretnega«, kot je v šali nekd omenil.

LOGARSKA DOLINA

DIPL. ING. DUŠAN KRAPES

Po dolgem času sem si zaželel obiskati zopet mojo dobro znanko — Logarsko dolino. Nam Ljubljancanom je nekam od rok. Družinski sporazum je bil kaj kmalu dosežen. No, saj je žena Štajerka. Tudi v njej so se zbudile lokalno-patriotske skomine. Pa sva šla.

V mladih letih, ko smo še veliko pohajali v Kamniške, smo dostikrat stopili tja na rob iznad kočee na Jermanovih vratih — mi smo dosledno rekali Kamniško sedlo — in zrlj tja dol v dolino globoko pod nami. Savinja mokra ali suha se je vijugala med košeninami in gozdiči med strmim špalirjem svojih večnih čuvarjev. Kot se lepatici spodobi. Takole zamaknjeni v to prelest, je tovariš iz naše družčine — Štajerec seveda — v zanosu vzkliknil:

»Logarska dolina je najlepša v Evropi!«

Do takrat res še nisem videl prav dosti dolin po svetu, no, saj jih še do danes nisem preveč, resnici na ljubo povedano. Bržčas pretiravaš v svojem lokalpatriotizmu, sem si mislil. Saj je zares lepa. Toda najlepša?

Pa je nekoč zopet drug znanec — Primorec seveda — vzkliknil:

»Soška dolina je najlepša v Evropi!«

Slednjo sem obiskal šele po zadnji vojni na vse mogoče načine. Nekajkrat z biciklom, peš in z avtom. Zares je tudi ta čudovita. Gregorčič, Kugy in še marsikdo so jo opavali. Prav gotovo upravičeno.

Obe lepatici imata svoj slap. Eden je bolj strnjen, drugi bolj razpršen. Obe dolini imata svoje košenine, gozdiče, mogočne kamenite špalirje. Obe imata bistre vode. Z barvo bi utegnila Soča odrezati bolje. Njena zeleno-modra je zares edinstvena. Toliko je teh lepotnih odtenkov, da ne veš kako in kaj. Skratka, ne usojam si biti razsodnik ob vprašanju: katera naj bi bila »Miss Evropa«.

Z avtom prek Kamnika—Črne—Črničva—Gornjega grada v Logarsko bi bila čudovita smer, če ne bi bila od Črne pa skoraj do Gornjega grada tako grdo zdelana cesta. Nekoč smo z bicikli vozili po lepšem makadamu, kot pa je sedaj. Od Radmirja naprej je na novo asfaltirana in je kar v redu, le mestoma je zelo ozka.

Pri »Sestrah«, kjer se sicer radi ustavljamo, je bilo nekam zaprto, puščobno brez pravega znamenja življenja. Pa naprej v dom malo više. Za steklenimi vrati je bilo videti vse polno, »toda »prenobel« za naju. Pa me je žena prijetno presenetila: »Pojdiva na Okrešelj!«

Od srca sem se razveselil. Še avto je kar nekam veseleje odbrenčal tja do parkirišča blizu Rinke.

Predjala sva noge v gozdarice in krenila po poti navzgor. Slap »Rinka« mi je že od nekad vzbujal posebne, nekam nežne občutke. Najdaljši pri nas, nekako blago prši visoko tam gor iz rdečkastega ostenja. Kot fin šal iz tila kake gorske vile. Tokrat bi skoraj celo lahko sledil posameznim kapljicam, saj je že kar suša.

Od Rinke do Okrešlja ni ravno daleč. Vmes je tu in tam celo nekaj vrvi ob strani, kar pride včasih tudi prav.

Torej tod izviraš, ti mala porednica, ki že po nekaj metrih postajaš že kar pubertetniško drzna in se brez pomisleka nenehno mečeš v globok prepad. Kadar grem mimo tvojega izvira, se ustavim, popijem požirek ali dva, strmim v tvoje nenehno rojstvo in se zamislim. Zakaj bi bilo tokrat drugače? Primerjam tvoje drobne kapljice, ki venomer hitijo v neznano in moje bežeče sekunde.

V veži Frišaufovega doma me je prisrčno pozdravil tale napis:

Dobrodošli!

Sin in hči planin,
ki prihajaš iz dolin,
mirno tu se okrepčaj
in srečno vrni se nazaj.

Prežganka je kar dobro teknila. Vesel sem bil, da edina tam navzoča študentka — pomočnica v koči ni znala pognati agregata v tek. Saj je bil že smrad po nafti okrog kočee dovolj nadležen. Tako smo sedeli v pravkar nastali veseli družbici in kramljali ob svečah. Pa sem se spomnil, kako si je svoj čas elektrika utirala pot s težavo v sami Ljubljani, kaj šele na dežell in v hrlbih.

Spanje ni bilo kaj prida. Proti jutru sem le zaspal. Sonce je že davno pokukalo čez Na sedlu je bilo vse polno turistov. Naši vrli »vremenarji« so imeli svoj skupinski natrgana vrv prav tam, kjer je najbolj »zračno«.

Grofičko in Ojstrico. Žena me je v drugo prijetno presenetila s predlogom: »Greva na Kamniško sedlo?« Srce mi je zalgralo za nekaj frekvenc višje. Pa me je malo zaskrbelo: »Kako neki bo nazaj gredé čez Kotličje?« Pa tega nisem izustil. Če »ona« predlaga? Bo že kako! Te misli sem hitro pregnal, da se ne bi izdal in da se žena ne bi skosala. V nahrbtnik sva zdevala le najnujnejše. Zlasti tekstil.

Sredi serpentin, predon zavije steza v steno Brane, sem presenečen opazil samcatega gamsa, ki se je komaj kakih 50 m vstran mirno pasel. Nisem lovec. Tiho sva z ženo obstala in opazovala. Najbrž je lovopust, sem pomislil. Pogledovali smo se. Strigel je z ušesi. Pomahljal z repkom. Mulil in zvečil je, pa spet pošklilil proti nama. Tako brez vsake nestrpnosti ali prehudega strahu. Le oprezen je treba biti. Kajne? Uživaj, ljubček, življenje, dokler ti je dano. Srečno hodi in se izogibaj tistih s puško. Prijateljsko smo se razšli.

Klini in vrvi so kar hvalevredni pripomočki. Zlasti še, kadar je treba poleg vsega potegniti še dobršen zalogaj let. Malo manj pa je zabavno, če je izrivan klin ali izlet. Znanci vremenoslavci s televizijskega zaslona so s seboj prinesli zvrhan koš lepega vremena. Oni že vedo, kako se temu streže.

Nazaj na Okrešelj je bilo bolj kočljivo, kot sem pričakoval. Zato je večkrat prišla v poštev »ta tretja noga« ali zadnjica. Nič zato. Zakaj jo pa imamo. Počitek v koči se je prilgel.

Popoldne sem si dobro ogledal mogočno sosede z desne in z leve. Dvojna panója pred domom sta za orientacijo zelo dobrodošla. Tja proti Savinjskemu sedlu sem sledil kar 14 plezalnim variantam, denim: na Tursko goro Režek-Modec IV—V ali pa na Malo Rinko Szalay-Gerin III itd.

Na levi tja proti Ojstrici jih je manj. Tu jih je le osem, od teh tudi navadna turistična pot Grlo—Škarje, ki sem jo nekoč s prijateljem že prehodil.

Za hrbtom je Mrzla gora. Dvakrat sem doslej zlezal nanjo. Čez »Hudl prask« takrat zame ni bila kaj prida vzpodbudna. Takrat so jo šteli med lažje plezalne. Kaj o njej sodijo magistri in doktorji alpinizma dandanes, ne vem. Moje plezalne ambicije so se tod začele in končale. Močno amatersko. V gozdaricah, brez vodiča, brez plezalk in drugih pripomočkov, skratka sam samcat, brez pouka in nauka. S težavami v nogah že v rani mladosti sem ugotovil, da v plezanju nimam kaj iskati. Verjamem, da sem prikrajšan za marsikak užitek, ki je dan samo alpinistom, toda v življenju je treba pač vsklajevati želje z možnostmi. Kljub temu sem doživel v gorah čudovite urice in jih, upam, še bom.

Zroč tja dol v dolino so oživel spomini iz študentovskih let. Štirje fantje smo odrinili z bicikli iz Ljubljane v Logarsko dolino. Sestro in njeno prijateljico pa je pripeljal svak na motorju s prikolico.

Taborili smo na gornjem koncu doline tja proti Ojstrici na takem mestu, kjer se košenine z gozdčim pripravajo za svoj prostor na soncu.

Takrat je bila nekako tako »moderna« odbojka, kot je dandanes košarka. Vrvico — našo fiktivno mrežo — smo pritrdili med dvoje dreves. Na vsaki strani po trije smo nabijali žogo, kar se je dalo.

Mojo lepo novo telovadno majico, ki sem jo kupil malo prej v Pragi, sem vso prepoteno obesil na bližnjo vejo. Z biciklom sem »skočil« v Solčavo po kruh, ker sem bil dežurni. Ko sem se vrnil, sem zagledal v bližini tabora kravo, ki je zabodeno buljila vame in vneto nekaj zvečila. Polovica tistega »nekaj« ji je viselo iz gobca. Kaj vidim? Moja nova majica je bila spremenjena v nekako slinasto čožano. Vlekel sem jo iz gobca, misleč, da bom še kaj rešil. Žal! Jezen sem tisto slinasto kepo zbasal kravi nazaj v gobec: »Na, pa požri do konca!« Sam pa sem požrl jezo.

Takrat sva s Tonetom na tihem sklenila, da greva malo na izlet v skale. Rečeno — storjeno! Še pred zoro sva potihoma vstala in zavila sva skozi Grlo na Škarje. Dajva, še na Ojstrico. Pa dajval Ti, zdaj sva pa lačna. Pojdiva na Korošico nekaj pojed. Pa dajval Ampak nazaj ne greva isto pot. Greva čez Sukalnik na Kamniško sedlo pa na Okrešelj. No, pa dajval! Tako je šlo tisti dan, ko sva se namenila na »majhen izlet«. V Frišaufovem domu je neki planinec pridno nategoval svojo diatonično harmoniko. Valčki in polke so vrele iz njenih mehov. Midva oba godbenika amaterja sva seveda hitro pozabila na utrujenost. Vrtela sva tista dekleta kot za stavo. Ker je bilo deklet več kot fantov, sva bila močno zaposlena. Ali se niso malo prej še tresle nogé od utrujenosti? So se, so se! Ampak zdaj so na vrsti čisto drugačni gibi. Le dajmo, »pebi«. Minute so bežale, kot bi smodil za njimi.

Zmračilo se je. Treba bo nazaj v tabor. Lačna sva, utrujena in sušo imava v žepu. Zares bo treba nazaj.

Pridvela sva nazaj ravno pravnjhi čas — na večerjo. Požrla sva pa mimogrede tudi kopico očitkov. Tisti najin »mali izlet« je menda trajal kar okrog 16 ur, če odštejem tisti ples na Okrešlju.

Sklepni del tistega taborjenja ni bil ne prijeten, ne lep — vsaj za me. Svak je z motorjem in prikolico prišel po dekleti. Naložili smo mu vse, kar je bilo kaj težjega.

S seboj je za zaključek pripeljal nemalo dobrot za želodec in grlo. Vsak še tako razvjen sladokusec bi ga bil vesel.

Po enostranski taborski hrani so nam izbrane delikatese na moč teknile. Da pa se nam ne bi preveč zasušilo v notranjosti, smo pridno zalivali z okusnimi in odličnimi maliganl. Svak mi je dajal korajžo. »Kar daj, boš videl, kako bo lušno«. Svet okrog mene je postajal vse bolj in bolj vesel. Vse je kipel v meni. Ojstrico in Planjavo bi kar objel. Le nekam sumljivo sta se začeli sukati — porednici. Kar ostal bi najraje tu za zmerom. Svak je odpeljal dekletl. Fantje so zajahali svoje jeklene konjičke. Ostal sem čisto sam s svojimi skalnatimi prijatelji. Ko so se v omotični moji glavi do neke mere misli le nekako uredile, sem zajahal bicikel. Šlo je od vruga hitro in »lušno«. Pa ne zavoljo maliganov. »Lušno« že. Hitro pa zavoljo tega, ker gre z biciklom nizdol vedno hitreje kot narobe. Fizika ima pač svoje zakone, ki so mi seveda v takih okoliščinah še kako prav prišli.

Tam nekje okrog Konjskega vrha ali kako se že imenuje tisti zaselek, ml je naenkrat v nepremostljivo napotje postal čisto brezpomemben kamen na cesti. Vam rečem, čisto navaden kamen — nebodigatreba. Prednje kolo ni ubogalo ne krmila ne krmarja. Neusmiljeno sem zletel s ceste telebnil čez nekakšno škarpo in obležal.

Prijatelji so se čez čas vrnili in me našli nezavestnega. Odnegli so me v bližnjo kočo. Ko sem se čez čas prebudil, sem presenečen zagledal ob sebi kopico otrok, ki so strmeli vame. Kot ogrlice so si sledili. Najmlajši 3 ali 5 let pa tja do 15 ali 16 let so strmeli čisto tiho vame, s tistimi velikimi, otroškimi, vprašujočimi očmi. Povesil sem oči. Neizrekljivo me je bilo sram. Tako nebogljen sem se počutil pred otroki — sodniki. Kaj tiste praske in bunke, vse to ni bilo nič proti nemim pogledom.

Z biciklom sem prevozil vsaj štirikrat okrog sveta pa se nisem med potjo nikoli več opil. Šola je zalegla.

Vidiš, dragi Tone! Ne ti ne jaz ne bova več doživljala kaj takega. Ti, zato ne, ker si žal že pod rušo. Jaz sem si pa nabral let.

Ko sem se vračal na parkirišče, sem živo premišljeval o vsem tem. Doživetij veliko, k sroči so prevladovala lepa.

Ne le fizične gore, planine in Savinja, tudi doživetja današnja in spomini, vse to skupaj je moja — Logarska dolina.

V septembru 1978.

SPOMINSKI PLANINSKI POHOD »TRAVNIK«

BOŽO JORDAN

Minilo je 35 let, odkar so pričeli graditi slovensko vojno partizansko bolnišnico Celje (SVPB Celje), in 20 let, odkar so 3. 5. 1959 odkrili spominsko ploščo na skali. Bolnišnica je bila zgrajena do julija 1944 v gostem gozdu posestnika Jožeta Robnika (p. d. Tratnika), Podplanina 13, na Trački planini pod Travnikom (Vodnik, str. 539; v Donjah pod Tračko planino, KLS, str. 229). O njej je pisal že Stane Terčak v Planinskem Vestniku 1956. Na planinski karti (=pk) Kamniške in Savlnjske Alpe (PZS 1974) je ta spomenik kot druga dva označen.

Planinci so sklenili organizirati pohod mimo teh spomenikov naše revolucije. Pohod je bil v nedeljo, 20. 5. 1979. Sklep o pohodu je bil sprejet na seji Savinjskega MDO. Pohod so posvetili 20-letnici odkritja spominske plošče SVPB Celje in takrat označeni planinski poti, 35-letnici pohoda 14. divizije, 60-letnici KPJ, mednarodnemu letu otroka in prvi jugoslovanski odpravi na Mont Everest — Sagarmatho.

Priprave na pohod so se pričele zgodaj (22. 3. 1979, sestanek koordinacijskega odbora za organizacijo pohoda, Mozirje). Porazdelili smo si delo: PD Ljubno naj bi bil organizator pohoda in nosilec akcije (obnova znamenj, kažipoti, kulturni program, prehrana). ZB NOV naj uredi spominska obeležja in pomaga pri organizaciji (spomenik 14. divizije pod Rabonom, spomenik na Vahti, bolnišnica). Dogovor o delu in povezanosti vseh krajevnih činiteljev so ljubenski planinci opravili 5. maja. Občinski odbor ZB NOV Mozirje naj poskrbi za osrednji govor. PD Mozirje in Polzela naj preskrbita osnutek za nalepko ali našitek in prospekt. MDO pa je zadolžen za vabila in plakat, ki naj ima enake elemente kot nalepka. Osnutek za nalepko je pripravil po sliki makete, ki je v celjskem muzeju revolucije, Stevo Farbaš. Za tisk je poskrbel predsednik planinske skupine v Cinkarni Adi Vrečer. Za plakate je poskrbel predsednik MDO Adi Vidmajer, izdelana sta bila v dveh velikostih (A₁ in A₄). Za obvestila v časopisu je skrbel Franci Ježovnik, ki je

moral razposlati tudi plakate in vabila. Osnutek prospekta je pripravil Božo Jordan. Narisal je približno skico pohoda, zapisal dostope in kratko notico o bolnišnici. Pohod sam se je pričel v Ljubenskih Rástkah (Raztoke, Rasko, 553 m) na sotočju Krumpaha in Žepa. Badjura je zapisal takole: Rastke 554 m, zaselek s cerkvico v južnem klinu Kamna 1695 m, v zgavlju savinjske Ljubnice. Do tu je z Ljubnega asfaltna cesta (3,5 km), ki se konča malo pred sotočjem (1,5 km). Tod so vozili avtobusi. Pohodniki so šli od tu po starl planinski poti nad cesto po dolini Žepa, tja v zatrep pod Travniki in Komen. Senco je delal mlad smrekov gozd do ceste, ki drži do Furlanda. Pred njim in dalje po gozdni poti do odprtega sveta pri Rabonu (domačini pravijo: Rabon, pk in tk: Roban; Ambrožič, str. 231: Rabon, na zemljevidu v knjigi Roban). Stopili smo iz gozda pred spomenik, kjer je velika češnja šele cvetela. Smo v naselju samotnih kmetij, raztresenih na južnem, izrazito prisojnem pobočju Smrekovškega pogorja med povrjnima krakoma Ljubnice Krumpahom in Žepom. Kraj je Planina, ljudje pravijo tudi Podplanina. Tu stoji kamniti andenzitni spomenik (880 m) — nema priča nadčloveških naporov, ki jih je tu doživljala junaška 14. divizija. Bilo je to 24. februarja 1944, ko si je kolona izbrala smer umika proti Kamnu (1695 m), ki se je v soncu bleščal na severozahodu. Bil je globok sneg in hud mraz (Ambrožič, str. 232). Na spomeniku piše:

GROB 9 NEZNANIH PARTIZANOV IN 2 BORK, KI SO PADLI NA POHODU 14. PART. UDARNE DIVIZIJE V FEBRUARJU 1944.

(V Vodniku ta spomenik ni omenjen. V KLS, str. 229 piše: Pri kmetiji Roban grobišče 9 borcev, padlih na pohodu XIV. divizije konec feb. 1944, v planinskem vodniku je zapis pravilen). Od kapelice pri cesti je šla kolona pohodnikov dalje po označeni poti, ki preseka zavoj in jo doseže pod Tratnikovo domačijo (Planina 13), kjer je bila javka za bolnišnico. S tega predela poti je dober razgled, pa le malo komu znan in poznan.

Pot gre mimo domačije dalje do spomenika na Vahti (1077 m), kjer je tudi razpotje planinskih poti. Na obdelanem hrastovem deblu je napis:

NA STRAŽI MED GORAMI TU LEŽIMO, NAD SVOBODO VAŠO ŠE BEDIMO. V SPOMIN 3 (M) PADLIM BORCEM IZ PARTIZANSKE BOLNIŠNICE IN ANG. PILOTU. (spodaj) NOV 1945

(Za številko 3, so izsekali M, tako so povedali domači. V KLS piše: Na Vahti spomenik trem borcem NOB in angleškemu pilotu, čigar letalo je bilo zrušeno leta 1944. Tudi tega spomenika v Vodniku ni, prav tako ga ni v planinskem.) Od tega razpotja je na Komen 1 uro, na Hlipovec 1 uro in v Črno 3 ure. Naša pot gre proti prevalu Hlipovcu. Kmalu smo na pašnem svetu, ki se že zarašča. Ob kraju tega se spustimo na cesto, ki je je kmalu konec, nato po gozdnem kolovozu. Na stari rdeči deski ob razcepu kolovozov, v bližini potoka piše: Partizanska bolnica 40 min. Ko preidiš potočke, se ozri navzgor! Vidiš slapiče, zanimive kamnine!

Preskočili smo potoček in bili na koncu ceste. Temu predelu pravijo Mrzle vode. Bila je tod okoli tudi paša, saj stoji še ena bajta, drugo pa podirajo. Pod njima je bila proslava.

Kmalu po prihodu vseh se je pričelo slavlje. Vse navzoče je pozdravil predsednik PD Ljubno Lojze Mikek in poudaril, da se s pohodom vključujemo v letošnje akcije »Nič nas ne sme presenetiti« in praznovanju krajevnega praznika na Ljubnem. Med zbranimi je posebej pozdravil vse preživle borce in podpredsednika ZIS tov. Andreja Marinca. Kulturni program so izvedli učenci OŠ Ljubno. Pod vodstvom Alenke Kralj so zapeli štirl pesmi (Pesem 14. divizije, Noč je zbežala, Mati piše, Teško smo že pomlad pričakovali). Učenci so recitali — M. Bor: Hoste (Helena Pečnik), Ples na vasl (Stanko Irmar), Kurir (Helena Vratantar), Domov bo šel (Urška Kolenc); Minatti: Pismo materi iz groba (Irmar). List iz Dnevnika — Pričakovanje pomladi, Ležal sem, je prebral Matej Kralj. Recitatorje je pripravila Olga Levar. Pevski moški zbor je pod vodstvom Joža Orešnika zapel Na oknu, glej, obrazek bled in Zdaj zaori pesem o svobodi. Glavni govor je imel Tone Išković s Solčava. Po proslavi so planinci in drugi odšli do bolnišnice, ki je malo nad cesto (okoli 1200 m). Tu je spregovoril tov. Travner, ki je deloval v tej bolnišnici. Zbranih je bilo še nekaj borcev, ki so živeli tu kot delavci ali ranjenci. Na skali je skromna plošča z napisom:

CENTRALNA BOLNICA CELJE — IV. OPER. CONE — OD 1944 DO 1945.

Večji del kolone je nadaljeval pot po novo označeni planinski poti proti Travniku. Ta pot doseže slovensko planinsko transverzalo med Hlipovcem in Travnikom. Po njej smo šli po snegu do Antejevega bivaka (1610 m). Od bivaka je kolona zavila po zaznamovani poti v Ljubno čez Mali Travniki (grob neznanega partizana) do cestnega odcepa za lovsko kočo. Mimo nje dalje na Robnikovo (= Počko) planino (lanl so tam pasli 23 govedi). V cestnem zavoju pod njo pa na staro pot mimo Robnikove domačije (v Pri-

mož pri Ljubnem 46) v dolino Žepa. Trhla brv čezenj ni zdržala vseh. Dva sta se le skopala v mrzlem Žepu. Ta Žep ima tudi slapič, za katerega le malokdo ve. Do Rastk smo šli po cesti ob Žepu. Druga skupina je šla po gozdni cesti s prireditvenega prostora na Kolarico, do lovske kočice ali pa kar do Robnikove planine in od tu v dolino. V »zglavju Ljubnice« so nas čakali avtobusi.

Spominski planinski pohod je kljub nekaterim pomanjkljivostim lepo uspel. Predstavniki SZDL je dejal, naj bi ga prirejali vsako leto. Enako so želeli preživeli borci. Organizator pohoda je poskrbel za brezplačen čaj in sendvič.

Tudi danes smo lahko na modrem nebu opazovali sledi avionov, dan je bil sončen, morda prav tak, kot ga je zapisal dr. Kukovec v svoj Dnevnik (glej PV 1956/464). Prevažali so potnike širom po svetu in ne uničujočo energijo dinamita. In gledali smo lahko domačije svobodno in ne s tesnim občutkom kot on med vojno. Svobodni smo! Tudi njegov simbol svobode smo lahko opazovali, obnovljen in prenovljen. Mar ne bi hoteli hoditi tod, da ta »simbol življenja, simbol svobode...« ne utone v pozabo. Poti do njega so označene!

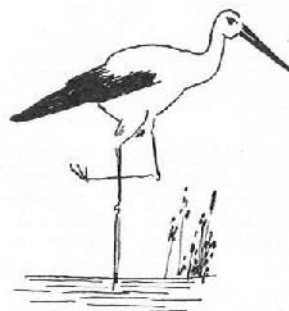
VIRI:

Terčak Stane: Partizanska bolnišnica Celje, PV 1956, Celjski zbornik, 1968.

Vodnik po partizanskih poteh, Založba Borec, Lj. 1978.

Krajevni leksikon Slovenije 3 (= KLS), DZS, Lj. 1976.

Lado Ambrožič-Novljan: Pohod Štirinajste, Partizanska knjiga, Lj. 1979.

Risal B. Vild

ŽIČNICA NA ELBRUS

Poročali smo že, da so v Iranu začeli razvijati zimske športe, alpinizem, himalaizem, da planirajo žičnico na najvišji iranski vrh in še marsikaj. Pred leti smo pisali o Katibeiju, pionirju iranskega planinstva, ki ima v tem času kot domač strokovnjak veliko besedo. Seveda ima Iran ne glede na to, da mu sredstev ne manjka, velike težave pri uvajanju in razvijanju planinstva, ne samo politične, o katerih beremo in slišimo. Manjka literature, zemljevidov in vsega tistega, kar ne more nastati po načrtu čez noč. Planinsko glasilo »Iranian Mountaineering« je nehalo izhajati. Vzrok ni naveden, lahko pa si mislimo, česa manjka za to. Denar res ni vse, pravijo pa, da ga v Iranu ne manjka. Kako je zdaj, ne vemo.

O žičnici na Elbrus pravi Hans Losse, ki živi v Teheranu takole: Žičnica na Tovhal (3933 m) na srečo še ni gotova. Do 3500 m pa se že lahko potegneš. Vsi ljubitelji Elbrusa upajo, da bo poteklo čim več časa, preden bi žičnica stekla do planiranega vrha.

T. O.

POLJSKI HIMALAIZEM 1979

V marcu 1979 je odšel v Himalajo R. Szatirski (Klub Wysokogorski Zakopane). Cilj: P 29 (7835 m), tehnično težak cilj, na katerega so se doslej zaganjali Japonci. Klub Sudety je dobil dovoljenje za Modi Peak, 7219 m, tudi Annapurna South imenovan. Jeseni bo klub Katowice poskusil po novi smeri priti na Lhotse. Klub Gdansk ima dovoljenje za Dhaulagiri (8167 m) s severne strani. V Karakorum odide 6 Poljakov, med njimi dve ženski (Anna Czerwinska in Krystyna Palmowska). Poljaki bodo sodelovali s Pakistanci.

J. N.

DRUŠTVENE NOVICE

OBČNI ZBOR PD SREDNJA VAS V BOHINJU

Občni zbor se je vršil 21. 4. 1979 v hotelu »Stane Žagar« na Ribčevem lazu. Navzočih je bilo 140 članov društva. In zbor je lahko veljavno sklepal. V letu 1978 je bilo stanje članstva naslednje: 507 članov, 147 mladincev in 103 pionirjev.

Občnega zbora so se udeležili tudi gostje: za PZS prof. Tine Orcl, za PD Gorje Alojz Jan in Skumavec, za PD Jesenice Janez Košnik in PD Boh. Bistrica Janko Lapajna in Franc Podlipnik.

Na začetku je predsednik PD opozoril na veliki jubilej: 60-letnico ustanovitve KPJ in 40-letnico konstituiranja centralnega komiteja KPJ v Bohinjski Bistrici. S tem Bohinj ni proslavljal samo pomembnih partijskih jubilejev, temveč tudi veliko delovno zmago — z otvoritvijo Kulturnega doma Jožeta Ažmana in Muzeja Tomaža Godca. »Planinska pota na našem območju smo lani obnovili predvsem v okolici Triglava, ker je bilo zaradi jubilejnega leta pričakovati večji obisk na Triglav.«

»Organizacijo za proslavo 200-letnice prvega vzpona na Triglav je vodil in vse delo usklajeval pripravljalni odbor. Ta je sklival redne in razširjene seje, katerih so se udeleževali poleg nas — domačinov tudi zastopniki PZS, Zveze kulturnih organizacij iz Radovljice in drugi. Obe naši planinski društvi v Bohinju sta lepo sodelovali. Predvsem se moramo zahvaliti za veliko pomoč PZS, njenemu predsedniku dr. Mihi Potočniku, mgr. Tonetu Strojnu in tajniku Janezu Kmetu. Ob tem se iskreno zahvalim kiparju Stojanu Batiču in Vlastu Kopaču. Iskrena naša zahvala velja našemu prijatelju Jaku Čopu za razstavo njegovih umetniških fotografij na proslavi. Omeniti je treba predvsem tov. Franca Čeklina iz Tolmina, odličnega planinskega pisatelja in našega bohinjskega rojaka, saj je po besedah dr. Potočnika on tisti, ki je pred več leti sprožil idejo za postavitev spomenika štirim srčnim možem. Ker je vso organizacijo proslave prevzel tov. Janez Korošec, gre njemu naša največja zahvala.

Poročilo gospodarskega odseka

Pregled obiska po kočah v letu 1978:

Vodnikov dom	7 155 gostov
Koča pod Bogatinom	4 963 gostov
Koča na Uskovnici	2 370 gostov
Skupaj	14 488 gostov

V primerjavi z obiskom v letu 1977 predstavlja obisk v letu 1978 le 89%. Obisk je nazadoval zaradi slabega vremena v poletnih mesecih.

Koča pod Bogatinom je naša najstarejša zgradba in je zaradi tega njeno vzdrževanje res težavno. Čeprav se trudimo, da bi vsaj najnujnejše uredili, so potrebe še vedno zelo velike. Velika težava je tudi stalno pomanjkanje vode, kar bi lahko rešili le z večjim ali dodatnim rezervoarjem.

Finančno poročilo

Računovodja Tine Arh je podal poročilo o finančnem poslovanju društva v letu 1978:

Celotni prihodki	1 819 954,74
Stroški oziroma odhodki	1 410 987,97
Razlika — ostanek dohodka	408 966,77

Tov. Janez Korošec je poročal o delu prireditvenega odbora za proslavo 200-letnice Triglava. Med drugim je dejal:

Postavitev spomenika je seveda plod dela nešteti ljudi tako posameznikov kot organizacij združenega dela in politično družbenih skupnosti. Pokroviteljstvo nad prireditvijo je prevzel Edvard Kardelj. Pri PZS je bil formiran prireditveni odbor, ki ga je vodil mgr. Tone Stojin. Tu v Bohinju pa smo imenovali posamezne komisije (postavitev spomenika, kulturni program, prometna varnost, organizacija preskrbe, odkritje spominskih plošč ipd.) in koordinacijsko komisijo, ki je vsklajevala delo vseh komisij.

19. 1. 1978 je bil Radovljici sestanek predstavnikov PZS, SO Radovljica, obeh planinskih društev iz Bohinja in OZD, kjer je bil sklenjen dogovor glede lokacije spomenika in finansiranje postavitev spomenika. Po tem dogovoru prispeva PZS in združeno delo Slovenije 1 200 000 din — to so bili predvideni stroški za spomenik in ureditev okolice, združeno delo in skupščina gorenjskih občin 700 000 din za kritje stroškov proslave. Ta sredstva naj bi dale: občina Radovljica 250 000 din, občina Kranj 150 000 din, občina Jesenice 150 000 din, občina Škofja Loka 100 000 din in občina Tržič 50 000 din.

Pri delih so sodelovali tudi planinci obeh planinskih društev Bohinja s prostovoljnimi delom (pri urejanju prostora), medtem ko so nekatera delovna organizacija brezplačno prispevale v delu ali materialu:

Splošno gradbeno podjetje Gorica — avto-dvigalo za razkladanje skale;

GIP Gradis Jesenice je posodilo 600 m² gradbenih plošč;

Alpetour TOZD potniški promet — brezplačno 14 avtobusov za prevoz nastopajočih na proslavi (ca. 2000 km);

LIP Bled, TOZD Tovarna Bohinj, posojilo gradbenih plošč;

Alpetour — Creina, prevoz dekoracijskega materiala iz Ljubljane;

Skupina preživelih borcev, med njimi podpredsednik ZIS ing. Marinc (Mrzle vode 20. 5. 1979) Foto B. Jordan

Komunalno podjetje Bohinj vodovodno napeljava na prireditveni prostor;

Turistično društvo Bohinj — Jezero, prostore in pomoč pri delu;

Železarna Jesenice, izdelavo spominskih plošč po nižji ceni;

Ljubljanske mlekarnice — Železnina Boh. Bistrica, posojilo materiala;

SO Radovljica, brezplačen prenos zemljišča;

Republiška skupnost za ceste — pomoč pri ureditvi parkirnega prostora, itd.

Zahvalo smo seveda dolžni ekipi RTV Ljubljana za uspele prenose proslave, Minki Korošec in Jaku Čopu za razstave, Francu Ceklinu, arh. Kopaču, kiparju Batiču, ing. Nadižarju in Perkotu za vso pomoč in sodelovanje.

Načelnik postaje GRS Stara Fužina Alojz Arh je poročal o delu postaje:

Postaja ima 23 aktivnih članov, 11 pripravnikov in 4 izjemne člane. Imeli smo 5 skupnih sej, odbor pa je imel 6 sej, bilo je 14 predavanj o tehniki reševanja tj. 28 ur in 2 predavanji iz prve pomoči. Tečaja na Kraju v mesecu aprilu 1978 se je udeležilo 13 članov in pripravnikov s 3 lavinskimi psi. Uspeh tečaja je bil kljub pomanjkanju predavateljev zadovoljiv. Prišlo je do obnove izpitov za vodnike lavinskih psov — na alarmni listi imamo 2. V Bovcu je bil tečaj in izpit za minerce snežnih plazov. V Bohinju imamo zdaj 4 minerce snežnih plazov. Dan snežnih plazov, ki ga je tehnično pripravila naša postaja za vso Slo-

venijo, je bil 23. in 24. 12. 1978 v Bohinju. Iz postaj Slovenije so bili zastopani delegati, javna varnost in alpinisti. Iz naše postaje je oba dni sodelovalo po 25 članov in pripravnikov. Pri pohodu na Pokljuko — Po poti mrtvega bataljona — je sodelovalo za prvo pomoč 10 članov in pripravnikov. Na skupni nenadni vaji pod Stolom v sodelovanju s splošnim ljudskim odporom, je sodelovalo 15 članov in pripravnikov.

Reševalnih akcij je bilo v letu 1978 skupaj 8, pri eni je šlo za smrt, pri eni za poškodbo, 6 pa je bilo iskalnih.

Na planinskih potih: Kraj—Kov, Kraj—Gonjač, Stara Fužina—Rudnica, Jezero—Peč—Rudnica, Srednja vas—Uskovnica, Stara Fužina—Uskovnica, Uskovnica—Rudno polje, Uskovnica—Konjščica, Voje—Zatrep—Uskovnica, Stara Fužina—Voje—Vrtača—Vodnikov dom smo obnovili markacije in izvršili manjša popravila.

Na poti Uskovnica—Čiprje—Tosc so bile obnovljene markacije in izvršeno večje popravilo poti.

Pot Srednja vas—Senožeti—Savski most je bila obnovljena in markirana.

Poročilo propagandnega odseka (načelnik Jože Cvetek). Propagandni odbor je med obema občnima zboroma bil najbolj angažiran pri delih za postavitev spomenika in izvedbi proslave 200-letnice prvega pristopa na Triglav.

Poročilo o delu odseka je podal načelnik odseka tov. Jože Mišmaš: Odsek je sodeloval pri izvedbi proslave 200-letnice prve-

ga pristopa na Triglav. Gorski stražarji so bili s svojim praporom in rokavskimi našitki v sprevodu proslava. Komisija je sodelovala tudi pri ureditvi alpinetuma na Velem polju. Alpinetum se nahaja v neposredni bližini naše planinske kočice na Velem polju. Urejen je bil prostor in tudi dostop do alpinetuma. Posajenih je bilo precej rož, ki rastejo v tem predelu. Udeležili smo se tudi odkritja plošče Baltazarju Hacquetu, ki je vdclana na alpinetumu. Prevzeli smo alpinetum v varstvo in vzdrževanje seveda v sklopu komisije za varstvo narave in gorsko stražo pri PZS.

Poročilo o delu alpinističnega odseka Bohinj je podal načelnik odseka tov. Marko Šurc.

AO Bohinj deluje in se razvija v uspešen kolektiv šele dobro leto. Odsek šteje skupno 18 članov, od tega 8 aktivnih alpinistov, 6 aktivnih in 2 neaktivna pripravnika in 2 tečajnika.

Na svojem občnem zboru v Uskovnici 13. 1. 1979 smo med pripravnike sprejeli 3 tečajnike, na novo pa smo v odsek kot tečajnika sprejeli 2 mladince. Zdi se nam, da je to za zdravo rast odseka dovolj. Manjka pa nam strokovnega kadra, zato imamo v letošnjem planu šolanje inštruktorjev alpinizma in vpis naših najboljših članov v GRS Stara Fužina.

V letošnjem letu smo člani odseka opravili le nekaj manj kot 300 vzponov, pristopov in turnih smukov. Naj omenim le najpomembnejše: Zlatorogove police in smučanje po Slovenski smeri, vse severna Triglavska stena pozimi, udeležba na taboru v Paklencih in Dolomitih, prvenstvene smeri v Novem vrhu, Koštrunovcu, Debelem vrhu, Ablanci, Škrbini in Zobu Kanjavca, vrhunec naše dejavnosti pa je bila vsekakor odprava na Kavkaz, kjer so naši trije člani opravili 35 vzponov vseh težavnostnih stopenj v višini 4000 m.

Z naštetimi vzponi so se kar 4 naši alpinisti uvrstili v republiški alpinistični razred, kar je po številu največ v Sloveniji. AO Bohinj je v pretoklem letu pričel pripravljati tudi plezalski vodnik za bohinjske stene. Vodnik bo izšel najbrž drugo leto, po delih pa ga že objavljamo v Planinskem Vestniku.

Za našo dejavnost so nam PD Srednja vas in Bohinjska Bistrica namenili po 10 000 din plus neporabljena sredstva iz prejšnjih let, prav tako nas je podprlo GG Bled s 3000 din in LIP Bled s 1500 din. Za vrhunski šport (prej omenjeni republiški razred) pa smo od TTKS prejeli 16 000 din.

Poročilo o delu mladinskega odseka je podal načelnik odseka tov. Pavel Odar:

Leto 1978 je minilo v okviru 200-letnice praznovanja prvega pristopa na Triglav. K temu praznovanju smo tudi mladinci prispevali skromen delež. Prva taka akcija je bila očiščenje makete — Hodnikovega Triglava in obnova poti na maketi.

Mladinci smo markirali pot iz Uskovnice čez Trstje na Velo polje. Planinsko šolo je obiskovalo 20 mladincev, od tega je uspešno opravilo preizkus znanja 16 mladincev. Ta preizkus znanja je pogoj za nadaljnje izobraževanje za mladinske vodnike.

Opravili smo tudi nekaj tur in izletov. Prvi tak je bil pohod na Stol, temu je sledil turni smuk iz Rodice, popoldanski izlet na Uskovnico, turni smuk z Draškega vrha in izlet na Studor. V začetku maja smo imeli 3 dnevni tabor na Krstenici, katerega se je udeležilo 8 članov MO. Povzpeli smo se s smučmi na Veliki Stog, tako je bil še en turni smuk za naml. Sledili so izleti na Vogar, Pršivc, Ograde in Debeli vrh.

V okviru 200-letnice smo organizirali tridnevni tabor v Lazu. Tam smo nameravali zakuriti kresove na predvečer proslave, kar pa nam zaradi slabega vremena ni uspelo.

Zbor so pozdravili predstavniki PZS (T. Orel), PD Gorje (A. Jan) in PD Jesenice (Janez Košnik).

SREČANJE BRATSKIH DRUŠTEV

Ljubitelju gora, planincu, se v njegovem življenju s pohodov vtisne v spomin nič koliko dogodkov. Med tistimi neizbrisnimi pa bo ostalo brez dvoma letošnje osmo srečanje zamejskih planinskih društev iz avstrijske Koroške in Italije z obmejnimi društvi, ki je bilo v nedeljo 10. junija v Podenski dolini v Avstriji.

Slikovita dolina Poden: Pod še zasneženimi vrhovi Karavank več sto planincev, ki so prišli iz Italije, Avstrije in obmejnih planinskih društev, tisto prisrčno človeško toplo vzdušje, kjer ni bilo nobenih meja ali narodnostnih razlik.

Vsekakor je bila to pomembna prireditve, ki ima tudi izredno velik narodnostni pomen, ne samo za ljubitelje gora, temveč za vse naše rojake, ki živijo onstran meje. Planinci, zbrani na tem zboru so še posebej poudarili tradicionalno povezanost in prijateljstvo med planinci. Takšno prijateljstvo pa bi moralo zavladati tudi med ljudmi in vsemi narodi na svetu.

Prijatelji so si izmenjali spominska darila, ki bodo odslej zaljšala njihove planinske domove, in sklenili, da se prihodnje leto še bolj množično srečajo na devetem shodu.

Svojevstveni značaj je prireditvi dal tudi kulturni program, ki so ga pripravili domačini, tamburaški orkester in otroci v svojem materinskem slovenskem jeziku. Svoj delež so doprinesli tudi godbeniki. Vsi smo bili kot velika družina, v katere žilah teče ista — slovenska kri naših prednikov.

POHOD PO POTEH PARTIZANSKIH RANJENCEV V TRNOVSKEM GOZDU

V okviru vzgojno izobraževalnega programa je Občinska konferenca Zveze rezervnih vojaških starešin občine Idrija, v sodelovanju s PD Idrija, Zvezo borcev NOV in mladimi organizirala v nedeljo 24. junija 1979 pohod po poteh partizanskih ranjencev v Trnovskem gozdu.

Več kot 200 udeležencev pohoda se je v nedeljo zjutraj zbralo na trgu maršala Tita v Idriji in nato krenilo preko Hleviških planin do Tratnikove domačije v Čekovniku nad Idrijsko Belo. Tu je pohodnikom spregovorila partizanska zdravnica dr. Pavla Jerina-Lah, ki je obudila spomine na težke dni partizanske sanitete, ki je od leta 1943 do osvoboditve z nesebično pomočjo domačinov v Trnovskem gozdu delovala SVPB »Pavla«, v kateri se je zdravilo 954 ranjencev.

Od Tratnikove domačije je kolona pohodnikov krenila do idrijskih Klavž. Tu je spregovoril Jurij Bavdaž, ravnatelj Mestnega muzeja v Idriji, ki je pohodnike seznanil z zgodovino tega starega objekta, pomembnega za splavljanje lesa iz Trnovskega gozda v rudarsko Idrijo.

Pohodniki so nato pot nadaljevali po stazah, kjer so nosili ranjene partizane v skrite bolniške postojanke, obiskali pa so tudi grobišče, kjer počiva več kot 30 padlih partizanov.

Nedeljski pohod po Trnovskem gozdu so pohodniki sklenili z zborovanjem v Mrzli rupi. Zborovanja so se poleg pohodnikov udeležili tudi krajanji vojskarske planote, številno osebje in ranjenci iz bolnišnice »Pavle«, partizanska zdravnica Franja, slavnostni govornik pa je bil Albert Jakopič-Kajtimir, načelnik štaba IX. korpusa. V svojem govoru je poudaril veliko vlogo, ki jo je IX. korpus odigral s pomočjo krajanov na področju Trnovskega gozda in Vojskega v zadnji sovražni ofenzivi. V kulturnem programu zborovanja v Mrzli rupi so sodelovali: moški zbor združenja šoferjev in avtomehnikov iz Idrije, recitatorji KUD »Planika« Vojsko in harmonikar iz Spodnje Idrije.

Vsi pohodniki so tudi dobili spominsko značko z originalnim žigom SVPB »Pavle« in kontrolni karton pohodov ob 75-letnici PD Idrija.

Silvo Kovač

7. ZBOR MARKACISTOV SAVINJSKEGA MDO

V nedeljo, 24. junija 1979, ob 10. uri, je bil 7. zbor markacistov Savinjskega meddruštvenega odbora planinskih društev. Bilo je 20 udeležencev iz naslednjih PD: Solčava, Ljubno, Mozirje, Gornji grad, Polzela, Prebold, Zalec, »Železar« Štore, Vitanje in Rogaška Slatina. Udeležba je bila

boljša od lanske, toda še vedno skromna (40%). Dejstvo pa je, da je večina poti zadovoljivo markiranih. Na zboru je tekla beseda o njihovem delu in problemih. To delo je še vedno prostovoljno-udarniško, kar velja za sredogorja, le višje gori se nadelava poti plača. Saj tam je to res garaško delo. Zaznamovanje poti pa pride prav vsem, ki hodijo po njih.

Na zboru je bil navzoč tudi novi načelnik komisije za pota in markacije pri PZS France Vesel in Stanko Kos. Poslednji se je več kot 10 let trudil pri nastajanju kartoteke planinskih poti. Sedaj jo imamo, moramo jo le izpopolnjevati in dopolnjevati. Zato so dolžni markacijski odseki, vsako leto poslati pisano poročilo komisiji za pota, da je kartoteka na tekočem. Pri tem pa seveda ne gre pozabiti, da je treba k vsaki poti pripisati tudi njeno katastrsko številko. Vsa PD so dobila kopije teh kartotek.

Zbor je pozdravil predsednik MDO Adi Vidmajer, ki je poudaril, da moramo tudi markaciste vzgajati. K zaznamovanju poti moramo pritegniti mlade, da se bodo ob izkušenih učili.

Beseda je tekla o poti 14. divizije. Prav tu je bilo pred 20 leti sklenjeno, da se ta pot markira in uredi kot planinska transverzala (PV 1959/363). Prvi pohod po njej je bil 27. aprila 1959, v počastitev 40. letnice KPJ in SKOJ. Zbor je sklenil, da se osnuje skupina, ki bi delo na tej poti poživila in sodelovala z ZZB NOV. Upajmo, da bo to res uspelo.

Zbor markacistov je prevzel naloge za prihodnje obdobje. Predvsem je bilo poudarjeno delo za vzdrževanje in obnavljanje obstoječih planinskih poti, tekočo kartoteko in opise. Nekatera društva imajo v svojem načrtu postopno obnavljanje posameznih predelov. Na primer: Solčavani so obdelali sedaj Olševo in bodo pričeli s Strelovcem in Grofičko, kjer jih čaka veliko dela, saj visoko drži nadelana cesta in bo bližnjice le treba obdržati. Polzelani bi radi za svojo 20-letnico obstoja bolje obdelali Dobrovlje (Bezovc, Deskovniški križ,ovski križ). V Gornji Savinjski dolini razmišljajo skupno z borci tudi o poti partizanske sanitete.

Markacijsko skupino Savinjskega MDO bo še eno leto vodil Florjan Šon. Za naslednje obdobje smo si pa že zapislali nekaj kandidatov.

Gornjegrajski markacisti so se zelo potrudili in so z Gornjega grada zmarkirali kar tri poti do svojega doma. Pot z oznako TV drži mimo Šemprimožnika. Nanjo se v zgornjem koncu naveže pot čez Borovnico, ki teče pod Pragom (1109 m), tretja pa gre mimo Šmreke, zahodno od Praga, mimo lovške kočje in Jespe do doma (na plan. karti je označen samo zgornji del). Tudi z Bibe je dobro označena, enako s Črnivca. Vsem udeležencem so v domu postregli z brezplačno enolončnico, za kar jim gre vse priznanje. Planinski dom je sedaj odprt in

dela gredo h koncu. Marsikatera planinska šola ga obišče in tudi sedaj je bilo precej mladine, ki je hodila po občirni Menini planini pod dobrim vodstvom mladinske vodnice.

B. J.

SREČANJE PLANINCEV NA HOMU

V nedeljo, 29. julija 1979, so zabukovski planinci pripravili planinski pohod. Zbor je bil pri »Minervi« in kolona je krenila ob Artičnici proti spomeniku talcev, po dolini na preval med Mrzlico in Kamnikom v Podkamnik do spomenika borcem. Nato mimo Baloha v Podhom na Hom, kjer je bilo pri domu zborovanje. Zbralo se je kljub dopustniškemu času kar precejšnje število ljubiteljev gora.

Med udeleženci planinskega zborovanja so bili podpredsednik GO PZS Drago Kozole, članica IS skupščine občine Žalec Marija Štorman, predsednik IO telesnokulturne skupnosti Žalec, predsednik SZDL Griže Milan Zupanc, predsednik KS Griže, vodja GS pri MDO Florjan Šon in predstavniki PD Dol pri Hrastniku (med njimi 84-letni Alojz Klemen).

Uvodne misli srečanja je podal tov. Miro Petrovec, predsednik PD Zabukovica. Med drugimi je dejal, da spada to med utrinke časa — akcije NNNP in v pričetek naslednjega leta kot priprava na 30-letnico obstoja. Priprave na ustanovitev društva segajo v leto 1949. Tov. Franci Jčzovnik je podal kratek prerez dela društva od izletov, orien-

tacijskih tekmovanj in vseh ostalih akcij, ki jih ni bilo malo. Med drugimi je omenil, da je 28 pionirjev končalo planinsko šolo z izletom na Kamniško sedlo. Pridobili so nekaj šolanih kadrov, ki se uspešno vključujejo v delo (MV, PLV, GS). Tudi za Kredarico so zbrali čez pol milijona dinarjev. Omenil pa je tudi prihodnje naloge do konca leta. Vse zbrane je nato nagovoril tov. Drago Kozole in poudaril zasluge domačih planincev pri gradnji doma. Med drugimi je povedal, da so akcije — pohodi, orientacija in druge — naše stalne delovne oblike in so v tem letu le javno vključene v vsesplošno akcijo Nič nas ne sme prenetiti (= NNNP). Kot amaterska organizacija k temu veliko pripomoremo. Planinske postojanke pa morajo ostati planincem, saj so jih postavili oni, tudi precej prostovoljnega dela so opravili in se kot taki vključujmo v turizem. Akcija Kredarica upamo, da bo uspela: dom pod našim Triglavom moramo povečati.

Potem so podelili priznanja PZS in sicer 10 bronastih in 6 srebrnih častnih znakov. Med njimi je Miha Miklavc, ki ga je prejel ob svoji 60-letnici in je opravil že 20 transverzal. Milan Polavder, MV, je za svoje delo že prejel priznanje OK ZSMS, drugi so še dr. Vera Petkovič, Srečko Čulk (st., PLV), Franc Pere, Matija Kajtna, Poldi Oblak, Amalija Medved, Franc Topolovšek in Rafko Krošel. Srebrni častni znak so prejeli Miro Petrovec, Matin Šon, Srečko Kuret (PLV), Tone Petrovec, Rado Cilenšek in Matevž Oblak. Ta priznanja je podelil

Ob spominu na padle borce — govori Ikovic (Mrzle vode 20. 5. 1979)

Foto B. Jordan

Skala s spominsko ploščo. Govori tov. Travner (Tratnikova goša 20. 5. 1979)

Foto B. Jordan

tov. Drago Kozole ob asistenci Franca Kovača.

V svoje vrste so sprejeli tudi dva najmlajša: od svojega prvega leta bosta člana PD. Pionirjem so podelili 13 bronastih značk Pionir-planinec (skupno jih imajo 48), 3 so prejeli srebrnega (skupno 12) in 4 imajo zlatega. Zadnjega je prejela Verica Klavžer, ki je tudi najmlajša nosilka rdečega znaka Planinar-transverzalec. Podeljeno je bilo 22 značk Savinjske poti (skupno 173), po štiri Šaleške (skupno 28) in Zasavske planinske poti (skupno 64), pet jih je dobilo značko Štajersko-zagorske poti, eden Koroško mladinsko transverzalo, Miha Miklavc pa še planinsko-turistično Trdinovo pot. Kurirsko pot po Dolomitih je opravilo 55 članov. Osem članov je opravilo pot Snežnik-Snježnik. Grebengradsko transverzalo pa je opravilo kar 48 članov.

Tov. Florjan Šon je podelil še 13 značk GS, tistim, ki so opravili preizkus na Kopitniku. Nato je stekel prost razgovor o delu in težavah. Popoldan je zabukovška godba na pihala pri domu izvedla promenadni koncert in pripomogla k pravemu kulturnemu planinskemu vzdušju.

B. J.

JANKU VILMANU V SPOMIN

Ko smo v nedeljo, 17. junija, zvečer zvedeli za avtomobilsko nesrečo Janka Vilmana, ni nikomur prišlo na misel, da se bo končalo z najhujšim. Računali smo, da bo zaradi poškodbe ključnice in reber nekaj

časa moral mirovati, a žal smo se motili. Po desetih dneh smo ga 27. junija, en dan pred njegovim 63. rojstnim dnevom, spremili k zadnjemu počitku.

Če pregledujemo zapiske PD Javornik-Koroška Bela, skozi vseh 32 let njegovega delovanja, pogosto srečujemo ime tovariša Vilmana. Že pred zadnjo vojno je bil navdušen planinec. Po vojni, ko se je vrnil iz gozdov, kjer se je boril za osvoboditev domovine, je z nekaterimi drugimi ljubitelji gora začel misliti na ustanovitev samostojnega planinskega društva v domačem kraju. V letu 1947 po ustanovitvi društva je stalo njegovo ime na vrhu seznama upravnega odbora. Postal je prvi predsednik društva in ga je vodil do konca leta 1951. Med njegovim predsedniškim mandatom je društvo v letu 1949 prevzelo dežurstvo v stari planšarski koči na Zasipski planini v Krmí. Znal je organizirati mlade planince za prostovoljno delo. S tem je društvo stopilo v javnost. Leto kasneje je kot predsednik prevzel v upravo Staničevo kočjo pod Triglavom.

V letu 1952 je bil izvoljen za načelnika gospodarskega odseka. Izkazal se je kot dober gospodar že prvo leto, ko je društvo prevzelo v oskrbo postojanko Pristavo v Javorniškem Rovtu z vsem posestvom in živino. V letu 1959 je bil kot gospodar vodja gradnje nove planinske kočje v Krmí, ki je danes društvena last. Štiri leta za tem je bil tri sezone zapored, njegov drugi dom pod Triglavom, kjer je društvo popolnoma prenovilo Staničevo kočjo. V letih

1965 in 1966 ga ponovno srečamo na delu v gorah, tokrat v Karavankah. Treba je bilo postaviti novo Prešernovo kočo na Stolu. Kot vodja gradnje ponovno srečamo tovariša Vilmana. Sledila so gradbena dela na Pristavi. Vsa ta leta je stal na čelu gradbenega odseka neutrudni tovariš Janko.

Za svoja dela je prejel pohvalo društva, dvakrat pismeno pohvalo PZS, zlati častni znak Planinske zveze Jugoslavije, srebrni in zlati častni znak Planinske zveze Slovenije.

Znal je biti tudi družaben. Na planinskih izletih, pri gospodarskih in udarniških delih smo pozabili na utrujenost, če je bil med nami. Pogrešali ga bomo pri društvenem in gospodarskem delu, saj si je v 32 letih nabral toliko izkušenj, da je bil pri vsakem delu dober svetovalec.

Za vsa ta dela ti je društvo hvaležno. Odšel si vever, s svojstvenim, lahkim korakom. S tovarišem si zadnjikrat prekriziral pobočje 2000 m visoke Belščice, Vajneža, Zelene doline in užival ob pogledu na svojo rojstno vas pod seboj, na večer, ko si se vrnil v dolino, pa je nesreča prekrizala tvojo življenjsko pot.

Za teboj bo v društvu in upravnem odboru ostala globoka vrzel in spomin.

J. S.

PLANINSKI KROŽEK

V okviru svobodnih aktivnosti učencev na zunanjem oddelku Osnovne šole »Peter Skalar« Bovec na Žagi je v šolskem letu, ki je za nami, deloval tudi planinski krožek. V krožek so bili vključeni vsi učenci tretjega in četrtega razreda. Na krožku so se učenci sestajali enkrat tedensko in v celem šolskem letu so se seznanili z nekoliko zanje prilagojenim gradivom pionirske planinske šole. Vse teme planinske šole so bile na predavanjih popestrene z diapozitivi ali fotografijami. Poleg tega je bilo na krožku prikazanih tudi nekaj krajših zaključenih predavanj o planinskih, smučarskih pa tudi alpinističnih turah. Mladi planinci so na krožniku sodelovali zelo zavzeto.

Zaključnega planinskega izleta niso mogli privediti zaradi pomanjkanja časa. Zato pa bo na vrsti takoj jeseni, saj bo krožek zaradi velikega zanimanja pionirjev deloval tudi naslednje šolsko leto.

Boris Mlekuž

MLADINSKI ODSEK STRANJE

Na soboto, 7. jan. 1978, smo se z rednim avtobusom pripeljali do Mengša. Po trim stezi smo se povzpeli na Gobavico, kjer smo bili rahlo razočarani, kajti koča je bila zaprta. To pa nam ni pokvarilo veselega razpoloženja. V sončnem jutru smo hiteli po gozdovih do rašiške koče. Tudi ta je bila v dopoldanskem času še zaprta. V

skrinjici je bil le žig brez blazinice. Na vrhu narodnega heroja Staneta Kosca je 16 m visok kovinski razgledni stolp, s katerega smo opazovali široko okolico. Ogleдали smo si tudi spomenik, na katerem piše, da je bila ta vas prva v vojni požgana, prebivalci pa izseljeni. Po debeli uri smo prispeli na Šmarno goro. Z nje so prav takrat imeli pogumni fantje polete z zmajem, kar nam je bilo še posebno všeč. Na nebu so se zbirali temni oblaki, zato smo pohiteli navzdol.

Pohod na Stol je bil preložen za cel mesec. Tudi tega smo se nekateri udeležili. Z odraslimi planinci iz Kamnika smo se 19. 3. 1978 popeljali z avtobusom do Žirovnice. Peš smo se v dolgi koloni počasi pomikali do Valvazorjeve koče. Veter je nosil sneg, da nam je jemalo sapo. Po treh urah naporenega vzpona smo se le znašli v Prešernovi koči na vrhu Stola. V veliki gneči se ni bilo mogoče niti pogreti, zato smo se odločili za sesto. Navzdol je šlo kar hitro. Najmlajše so naši vodniki varovali z vrvmi. Billi smo srečni, da smo premagali tako naporno pot.

Sredi aprila je bilo v vasi Okroglo nad Bistričico odkritje spominskega obeležja, ki nas opozarja na težke vojne dni, ko je bila vasica požgana in domačini pregnani v taborišče. Po kulturnem programu, ki so ga pripravili naši učenci, smo planinci nadaljevali pot na Kamniški vrh. Po vseh štirih smo varno prilezli na vrh. Tu pa se nam je odprl edinstven razgled na dolino pred nami in zasnežene vrhove v ozadju. Kdor slabo pozna dolino Bistričice z Zakalom in širšo okolico tja do Mengša, naj se povzpne na Kamniški vrh.

7. maja smo se spet podali po LMP. Od Domžal mimo Ihana smo krenili peš do cerkvice na Taboru, kjer je še dobro ohranjeno obzidje, kamor so se okoličani zatekali pred Turki. Tu smo naleteli na precej veliko želvo, ki bi jo najraje vzeli s seboj, a je imela na oklepu poseben znak, zato smo jo raje pustili tam. Nekaj strmih zavojev po gozdni poti, nas je privedlo do Trojice, kjer smo odtisnili žig. Lepa markirana gozdna pot nas je vodila dalje čez Murovico in Cicelj do Miklavža. Od tam je še posebno lep razgled. Iz Jevnice do Ljubljane smo se — nekateri prvič v življenju, vozili z vlakom, kar nam je bilo nadvse všeč.

21. maja smo se podali na Pohorje. Že ob petih zjutraj se nas je 64 nagnetlo v avtobus, ki je pognal po Tuhinjski dolini, mimo Celja in po novi avtocesti proti Mariboru. Po dveh urah nadvse prijetne vožnje smo prispeli do Mariborske koče. Žigosali smo transverzalne knjižice, dnevnik pionir-planinec in že hiteli do koče na Arehu. Od tam smo po lepi gozdni cesti zavili skozi pragozd do Osankarice. Tam smo si ogledali spominski muzej in obiskali kraje Pohorskega bataljona. S kratko žalno slovesnostjo smo se poklonili Junakom, ki so

umirali za to, kar mi danes imamo. Od tu smo se po dobro urejeni cesti pripeljali do kočice na Pesku, ki pa ni več oskrbovana. Nato smo se peš podali na Roglo. Začudenimi smo bili nad globoko snežno odejo, ki je prekrivala cesto, po kateri pred nami še ni gazil nihče. Dom je z druge strani množično obiskan, saj so tam lepo urejena smučišča. Vračali smo se skozi Oplotnico in Slovensko Bistrico.

3. junija pa smo se spet podali po LMP. Tokrat smo se s Kamničanom (vlak) popeljali do Mednega. Pot nas je vodila čez Golo brdo do Slavkovega doma in do Katarine. Spominska plošča nas je opozorila na boje v Belški graf. Po strmem travnatem pobočju smo se povzpeli na Grmado. Ta dan se je tu kar trlo izletnikov vseh starosti, največ iz Ljubljane. Spustili smo se po lepo markirani poti, ki nas je pripeljala do Govejka. Sonce je bilo že nizko, zato je bilo treba pohiteti do Medvod, od koder smo se vračali v Kamnik. Za nami je bilo osem ur hoje.

Po temeljiti pripravi smo se 22. julija odpeljali proti Gorenjski. Ob 14. je naša kolona 17 otrok in 18 odraslih krenila na strmo pot proti Kredarici. Lep je bil pogled z vrha Triglava po okoliških vrhovih.

9. septembra smo se udeležili shoda planincev na Loki pod Raduho. Peljali smo se do Luč. Tam se je že trlo planincev iz različnih krajev Slovenije, ki so se v nepregledni koloni pomikali po strmi stezi mimo zaselkov in skozi gozdove.

23. sept. smo se podali na Kamniško sedlo. V koči se je trlo gornikov. 31. se nas je zgnatlo v zimsko sobo, kjer je bilo 12 ležišč. Naslednje jutro smo krenili na Pla-

njavo. Pod nami se je nemoteno pasla večglava čreda gamsov. Brez diha smo obstali, kajti prav mimo nas se je pomikala skupinica gamsov s tremi mladiči. Pohiteli smo čez vrhove Babe, Škarij na Ojstrico.

15. oktobra smo se namenili na Ratitovec. Na višini kakih 1000 m smo obstali. Pred nami je sijal ožarjen od sonca, v vsej svoji veličini — Ratitovec. Zdelo se nam je, da stojimo sredi kroga, ki ga obdajajo z ene strani mogočne Julijske Alpe s Triglavom, Karavanke, Kamniške planine in Škofje-loški hribi z Blegošem. V daljavi nas je pozdravljala celo Snežnik. 19. nov. 1978 smo se spet podali po LMP (Ljubljanska mladinska pot).

10. 2. 1979, smo se kljub kislemu vremenu podali po LMP. Z vlakom smo pripotovali v Grosuplje, od koder smo hiteli proti Taborski jami. Jame si žal nismo mogli ogledati, ker je za javnost odprta šele aprila.

17. 2. 1979, smo se spet udeležili spominskega pohoda na Stol. Šli smo mimo Zatrežniške in Doslovške planine.

4. 3. 1979 pa smo ubrali pot po LMP nekoliko drugače — z osebnimi vozili. Iz Horjula smo se povzpeli v partizansko vas Koreno. Iz Smrečja smo pohiteli na Vrh nad Rovtami nato do Ulovke, kjer je smučarsko središče. Povzpeli smo se na Planino in si z razglednega stolpa ogledali okolico Vrhnike.

25. 3. 1979, smo skupaj s planinci iz Kamnika in Mengša šli na spominski pohod na Porezen. Avtobus nas je potegnil do Petrovega brda. Vračali smo se mimo Cerknega, kjer smo obiskali bolnišnico Franja.

ALPINISTIČNE NOVICE

ANDREJ ŠTREMELJ IN NEJC ZAPLOTNIK V »ALPINISMUSU«

Poročevalec v rubriki »Informacije« T. Hiebler (th) v Alp. 1979/9 razmeroma izčrpno poroča o naši ekspediciji v Karakorum 1977 — Hidden Peak 8068 m. Članek je opremljen z značilnima portretoma obeh mladih, nadvse uspešnih alpinistov, poročilo pa citira tudi opis A. Štremelja o doživetju vzpona na koto 8068 (8. julija 1977). Kranjska naveza je prišla na ta vrh tretja s prvenstvenim vzponom po jugovzhodnem grebenu. Poročilo omenja tudi tragiko pokojnega Draga Bregarja: Uspešna alpinista sta ga našla v taboru IV, kamor sta sestopila v mraku. Imel je trden namen, da tu počaka na lepše vreme in se 9. julija sam povzpne na vrh osemtisočaka.

T. O.

SOLISTI V PIZ BADILE

V severozahodni steni Piz Badile sta leta 1937 Bramani in Castiglioni potegnili svojo smer. Julija 1978 jo je sam preplezal Franco Gugiatti. Dogodek sam na sebi niti ni velik, saj je smer ocenjena IV+, v in V+, zanimivo je to, da se je skozi 50 let bolj uveljavljala Cassinova smer v severovzhodni smeri, ki še danes velja za modno. Gugiatti je smer ponovil že pozimi l. 1976. Isto leto je pozimi preplezal tudi severozahodni raz v Cengalu.

19-letna Italijanka Serena Fait iz Sondria je 1. avgusta 1978 vstopila sama v 900 m visoki severni raz Piz Badile, prva ženska, ki se je česa takega lotila. Sredi stene jo je ujela nevihta, 100 m pod vrhom pa je završal snežni vihar. Serena se je tam navezala na nemško navezo in z njo prišla

na vrh. Nemška naveza je tudi sestopila po jugovzhodni steni. — Nedvomno podjetna in pogumna ženska, vprašanje pa je, kako bodo odločili alpinistični kronisti. Ali ji bodo prišteli »prvi ženski vzpon«?

T. O.

SEVERNA STENA LES DROITES — POZIMI

»Alpinismus« 1979/2 je po Deviasu objavil podatke o zimskih ponovitvah te 1000 m visoke, razglašene stene. Doslej je bila smer Cornuau—Davaille ponovljena osemkrat. Trikrat so to bile švicarske naveze, trikrat francoske, po enkrat francoska, poljska in angleška, vse od l. 1971 do 1977.

T. O.

ANGLEŽI V HIMALAJI

Doug Scott je kar naprej »na nogah«, vsako leto po večkrat tudi v Himalaji, profesionallec, ki je kot nalašč za današnje angleško usmeritev: Zavzeti čim več ciljev v velikih gorstvih, predvsem pa si nabrati čimveč lovorik okoli Strehe sveta. Doug Scott je septembra 1978 preplezal severno steno Nuptseja, soseda Everesta. Ko je prišel domov, se mu je rodila hčerka, tretji otrok. Nuptsejevo severno steno imenujejo

strahovito. Isti Scott ima namen, da naredi novo smer v Kangčendzöngi. Pripravlja se tudi angleško-nepalska ekspedicija. Znani popularni Christian Bonington se je odločil za Kangteigo. Senior angleških ekstremistov, star 48 let, as iz velikih plezalskih podjetij Mustagh Tower, Kangčendzönga, Trango Tower ldr. je nekaj let prenehal vihteti plezalsko kladivo in se je povsem posvetil ribolovu. Potem je spet zadegal ribiško palico v kot in kakor za šalo splezal celo vrsto težkih smeri.

T. O.

PLEZALSKA KARIERA OSMIH LET

Češka plezalka Jaroslava Tallová je začela plezati leta 1970 in je takoj stopila v »sredo stvarik«, in medias res. 1972: južni steber Mont Maudit; 1973: zahodni steber Piz Palu in severovzhodna stena Piz Bianco; 1977: severna stena les Droites, severna stena les Courtes in Aig. de la Peigne (Vaucherova smer). L. 1974: Kavkaz, zahodna stena Dublpik (4590 m); 1975: Mongolija, prečenje grebena Karhira (21 vrhov med 3900—4000 m); končno l. 1978 Hindu-kuš, Wakhan: nova direttissima v Koh e Škhavr in nova smer v Nadir Šahu v severovzhodni steni.

T. O.

VARSTVO NARAVE

ZIMSKA TURISTIČNA INDUSTRIJA IN VARSTVO NARAVE

Poročali smo že, da so organizacije, odgovorne za varstvo narave, protestirale zoper razstreljevanje plazov in snegov. Lavinska služba se je ponekod zatekla k razstrelivu plazov in visokega snega po večdnevem sneženju zato, da bi čimprej vzpostavila zasute proge. Razstreljevanje so opravili s pomočjo takoimenovane razstreljevalne žičnice, ki pripelje razstrelivo na prizadeto mesto v kakršnemkoli vremenu in to brez zamud. Ista služba ima nalogo, da čim hitroje izšola in izuri strokovnjake za to delo. Že l. 1976 so na Bavarskem poročali, da je razstreljevanje že rutinsko delo pri varstvu zoper plazove na smuških progah, saj je v kratkem času zagrmela vrsta detonacij, ki so jih povzročili razstreljevalni stroji vertikalnih naprav. Samo na Zugspitze so v eni sami zimi uporabili 1700 kg razstreliva za 200 razstrelitev. Vsak laik se lahko vpraša, če to ne škoduje travnatemu dnu pod snegom.

Bavarsko ministrstvo za notranje zadeve pa je bilo drugačnega mnenja, češ da le

veliki plazovi ogrožajo zeleno in vsakršno dno smuškega snega, manjši pa samo narobe — onemogočajo velike plazove in izboljšujejo rušo.

Varuhi narave na Bavarskem so kapitulirali, češ da je v politiki res vse možno, vendar terjajo novo znanstveno raziskavo, kako je s to stvarjo.

T. O.

TURISTIČNA INDUSTRIJA BREZ ŽIČNIC NE MORE

Avstrijska zveza za varstvo narave poroča v Alpin, 1979/9, da se v Avstriji grade nove naprave za vertikalni promet v gorah še z večjo mero kot doslej. Država je samo v l. 1979 podprla to početje z 380 milijoni Sch. Gre za »dolgoročno« arondacijo vertikalnega prometa, ki terja za 50 % več naprav, kot jih dela že sedaj. Razume se, avstrijska zveza za varstvo narave je protestirala pri ministru za trgovino J. Staribacherju in poudarila, da bo tak razvoj škodil turizmu. »Nad 3400 'liftov' in vzpenjač priča, da je Avstrija 'hipertehnizirana', da se gorska pokrajina s takim razvo-

jem degradira...» so napisali avstrijski varuhi narave.

Posebej so poudarili, da zaradi liftov v Avstriji že stagnira letni turizem. Zadevno ministrstvo pa igra na karto zimskega turizma in na »podaljšanje sezone«.

Ali ni namen dopusta v naravi, da človek uide iz industrijskega okolja, se vprašujejo avstrijski varuhi narave.

In še druga stran, vsekakor svetlejša: Prof. O. Kraus, Bavarec, je bil odlikovan za delo pri varstvu narave. Odlikovanje mu je podelil varstveni kuratorij v Bonnu, obenem pa tudi gorski straži v Kemptenu. Prof. Kraus ima zasluge za ohranitev zadnjih močvirij na robu Alp, rešil pa je naravno podobo tudi marsikateri gorski vodici in vodi. Gorska straža v Kemptenu pa se je izkazala pri varstvu redkih rastlin v Allgäuskih Alpah v višini 2000 m.

T. O.

VSAK NAJ SAM POMETA ZA SEBOJ

Sloviti slovaški nacionalni park v Tatrah si močno prizadeva, da bi obiskovalca pridobil za obzirno obnašanje. Pravijo, da imajo uspeh. Opremili so poti in steze z opozorili, kako naj se obiskovalec v parku vede, kaj sme in kaj ne sme, da ostane kulturno, dobro vzgojen človek. Jozef Nyka poroča v »Alp. 1979/2, da taka pismena, vljudna opozorila ljudje spoštujejo. Konec koncev — zakaj pa ne! Polivinilno vrečico ali celo

vrečo vzeti s seboj za ostanke jedi, papir ipd. res ni težko. Opozoril pa ni nikoli preveč. Z njimi je treba oskrbeti posebno priljubljena počivališča.

Klub Vysokogorski, Varšava, je organiziral čistilno turo na Svinico, 2300 m. Udeleženci so zbrali 12 ton smeti in odpadnih predmetov in jih privlekli do avtomobilske ceste. No, teža teh smeti je »impozantna«, pa tudi akcija KW je morala imeti dobre organizatorje in pridne udeležence.

T. O.

OČIŠČEVALNA AKCIJA NA EVERESTU

Po notici v »Alpinismusu« 1979/2 pripravljala R. Messner prvo očiščevalno ekspedicijo v Himalaji in to na Everestu. Pravi, da je potrebna, če ne bo najvišja gora na svetu kmalu tudi najvišji kup smeti. Komentar T. Hiebeler pripominja: »Hvalovredna pobuda. Ampak — zakaj tako daleč, ko pa nam tak 'drek' leži pred nosom.« V Messnerjevih domačih gorah, Dolomitih ga je toliko, da bi morali s pogodbo najeti več očiščevalnih ekspedicij. Poročila iz švicarskih in avstrijskih Alp govore o smeteh in o razni nesnagi, razmetani ob potih, okoli koč itd, kot o velikem današnjem problemu, ki je toliko večji zato, ker se planinske organizacije zaradi njih ne razburjajo in nič ne ukrepajo.

T. O.

IZ PLANINSKE LITERATURE

S KMECLOVIMI PRIJATELJI V GORAH

Dr. Matjaž Kmecl je v slovenski literaturi in dramaturgiji že dolgo zelo popularno, izredno čislano ime. Ima zajeten opus knjig, dram, radijskih iger, strokovnih referatov in prispevkov v literarnih revijah. Med njimi so mnoge prejele ugledne nagrade in priznanja. Planinska organizacija in posebej Planinski Vestnik si štejeta v čast, da ga lahko uvrščata med svoje sodelavce.

Z najnovejšo knjigo »S prijatelji pod macesni« je Kmecl objavil nekatere v Planinskem Vestniku že objavljene spise, ki jim je ob spremni besedi prof. Tineta Orla dodal nekaj novih. S knjigo je slovensko planinstvo literarno snovno obogatilo, saj se je s spisi o človeku, hribovcu, ki ga srečavamo na gorskih poteh, z njemu lastnim plastičnim pripovedovanjem in razmišljanjem, duhovitostjo, sarkazmom in dovtipnostjo poglobil v duševno plat gornštva, predvsem v etiko ponašanja v go-

rah. Zato ne bi bilo prav, če ne bi o tem nekaj zapisali, čeprav so o Kmeclu kot pisatelju te knjige že spregovorili tudi literarni kritiki v drugih revijah.

V knjigi so nekateri spisi ponatisnjeni, učinkujejo pa kot čista novost, zliata z novino. Vse skupaj je umetniška celota, galerija gornjskih likov, značajev, dogodkov in situacij v gorah, resnična literarna mojstrovina. Če se bo kdaj izbirala in zbrala slovenska gornjska antologija — kakor je pred leti tj. 1968 v založbi MK Ljubljana v izboru prof. Tineta Orla izšlo v zbirki Kondor »Planinsko berilo« — potem bo moral biti Kmeclu odmerjen obsežen prostor. Pravilno je opozoril urednik PV Tine Orel — da podobne knjige še nismo imeli, čeprav za Kmecla predstavlja bolj obrobno stvaritev. Matjaža Kmecla je seveda treba brati in razumeti v luči njegovca knjižnega dela. Sreča je res za slovensko knjižno zakladnico, da Kmeclovo umetniško delo raste, se iz leta v leto snovno razrazšča in umetniško zori. Če izpostavi-

mo zadnja tri Kmeclova knjižna dela — poleg »Prijatelj pod macesni« še »Naravne zaklade Slovenije« in soavtorstvo pri »Ženski v slovenski sliki in pesmi« — avtor izbira teme, ki so čustveno bogate, med seboj povezane, zapisane med trajne človeške vrednote. Zato ta dela niso ne modna ne sezonska ne senzacija, temveč branje, ki nas vedno znova zamika, ki se k njemu zatekamo kakor k viru duhovnega zdravja.

S knjižnimi deli, kot so Kmeclovi »Prijatelj pod macesni« pridobiva tudi planinstvo kot pojav človeškega odnosa do gora, kot snov in vsebina, ki omogoča in dopušča umetniško širino in globino. Po številu knjig in številu ponatisov ugotavljamo, da postaja planinsko berilo svojevrstna potreba človeka v dobi industrijske civilizacije vedno bolj. Kot planince nas umetniško upoštevanje te potrebe lahko samo veseli.

Kmeclovi spisi imajo tudi didaktično vrednost. In še kakšno! Vsaka zgodba ima svoj nauk in življenjsko resnico. Vtkana je v izvira Kmeclova kramljanja, v njegov sočni, slikoviti izraz, v bleščeče izvorni slog. Na prvi pogled tega ni lahko odkriti, kajti Kmeclova beseda ni vsakdanja, terja pozornost, treba jo je brati večkrat, jo pregruntati, doumeti njegovo sodbo o človeški situaciji, o dejanju in miselnosti. Naj bralec ne hiti, knjiga to od njega terja z vso resnostjo, čeprav je sočna, pestra, duhovita, pravi »kaleidoskop« čarobne iskrivosti. Kmecl je res prodoren opazovalec človeka v gorah. Mojrski opis značajev in dogodkov je tako mikaven, da knjige bralec ne odloži, dokler ne obrne zadnje strani. V svojih pripovedih pisatelj posrečeno spaja dolinsko naravo človeka s spremembami v gorah. Očarljivo je, da bralec skoro ne opazi, kdaj ga pisatelj nevsiljivo vzdigne na kraj dogajanja v gorah, kakor nekakšen »angel Habakuka v Bibliji«.

Kmecl je res prijetna, no, edinstvena osvežitev v naši hribovski literaturi. V knjigi je strl vsakršno šablono, ki je tako trmasto aktivna v planinski pisariji. V svojo besedo vpleta tudi pogovorni jezik v gorah, ki zadene »žebljico na glavico«. Njegove zgodbe niso brez romantike. Kaj bi bilo gornišvo nasploh brez te? Kmecl to z vrhano mero besedne mojstrovine vse prav zadene. Kljub temu v spisih ni nič zastrtega in skrivnostnega, vse se rešuje in reši z življenjskim optimizmom in očiščevalnim zanosom. Zadnja zgodba o slepem planincu v gorah je pravzaprav nekakšen »vrh« knjige. Z njim je pisatelj povedal več kot kdorkoli doslej. Ta »vrh« je mogel nastati le na vrhovih.

Ob takih avtorjevih kvalitetah ni naključje, da je knjiga izšla v počastitev dvestoletnice prvega vzpona na Triglav. Imamo vtis: Kar Kmecl napiše, razdaja iz polnega srca, nič ne zavija v stanol, pove naravnost, biča človeške napake, se ponorčuje iz za-

gat, ki nikomur ne prizanašajo tudi v gorah. Kmeclovo pisanje je kakor neizčrpen vrelc, pravo žuborenje pojavov, besed in razpoloženj. Soglašaj ali ne, z vsako besedo te avtor primakne k neki resnici. Njegovo pisanje je bleščeča modrost o življenju, posmeh, muzanje pa tudi graja in še prijetna pripoved, vse v ubranem monologu, v katerem se zvrsté globoka, Izvirna in daljnosečna razmišljanja. Kako pomenljiv je samo esej »Cilj je sonce — pot je megla«. Za vselej velja.

»Pot je zadoščenje! Mar se nam v življenju zmeraj znova ne dogaja, da krenemo po njej, ne da bi dosegli cilj?« se vprašuje. Skupno s pokojnim Leopoldom Stanekom, ki je tudi v potovanjih videl zavestni, vendar tudi nezavedni smisel človekovega potovanja skozi življenje, opozarja Kmecl npr. na str. 179 svoje knjige na »nepotešeno planinčevo vračanje in končno povrnitev tja, od koder je stekla pot«. Kako plastično oriše, kako življenje poravnava svoje »krivice«: »Smo pač različni ljudje različnih sort! Daljša in težja ko je pot, večja je milost!« Ni težko razumeti: več ustvarjalne volje, manj goljufije in udobja je potrebno zanjo.

V tem je zadoščenje, ki je večje od vsakega razočaranja.

Knjiga se sama priporoča vsem kot svojevrsten vodnik v skrite globine gornišva, do studencev pramatere narave — vse do tja, kjer se srečaš s Kmeclovimi prijatelji pod macesni.

Tone Strojín

PANORAMSKA KARTA ŠVICE

V Bernu je pri Hallwagu leta 1978 izšla imenitna panoramska karta Švice, s formatom 72 × 117 cm, (zložena na 14,5 × 24,5 cm). Obsega nad 5000 informacij (kraji, doline, reke, gore, pokrajine, ledeniki itd.). Zrisal jo je Avstrijec grafik Franz Stummvoll, porabil je za to nad 6000 ur. Je neke vrste slika, ki neposredno ponuja podobo dežele, kot nalašč za današnjega človeka, ki nima rad abstraktnih »rebusov«. Zato danes turistična industrija skoraj od slehernega pomembnejšega turističnega kraja že terja njegovo panoramo. Ker mreno človeško delo ni brez napak, bo seveda tudi ta švicarska panorama težko pričakala drugo izdajo, na kateri bodo spodrsljaji v tej — popravljeni (pri tem seveda utegnejo nastati novi). O karti bomo še poročali.

T. O.

RAZGLED PO SVETU

IRANCI IN KITAJCI NA EVERESTU

O tej malce zastarani novici poroča Alpinismus 1979/3 še naslednje: Ekspedicija je bila le — training. Obe državi sta se za ta tip ekspedicije dogovorili za leto 1978 v predmonsumskem času.

Iz Irana so prišle naslednje novice o njej: 29. aprila 1978 je 15 iranskih alpinistov s petimi spremljevalci (zdravnik, fotist, kuhar) in s 5 tonami prateža poletelo v Peking. Tu so jih devet dni gostili Kitajci in jim razkazali svoje znamenitosti.

Potem so se Perzijci (Iranci) — in z njimi 20 kitajskih alpinistov odpeljali proti Tibetu in to s tovarnjaki. 7. maja so v višini 5000 postavili bazo na glavnem ledeniku Rong-pu (kot vse dosedanje ekspedicije s tibetanske strani). Kitajska skupina je imela s seboj 185 ton materiala (!), pri tem še 40 oseb, ki so tovorile, »pomožno skupino«, 100 domačinov — nosačev, 60 vojakov in 30 jakov.

Potem so se v taboru na Rongpuju pet dni aklimatizirali. 13. maja 1978 so postavili tabor I (5500 m), zatem pa še tabor II (6000 m), tabor III (6500 m) na Vzhodnem Rongpu in še tabor IV na Čang-La (6990 metrov). Tabor V naj bi stal na 8200 m, prišel pa je monsum in »iransko-kitajski Everest je bil odpiskan«. Devet Kitajcev in dva iranska alpinista (Rabuki in Mazaheri) je 21. maja prišlo na 7500 m. Umik je bil nujen — tako pravijo — ker bi tovarnjaki ne mogli voziti iz baze. Monsumsko deževje tamkajšnje dovozne poti spreminja v struge.

T. O.

KAVKAZ 1978 — PAMIR 1978

Sovjetska tiskovna agencija TASS je v začetku leta 1979 poročala o alpinističnih taborih v letu 1978. Taborov se je udeležilo nad 350 udeležencev iz 17 držav: Zah. Nemčije, Belgije, DDR, Francije, Italije, Japonske, Kanade, Liechtensteina, Norveške, Avstrije, Poljske, Švice, Španije, CSSR, Turčije, Madžarske in ZDA. Na Pik Lenina (7105 m) je prišlo poleti 1978 92 inozemcev, na Pik Korženevske (7105 m) 43, na Pik Komunizma (7483 m) pa 25. Prvikrat je bil leta 1978 odprt tabor v zanimivem predelu Pik Revolucije (6974 m), podružnica pamirskega tabora. Med udeleženci so bili ugledni profesionalni alpinisti pa tudi »navadni«, pohlevni turisti.

T. O.

SIBILA HECHTEL — EKSTREMISTKA IN SMUČARKA

Sibila Hechtel, amerikanizirana Nemka, je razglašena po vsem svetu kot specialistka za najtežje smeri v stenah nad slovito dolino Yosemite, kjer se je uveljavilo tudi že nekaj naših navez. Sibila pleza kot prva tudi smeri z oceno 5.10, »Nose« v Capitanu je splezala v ženski navezi. V pretekli zimi je prišla v Alpe — smučat. Udeležila se je 45 km dolgega teka »Kralja Ludvika« v Oberammergau in zasedla med samimi Tirolci »komaj« 16. mesto. Tirolskim smučarjem kljub temu ni imponirala. Na Bavarskem je potem predavala o plezanju v Big-Wallu (Big Wall Climbing) in to v sekciji DAV, ki ni naklonjena ženskam. Kljub temu je pri Bavarcih doživela uspeh.

T. O.

SEDMA STOPNJA V ITALIJI

V »Alpin« 1979/2 beremo, da je marca 1977 Renato Casarotto v južni steni Spiz di Lagunaz (Terza Pala di S. Luciano, Agordo) v novi smeri ocenil nekatera mesta s VII. Kmalu nato je v Val Másino (na italijanski strani Bergella — Bregaglia) nastala še ena smer VII., vendar ne v kakšni reprezentančni steni tam okoli, temveč v prepadnem spodmolu nad dolino Tello, ki je stranska dolina Val Másina. Plezala sta jo Mario Villa in Ivan Guorrini in jo imenovala »Spodmol asteroidov« (utrinkov). Visoka je 500 m (13 raztežajev), večji del V+, VI+, eno mesto VII, eno A₃ in eno A₄. Imela sta s seboj 5 klinov, 3 »bonge« in 4 »nute«. Val Másino bi utegnila postati italijanska dolina Yosemite. Dosegljiva je po odcepu valtilinske glavne ceste Colico—Sondrio.

T. O.

EKSPEDICIJA NA EVEREST — 1982

V reviji »Sport v SSSR«, je izšel kratek članek o Messnerjevem vzponu na Everest — brez umetnega kisika. V zvezi s sporočilom je tudi razgovor z državnim trenerjem Šatajevim. V tem razgovoru je Šatajev povedal, da se bodo sovjetski alpinisti odpravili na Everest leta 1982. Skupno bo moštvo štel 20 alpinistov, od tega bo štel športno jedro 12 mož. S pripravami so v SZ že začeli. Tehnični in kondicijski trening bo v Pamiru. Prvotno se je Federacija Alpinizma SSSR potegovala za ekspedicijo v letu 1980, vendar je prijavo odpovedala. Leta 1980 bodo šli na Everest Grki in Španci (po poročilu UIAA). Everest postaja obveznost za vse planinske organizacije, tako kaže.

T. O.

paloma®

*toaletni
tissue * toaletni krep
papir * toaletni minikrep
papir v paketcih * blazinaste
brisače * krep brisače, klo-
žene bri- sače in
večnamen- ske tissue
brisače * enostojne
tiskane serviete **

1873
sladkogorska

*tissue serviete v barvah *
seti * higijenski vložki *
plenice * robčki*

HIGIENSKI PAPIRJI

OZD – TOVARNA DOKUMENTNEGA IN KARTNEGA PAPIRJA RADEČE

Proizvaja

vse vrste brezlesnih papirjev in kartonov
specialne papirje
bankpost »Radeče« in xerox papir
premazne kartone
surovi heliografski, paus papir, kartografski,
specialni risalni »Radeče«,
platnine

samolepilne materiale — papir, PVC, svila
poliester folije — montažne in risalne
magnetne konto kartice
specialne impregnirane papirje —
silikonizirani, gumirani in drugi premazi

61433 RADEČE PRI ZIDANEM MOSTU

Telefon: (061) 819 302

Telex: 35136 yu pap

**ste pomislili
na vozilo s katerim
so vožnje
neomejene**

**varčujte z gorivom
in vozite tomos**